

Människan och landskapsrummets olika dimensioner,
teknisk rapport

Arkeologiprojekt utmed Väg 117, Daggarp - Skogaby

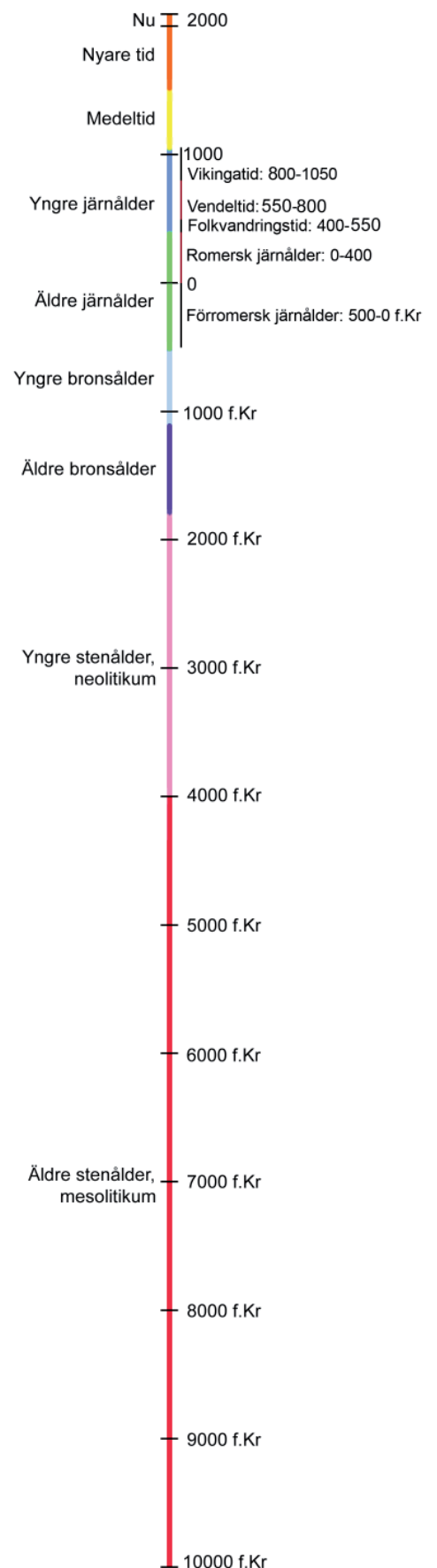
Tjärby Norra

ett förromerskt gravfält och gårdar från romersk järnålder

Per Wranning

ARKEOLOGISKA RAPPORTER FRÅN HALLANDS LÄNSMUSEER 2009:6
Halland, Tjärby socken, Tjärby 2:3, 3:2, 9:4, RAÅ 68

Hallands läns museer, Kulturmiljö Halland, Uppdragsverksamheten, Halmstad 2010
 Arkeologisk undersökning 2007 och 2008
 Framsida: Flygfoto över Tjärby våren 2007. Vy sedd mot nordost
 Foto: Pär Connelid
 Baksida: Den nya vägen genom Tjärby hösten 2008. Vy mot nordväst.
 Foto: Per Wranning
 Layout: Monica Bülow Björk
 Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.
 Ärende nr Ms2006/02316.

Arkeologi utmed Väg 117 – bakgrundsteckning

Vägverket, Region Väst har lagt om Väg 117 mellan Daggarp, Tjärby socken i nordväst och Skogaby, Laholms landsförsamling i ost. Omläggningen av den cirka 1,5 mil långa vägsträckan, som inom långa sträckor passerar genom ett landskapsutsnitt med rik fornlämningsbild, medförde omfattande arkeologiska insatser. All arkeologisk verksamhet i projektet utfördes av Kulturmiljö Halland, Halmstad.

2003 utfördes en arkeologisk förstudie av hela den aktuella vägorridoren och utifrån dessa resultat valdes ett antal längre delsträckor ut för utredning i fält (Bjuggner & Carlie 2003). Via resultaten från utredningen, som utfördes hösten 2003, bedömdes tio delområden vara intressanta nog för att gå vidare till förundersökning (Bjuggner & Wranning 2004). Merparten av förundersökningarna utfördes under våren 2004 (Larsson, Svensson & Wranning 2004). I samband med Vägverkets justeringar av den planerade vägdragningen tillkom ytterligare ett par områden efter utredningar under sommaren och hösten (Larsson & Wranning 2004, Bjuggner & Svensson 2004). Förslag till förändringar i vägbyggnationen i omedelbar anslutning till ett par av de kända fornlämningarna medförde ännu en förundersökning sommaren 2006 (Wranning 2006).

Utifrån de samlade förundersökningsresultaten formulerade Kulturmiljö Halland det arkeologiska projektprogrammet "Människan och landskapsrummets olika dimensioner – fysiska, kronologiska och mentala", vilket innefattade slutundersökning av sju lokaler (Håkansson, Svensson & Wranning 2006). I projektprogrammet presenteras ingående projektets teman och intentioner, våra gemensamma frågeställningar och arbetsmetoder, samt dessutom riktade frågeställningar och metoder till respektive lokal. I syfte att höja projektets vetenskaplighet ytterligare tillsat-

tes också en noggrant handplockad referensgrupp, bestående ledande experter kring de perioder och fornlämningstyper projektet förväntades omfatta.

Projektprogrammet mottogs med stort intresse från såväl Länsstyrelsen som Vägverkets arkeologiskt ansvarige och utan invändningar vare sig kring frågeställningar, omfattning eller metod. Till en följd av Vägverkets pressade ekonomi kom dock det arkeologiska projektets budget att bantas hårt. En lokal (Daggarp, RAÅ 70, Tjärby socken) ströks helt, då Vägverket ansåg sig kunna bygga vägen utan att åsamka fornlämningen någon skada. I praktiken skars också undersökningen av den västra delytan i Furudal (RAÅ 326, Veinge socken) bort. Vidare skars medlen för Kattarp/Skogaby (RAÅ 218, Laholms landsförsamling) ned avsevärt, medan framförallt budgetramarna för analyser och rapportskrivning blev kringskurna på de övriga lokalerna. Kraftigt nedbantad blev även den publika verksamheten och referensgruppsinsatser för projektet i stort.

Projektets "steg III" – den publika verksamheten – pågick parallellt med undersökningarna i form av framtagandet av informationsbroschyr och fältutställning, visningar och upprepade inslag i lokalmedia. Hösten 2008 färdigställdes även en populärt hällen skrift, "Vägen genom historien", lagom till Vägverkets invigning av den nya vägsträckan (Wranning 2008a).

Den fördjupade vetenskapliga bearbetningen - projektets "steg II" - kommer bland annat att ske i artikelform.

Föreliggande tekniska rapport ("steg I") avhandlar lämningarna vid Tjärby Norra, RAÅ 68, Tjärby socken. En cd med allt dokumentationsmaterial från projektets fem slutundersökningsområden släpps när den sista rapporten färdigställs.

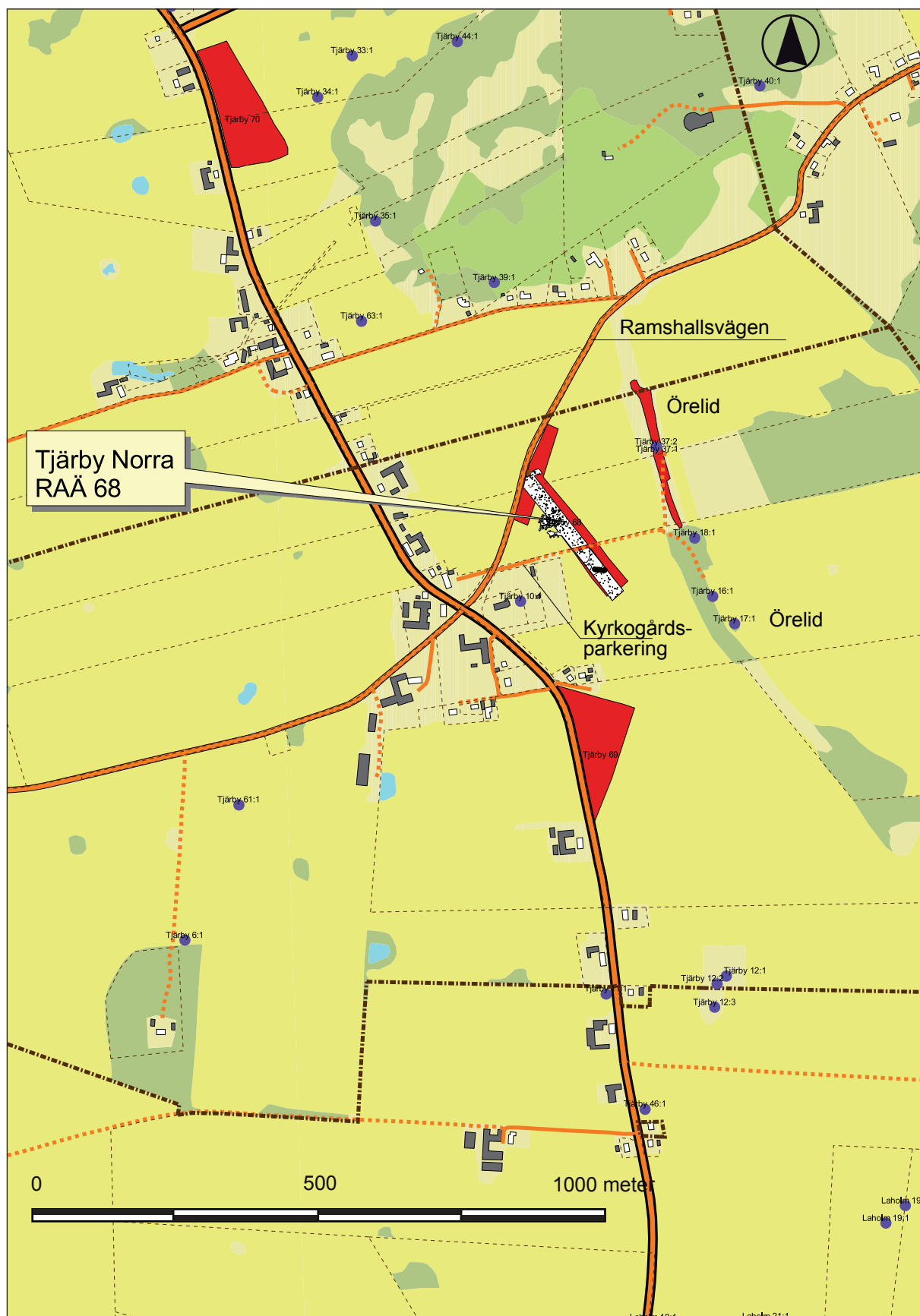
Den planerade nya sträckningen av Väg 117 mellan Skogaby i öst och Daggarp i väst. Samtliga fem undersökningsområden markerade.

Innehåll

Tjärby norra Raä 68 Tjärby socken

Arkeologi utmed Väg 117 – bakgrundsteckning	5	5.7.2. Hus 2	31
1. Inledning	7	5.7.3. Hus 3	35
2. Områdesbeskrivning, topografi och kulturmiljö.....	7	5.7.4. Hus 4	37
3. Frågeställningar.....	9	5.7.5. Hus 5	38
3.1 Lokalspecifika frågor	9	5.7.6. Hus 6	40
4. Metod.....	11	5.7.7. Hus 7	42
4.1. Referensgruppen.....	12	5.7.8. Hus 8	45
4.2. Publik verksamhet	12	5.7.9. Hus 9	45
4.3. Kompletterande undersökning 2008.....	12	5.7.10. Hus 10	49
5. Undersöknings- och analysresultat	13	5.7.11. Kronologisk utvärdering av byggnaderna på Tjärby Norra.....	49
5.1. Magnetometer	13	5.8. Fynd.....	52
5.2. Metalldetektering	14	5.8.1. Bergart.....	52
5.3. Anläggningar.....	15	5.8.2. Brända ben	53
5.4. Gravfältet.....	15	5.8.3. Bränd lera	53
5.4.1. Datering.....	18	5.8.4. Flinta.....	53
5.4.2. Rumslig gruppering	19	5.5.5. Metallfynd	53
5.4.3. Innehåll – spår efter handhavanden under begravningsritualen.	21	5.8.5.1. Metaller från yngre järnålder och medeltid.	53
5.4.3.1. Gravläggningen	22	5.8.6. Keramik	56
5.4.3.2. Gravgåvor av metall	23	5.8.6.1. Husoffer	58
5.4.3.3. Analys av järniskärar	26	5.8.6.2. Andra anläggningar med mycket keramik.....	59
5.4.4. Summering kring de gravlagda.....	27	6. RAÄ 68 – återkoppling till frågeställningarna och en kulturhistorisk utvärdering.....	59
5.5. Härdar.....	27	7. Sammanfattning	61
5.6. Pinnhål.....	28	Referenser.....	62
5.7. Bebyggelsen.....	29	Tekniska och administrativa uppgifter.....	64
5.7.1. Hus 1	29		

- Bilaga 1. Fyndlista
- Bilaga 2. Osteologisk analys, Caroline Arcini, RAÄ UV Syd, Lund
- Bilaga 3. Keramisk analys, Torbjörn Brorsson, Kontoret för Keramiska Studier, Vadensjö
- Bilaga 4. Vedartsanalys, Thomas Bartholin, Hamburg
- Bilaga 5. Makrofossilanalys, Håkan Ranheden, RAÄ UV Mitt, Hägersten
- Bilaga 6. ¹⁴C-analys, Göran Possnert, Ångströmlaboratoriet Uppsala
¹⁴C-analys, Göran Skog, Lunds universitet
- Bilaga 7. Kulturgeografisk rapport, Pär Connelid, Kula HB
- Bilaga 8. Magnetometerprospektering, Glenn Enwall SAGA
- Bilaga 9. Metalldetektering; rapport och fyndtabeller, Jonas Paulsson
- Bilaga 10. Analys av järniskära från förundersökning, Lena Grandin och
Daniel Andersson, RAÄ UV GAL, Uppsala
- Bilaga 11. Analys av järniskära från undersökning, Lena Grandin, RAÄ UV GAL, Uppsala
- Bilaga 12. Myntbestämning, Gert Rispling, KMK, Stockholm
- Bilaga 13. Konserveringsrapport, Carin Pettersson, SVK, Göteborg
- Bilaga 14. Fotolista
- Bilaga 15. Ritningsförteckning
Ritningar

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartbladet 042 46 (4C4g). Undersökningsområdet är markerat. Skala 1:10 000.

TJÄRBY NORRA

RAÄ 68 Tjärby socken

1. Inledning

Slutundersökningen inom fornlämning RAÄ 68 i Tjärby socken, benämnd Tjärby Norra var i mångt och mycket ett avslutande led i Kulturmiljö Hallands arkeologiprojekt kring utbyggnaden av Väg 117. Dels var det i och med starten sensommaren 2007 säsongens såväl som projektets sista planerade större slutundersökning, dessutom var det även ur geografisk synpunkt den sista platsen, då vi ursprungligen startat vid Gatesjön, belägen längst i öst, och nu nått till den västligaste undersökningslokalen innan den nya vägen skulle sluta an till den befintliga vid Daggarp, en knapp kilometer nordväst därom. Bronsåldersboplatsen RAÄ 70 i Daggarp, belägen just där ny och gammal väg möttes, var egentligen den avslutande lokalen på sträckan, men slutundersökningen av denna lämning prioriterades bort som en följd av hårda besparingskrav och Vägverkets trängda ekonomiska ramar. En viktig anledning till att just Daggarp prioriterades bort var att den föreföll utgöra "ordinära" boplatslämningar av en art som undersökts flera gånger tidigare och kanske därför inte skulle generera så mycket ny kunskap som de övriga lokalerna förväntades kunna bidra med. Exempelvis förmodades Tjärby Norra hysa ett gravfält från äldre järnålder av okänd omfattning, med andra ord en lämningstyp som tidigare ytterst sällan kommit att undersökas i södra Halland. Istället för "osthyvelmodellen" inom samtliga undersökningar i projektet valdes således "yxan" på vissa platser till förmån för de förmodat viktigaste lokalerna. Förväntningarna var således mycket högt ställda inför slutundersökningen av Tjärby Norra. Skulle det förmodade äldre järnåldersgravfältet finnas där? Vilken ny kunskap skulle gravarna kunna ge och vad skulle områdets övriga lämningar kunna bidra med?

I föreliggande rapport redovisas undersökningsresultaten från 2007 års slutundersökning och 2008 års kompletterande räddningsundersökning. Sett så här i backspegeln, när det nu alltså har blivit dags att summera undersökningsresultaten kan man lättat konstatera att vi hade tänkt rätt. Lämningarna inom Tjärby Norra såväl levde upp till som överträffade våra högt ställda förväntningar. A och O för de lyckade resultaten var förstas den undersökande personalen. Stort tack till Helene, Jonas, Lena, Linn, Maria, Ola och Stina. Stora tack riktas också till referensgruppen, fil dr Lennart Carlie, Kulturmiljö

Halland, fil dr Björn Magnusson Staaf, Kulturen i Lund, fil dr Per Persson, Kulturhistorisk Museum, Oslo Universitet, fil dr Katalin Schmidt Sabo, Riksantikvarieämbetet UV Syd, arkeolog Maria Hallesjö, Vägverket, biträdande länsantikvarie Marianne Foghammar och sist men inte minst fil dr Tore Artelius, Riksantikvarieämbetet UV Väst, som ställde upp och deltog i undersökningsarbetet under ett par veckor och förgyllde vår tillvaro med outsinliga kunskaper i ämnet. Stort tack också till den alltid lika pålitliga grävmaskinisten Ulf Pettersson, vars skickliga spakande var en viktig förutsättning för genomförandet såväl som slutresultatet.

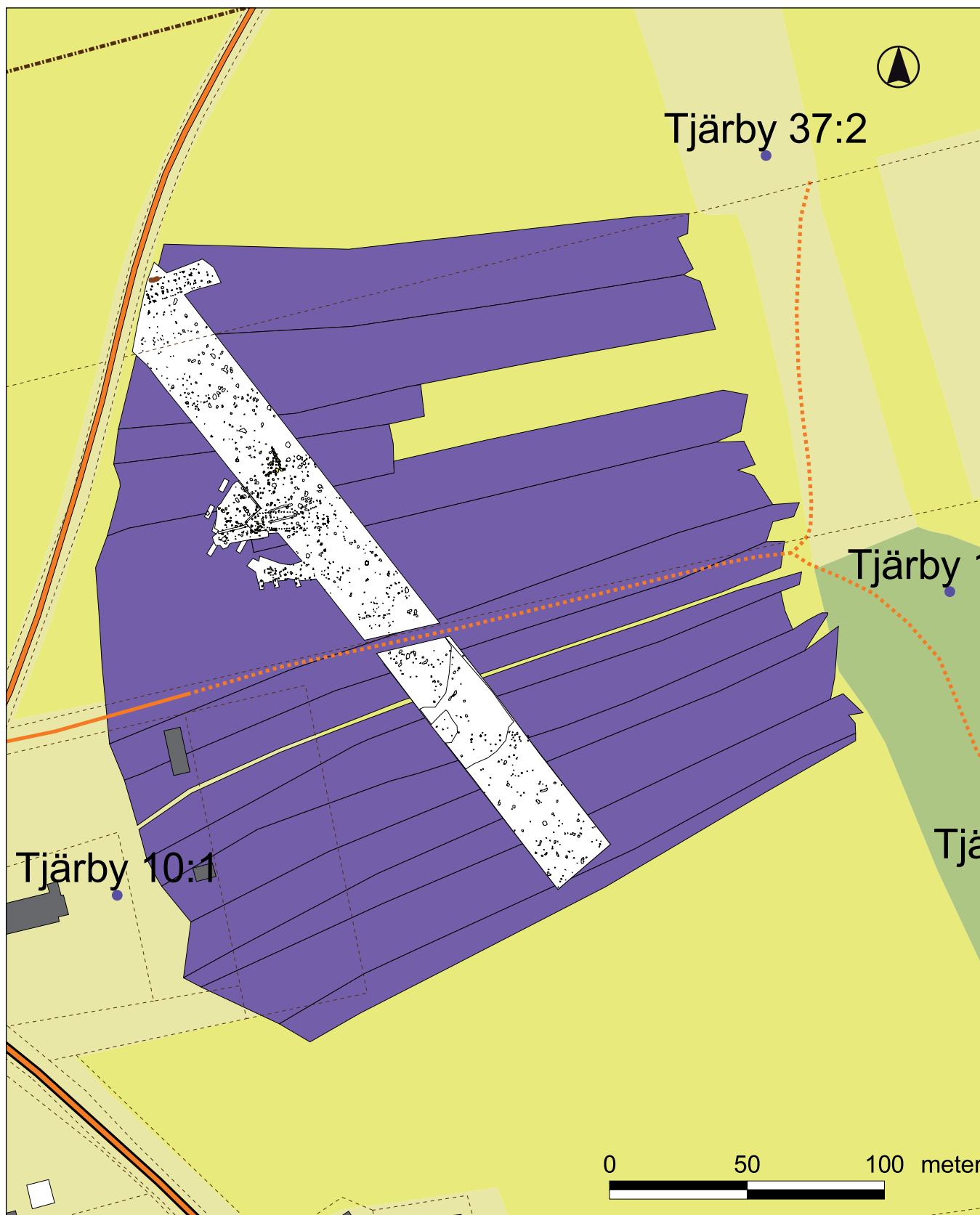
2. Områdesbeskrivning, topografi och kulturmiljö

Fornlämningen RAÄ 68 är belägen i plan åkermark omedelbart öster om Ramshallsvägen och ost - ostnordost om Tjärby kyrka, inom fastigheterna Tjärby 9:4, 2:2 och 3:2 i Tjärby socken. Enligt det historiska kartöverlägget återfanns lokalen vid tidigt 1800-tal även då i åkermark, på inägorna till Tjärby by (Tjärby akt 5 1805-12, akt 9 1805-11). Åkersystemets struktur med långsmala tegar antyder att ytorna brukats som åker långt tillbaka i tid, sannolikt redan under medeltid.

Det äldsta kända skriftliga omnämmandet av Tjärby (då stavat *Tiärby*) härrör från år 1468 (Sahlgren 1948:47). Då vissa bevarade kyrkoinventarier i Tjärby nuvarande kyrka (byggd 1907) härrör från tidigmedeltid – exempelvis dopfunten från sent 1100-tal (Nilsson 1994:18f) – är det dock inte helt ologiskt att förmoda att även byn har betydligt äldre anor än vad de äldsta skriftliga beläggen kan upplysa om.

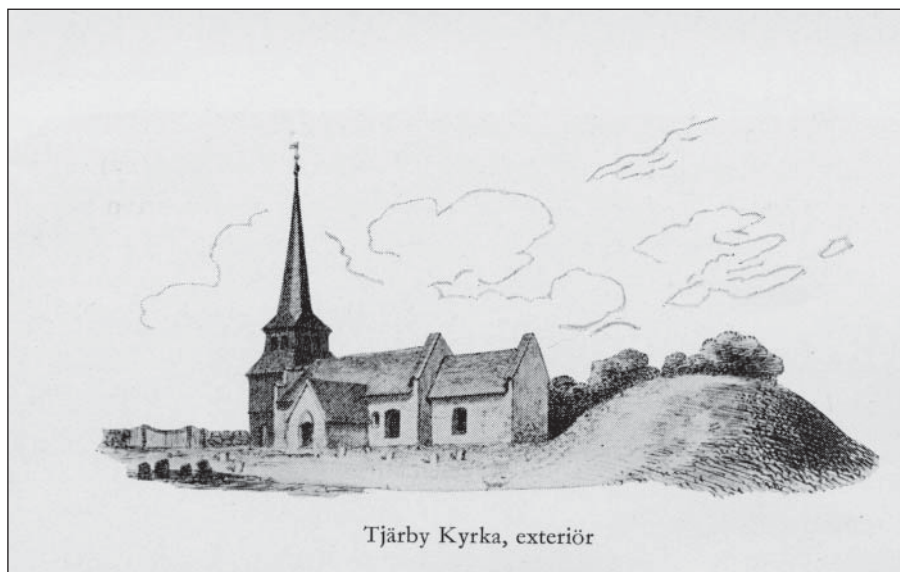
Tjärby Norra återfinns inom ett geologiskt stråk av sand och utsvallat morängrus och är beläget på en höjd omkring 40 meter över havet. Väster om byn övergår alven i lera och öster om och närmast parallellt med undersökningsområdet löper den långsträckt isälvsbildningen Örelid, bestående av utsvallat grus.

Landskapsutsnittet kring Tjärbysjön en dryg kilometer söder om undersökningsområdet och vidare upp mot korsningen i Daggarp, där vägen viker av mot Veinge, är idag ett av Sveriges gravhögstättaste områden, detta till trots att kanske närmare 50% av gravarna har försvunnit sedan laga skifteskartans upprättande år 1847 (Persson 1999:3, 6). Dessutom finner vi omedelbart öster om undersökningsytan

Figur 2. Tegstruktur enligt 1805-12 års karta som berörs av undersökningen, skala 1:2000. Digitalisering av åker-tegar: Pär Connelid, Kula HB.

Figur 3. Gravhögen Högen och Tjärby gamla kyrka, avtecknade av Gustaf Bruswitz år 1858, endast två år innan den mäktiga högen grävdes bort.

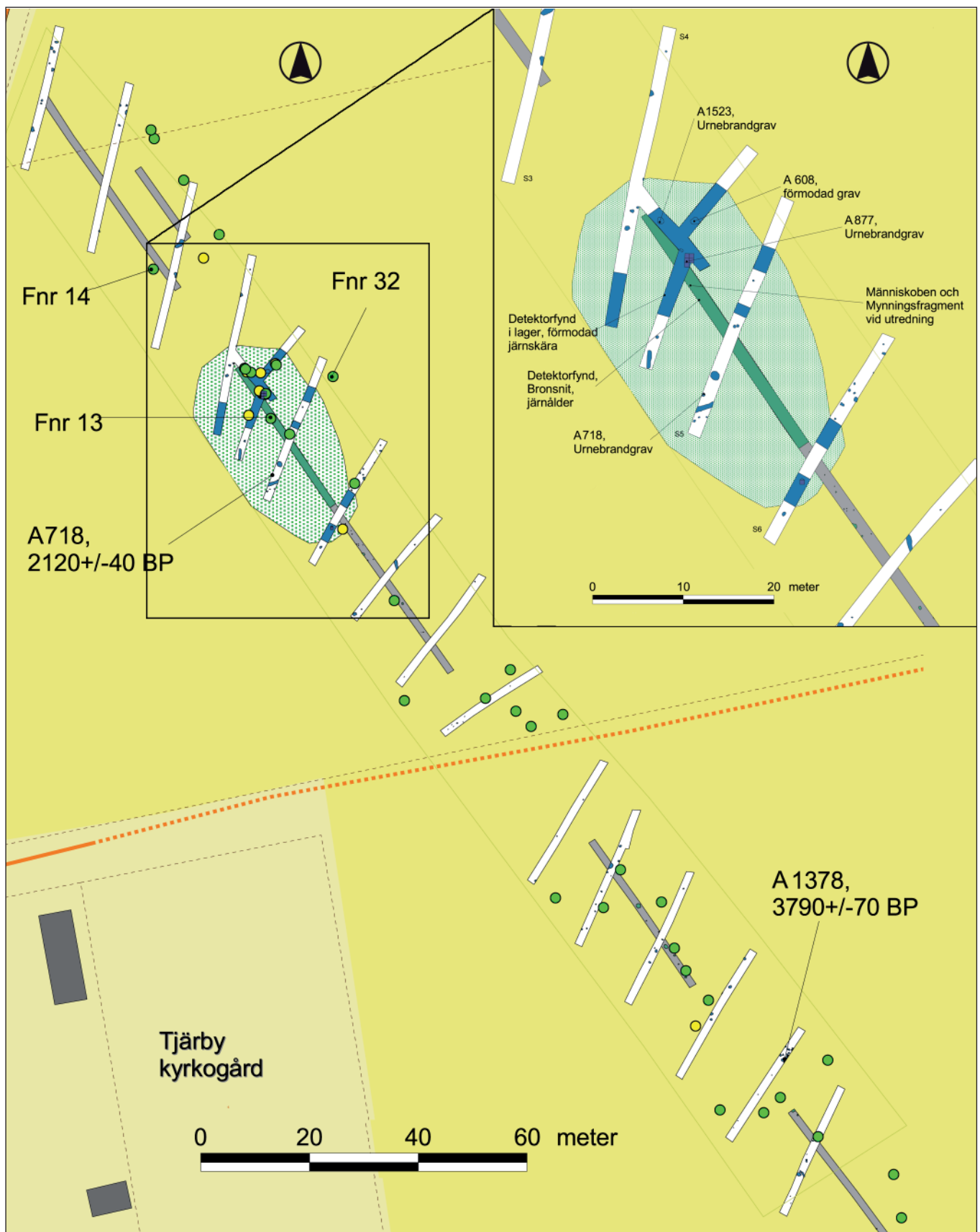
det stora gravfältet Örelids stenar (RAÄ 37), vilket med sina idag 36 resta stenar, två stensättningar och två gravhögar utgör ett av södra Hallands största synliga järnåldersgravfält. Likväl är gravfältet mycket illa åtgånget. Det stora flertalet av stenarnas nutida placering är med all sannolikhet inte ursprunglig. Dessutom antyder äldre, ej bekräftade uppgifter att det tidigare skall ha funnits över hundra resta stenar på platsen (Lundborg 1967:5ff). År 1930 räddningsundersöktes en gravhög uppe på Örelid av Viktor Evald, då det rädde överhängande risk att graven annars skulle komma att demoleras till följd av grustäkt. Den elva meter i diameter stora och cirka 1,5 meter höga gravhögen visade sig innehålla en skelettgrav i hållkista, daterad till bronsålderns period III, samt fyra sekundärgravar i form av kremationer (Lundborg 1972:31ff). Inom ramen för forskningsprojektet *Järnålderns okända gravar i Halland* gjordes en mindre undersökningsinsats på gravfältet år 1999 i syfte att finna fler gravar, alternativt lokalisera några av gravarnas ursprungliga läge, men ingenting påträffades (Nicklasson 2000). Förutom dessa två undersökningar hade inga arkeologiska insatser skett i det direkta närområdet innan Väg 117 projektet drog igång. Traktens största kända gravhög, benämnd endast *Högen*, var belägen på Tjärby kyrkogård, alldeles sydost om kyrkan. Den omkring tjugo meter i diameter stora och två meter höga gravhögen grävdes bort utan någon föregående dokumentation eller undersökning år 1860 (Wranning 2008b).

3. Frågeställningar

Projektets gemensamma frågeställningar formulerades och redovisades i det arkeologiska projektprogrammet *Människan och landskapsrummets olika dimensioner – fysiska, kronologiska och mentala* (Häkansson, Svensson & Wranning 2006). Som framgår av projektprogrammets titel valde vi en infallsvinkel som satte människan och olika aspekter kring hennes relation till landskapet i fokus. Målsättningen var att arbeta med ett varierande perspektiv på en glidande skala, alltifrån mikroperspektivets nivå med enskilda detaljer till makroperspektivets regionala och/eller överregionala jämförande utblickar. Specifikt för Tjärby skrevs: "Fynden och lämningarna inom Tjärby Norra och Tjärby Södra i kombination med tidigare kända brons- och järnåldersgravar samt med den medeltida kyrkomiljön utmed den nordsydliga, åldriga vägsträckningen synes erbjuda goda möjligheter att studera en bygds – *det fysiska landskapsrummets* – anspråkstagande och framväxt ur ett flertusenårigt långtidsperspektiv – *det kronologiska landskapsrummet*". För all närmare redovisning av och diskussion kring gemensamma frågeställningar och metoder hänvisas till projektprogrammet, där allt detta redovisas ingående.

3.1 Lokalspecifika frågor

De lokalspecifika frågorna som presenterades i projektprogrammet syftade dels till att klargöra vilka

Figur 4. Utrednings- och förundersökningsschakt inom det förmödade undersökningsområdet. De tre gravarna och den förmödade gravfältsutbredningen är markerad i norr. Planen är i skala 1:1000 och utsnittet är i skala 1:600. Jämför också med figur 35.

olika typer av verksamheter som skett inom ytan, men också att utreda platsens relation till den närliggande undersökningsytan Tjärby Södra (RAÄ 69) såväl som Örelidsgravfältet och närområdets gravhögar. Frågorna som specifikt punktades upp var:

1. Utredning och förundersökning visar att gravfältet inom Tjärby Norra varit i bruk under yngre förromersk järnålder. Men när togs gravfältet i bruk och när upphörde det?
2. Vilka gravläggningstraditioner och ritualer i samband med begravning kan följas på platsen? Frågan tar avstamp i studier riktade mot gravgåvor, kärlyper, gravarnas inbördes placering och eventuella gravmarkeringar ovan jord. Finns det variationer i ritualen som kan relateras till gravarnas inbördes kronologi och till de gravlagda individernas kön, ålder och status?
3. Hur nyttjades området innan gravfältet togs i bruk och vad skedde med platsen efter att gravläggningarna upphört?

4. Metod

Vid förundersökningen 2004 påträffades och undersöktes tre brandgravar, vilka alla var belägna så samlat att vi antog att de ingick i ett mindre gravfält som torde breda ut sig inom en begränsad del av fornlämningen, medan resten av det område som förordades för slutundersökning utgjordes av spridda boplatslämningar utan säkerställda spår av konstruktioner. De undersökta gravarna kunde dateras till äldsta järnålder, medan en grop längst i söder daterades till senneolitikum. Vidare indikerade metalldetekteringen att det även kunde förväntas spår från yngre järnålder och medeltid.

Redan hösten 2006 valde vi att låta utföra en avsökning med magnetometer över hela den planerade undersökningsytan, samt över angränsande områden utanför själva exploateringsområdet. Sammanlagt avsöktes 29 stycken så kallade "grider" å 30x30 meter, motsvarande totalt 26.100 m². Magnetometeravsökningen, som utfördes av Glenn Envall, SAGA, var ett försök till metodutveckling och syftade till att få en ytterligare bättre bild av lämningarna inom undersökningsområdet än den vi kände från utrednings- och förundersökningsschaktningen. Dessutom var vår förhoppning att man med de sedermera avbanade ytorna som facit vid tolkningen av magnetometerresultaten också skulle kunna tolka anomalier utanför

undersökningsområdet och därigenom erhålla en betydligt bättre bild av fornlämningsområdets faktiska utbredning åt alla håll. Utbredningen hade ju tidigare kunnat fastslås i den blivande vägsträckans riktning, men åt de andra hållen var vi – liksom vid den stora merparten av uppdragsarkeologiska undersökningar – helt ovetande om förhållandena. Således skulle en lyckad magnetometeravsökning kunna bidra till en betydligt förbättrad förståelse för fornlämningsområdets som helhet.

Avbaningen av undersökningsområdet påbörjades sommaren 2007 och genomfördes skiktvis, varvat av metalldetektering av matjordslagret. Dessutom utfördes kompletterande metalldetektering utanför själva exploateringsområdet, i höjd med gravfältet, i ett par söklinjer i rakt korsande riktning gentemot den planerade vägsträckningen. Innan friläggningen av alven påbörjades grävdes också ett antal meterrutor inom det område där lagerbildningar eller snarare en äldre markhorisont tidigare hade konstaterats, dels i syfte att få bättre koll på lagrets utbredning, men även för att undersöka om material från eventuella sönderplöjda gravar kunde återfinnas i matjordshorisonten. Därefter frilades även den undre markhorisonten.

Samtliga schaktbegränsningar, detektorfynd, framrensade anläggningar, lösfynd, lager, meterrutor och större stenar mättes in med totalstation. Då ännu inga gravar kunde noteras i den frilagda äldre markhorisonten upprättades också ett heltäckande nät av rutor, vilka inledningsvis var tänkta att grävas helt för hand. Detta frångicks dock relativt snart då det mestadels recenta fyndmaterialet inte kunde anses motivera en så omfattande arbetsinsats. Istället valde vi att handrensa oss ned i lagret i jakt på anläggningar. Ett nät av punkter mättes också in över hela undersökningsområdet i syfte att kunna skapa en högdetaljerad 3D-bild av ytans topografi.

Samtliga gravar grävdes ut i sin helhet. Då vi vid förundersökningen hade uppfattat ett gravkärl som eventuellt deponerat uppochner och ett annat till synes liggande på sidan utfärdades noggranna direktiv att alla riktningar på enkelt diagnosticerbara kärlfragment (primärt mynningar och bottnar) skulle noteras. I syfte att lättare kunna rekonstruera kärlden valde vi också inledningsvis att i möjligaste mån samla in kärlfragmenten i plastbackar, där de kunde läggas i samma ordning som de påträffades i respektive grav. Då det efterhand undersökningen fortgick stod allt mer klart att kärlden inte hade fallit isär på plats frångicks dock denna insamlingsteknik i slutskedet.

Merparten av övriga anläggningar undersöktes till hälften och dokumenterades i profil. Efter utförd dokumentation insamlades jordprover för makrofossilanalys ur den återstående halvan. När det av en eller annan anledning ansågs nödvändigt undersöktes även boplatserrelaterade anläggningar i sin helhet.

När samtliga anläggningar – företrädesvis gravar – i den äldre markhorisonten hade undersökts avlägsnades hela detta lager medelst handrensning och den underliggande alven frilades, varpå där påträffade anläggningar mättes in och undersöktes enligt samma förfarande som ovan beskrivits.

Kompletterande avbanningar i syfte att följa upp huslämningar som fortsatte utanför det egentliga arbetsområdet utfördes vid tre olika tillfällen, i samtliga fall först efter att ha samrått med och fått klartecken från Länsstyrelsen. De kompletterande avbanningarna och allt dokumentations- och undersökningsarbete av anläggningarna inom dessa extratillkomna öppnade ytor genomfördes inom ramen för ordinarie budget och tidsplanering. Då det vid en av dessa kompletterande avbanningar kunde konstateras att även gravfältet fortsatte utanför exploateringsområdet beslutade dock Länsstyrelsen att bekosta kompletterande sökschaktning i syfte att avgränsa gravfältets utbredning. Undersökning av gravar inom dessa sökschakt, liksom den kompletterande undersökningen som genomfördes 2008 (se nedan) bekostades också av Länsstyrelsen.

Under stora delar av fälttiden försökte vi att också ha en inomhustjänst. Personen i fråga kunde successivt basregistrera undersökta anläggningar, redigera inmätningar och ta hand om det stora fynd- och provmaterialet. Detta tillvägagångssätt visade sig effektivisera fältarbetet enormt och är följaktligen därför också något som jag varmt vill rekommendera för kommande slutundersökningar av något större omfattning.

4.1. Referensgruppen

I samband med att projektplanen upprättades år 2006 tillsattes också en vetenskaplig referensgrupp i syfte att höja projektets vetenskapliga ribba ytterligare. Personerna i referensgruppen handplockades utifrån sina specialistkunskaper kring lämningar av den art de fem slutundersökningsområdena förväntades innehålla. Således kom gruppen att omfatta Tore Artelius vid Riksantikvarieämbetet UV Väst, Lennart Carlie vid Kulturmiljö Halland, Marianne Foghammar, biträde länsantikvarie på Länsstyrelsens Kul-

turmiljöenhet, Maria Hallesjö från Vägverket, Björn Magnusson Staaf vid Kulturen i Lund, Per Persson vid Oslo Universitet och Katalin Schmidt Sabo vid Riksantikvarieämbetet UV Syd. Dessa bidrog med värdefulla synpunkter vid upprepade besök under fältarbetets gång. Jag vill här dock passa på att rikta ett extra varmt tack till Tore Artelius som valde att delta i själva fältarbetet under två veckor 2007 och en vecka 2008 och med så väl stort engagemang som imponerande kunnande om den äldre järnålderns gravskick kom att glädja och inspirera oss alla övriga fältdeltagare.

4.2. Publik verksamhet

Då projektets ursprungliga intention att ha omfattande publik verksamhet i fält hade tvingats bantas bort valde vi istället att åtminstone tillmötesgå allmänhetens intresse med en fältutställning i en liten container, samt med en informationsfolder där alla undersökningar utmed Väg 117 presenterades. Utställningen och foldern mottogs med stort intresse av den dagliga rännilen besökare och fyllde samtidigt också en avlastande funktion för tidspressade undersökande arkeologer som nu "slapp" guida och informera alltför många spontanbesökare varje dag.

Undersökningsperioden sammanföll också med den riksomfattande årliga Arkeologidagen lördagen den 26 augusti och vår annonserade visning av Tjärby Norra och Tjärby Södra lockade då omkring 250 besökare, trots hotfulla regnmoln och snällbläst. Undersökningen kom också att uppmärksammas av lokalpressen, med större inslag i såväl Laholms Tidning som i Hallands Posten. Väg 117 projektet har också figurerat vid upprepade tillfällen under årens lopp i TV4 Halland. Boken *Vägen genom historien* som släpptes till invigningen av Väg 117 presenterar de preliminära undersökningsresultaten i en lättform och vänder sig helt till den intresserade allmänheten (Wranning 2008a). Boken har mottagits med stort intresse och har uppmärksammas med fina recensioner i "Populär Arkeologi" och "I Halland". Efter avslutad undersökning har ett antal föredrag kring Väg 117 projektet hållits och fler är i skrivande stund inbokade under året.

4.3. Kompletterande undersökning 2008

Efter avslutad undersökning påtalade Kulturmiljö Halland den stora vikten av att totalundersöka gravfältet. Kvarvarande, i vissa fall hårt plöjda gravar

Figur 5. Arkeologidagen 2007 lockade många intresserade besökare till Tjärby. Foto: Erik Rosengren.

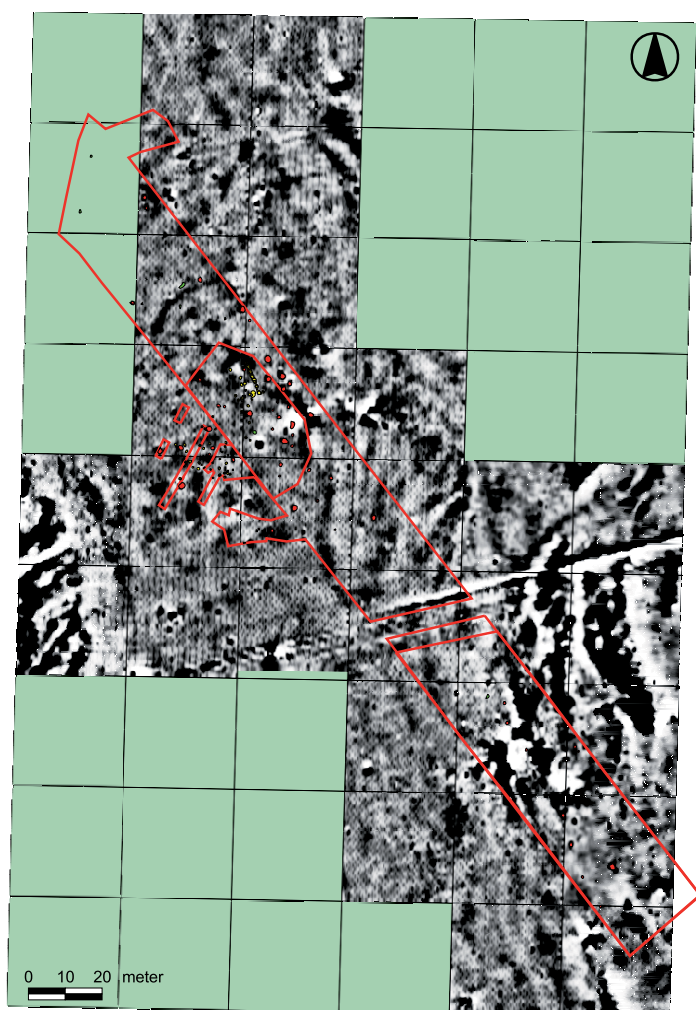
skulle annars med största sannolikhet komma att försvinna inom en snar framtid. Vägsalter och avgaser från den nya, tätt intilliggande vägen i kombination med att gravfältet nu skulle komma att utgöra "vändzon" vid allt framtida jordbruksarbete utgjorde en stor hotbild för fornlämningen. Dessutom skulle, ur rent vetenskaplig synpunkt, ett totalundersökt gravfält med all sannolikhet erbjuda avsevärt rikare bearbetnings- och tolkningsmöjligheter än ett endast delvis undersökt. Länsstyrelsen anhöll därför om extra medel från Riksantikvarieämbetet och hösten 2008 kunde vi återvända till platsen och undersöka de återstående gravarna. Vid samma tillfälle passade vi också på att, via ett par riktade punktinsatser med grävmaskinen, nu kunna fastställa bredden på ett under 2007 års grävning konstaterat, men endast delvis frilagt långhus. Då medel endast erhöles för själva fältundersökningsmomentet erbjöd sig Kulturmiljö Halland att stå för alla tillkommande konserveringskostnader. Detta skulle senare dock visa sig inte behövas, då konserveringen av 2008 års metallfynd täcktes av den ursprungliga konserveringsbudgeten. Undertecknad erhölet därefter i december välvilliga

medel från Stiftelsen Konung Gustav VI Adolfs fond för svensk kultur, vilka kunde användas till att bekosta keramisk analys, vedartsanalys och ^{14}C -analys på tre av 2008 års gravar. Dessa ^{14}C -analyser har dock ännu inte utförts, utan redovisas istället i kommande publikationer.

5. Undersöknings- och analysresultat

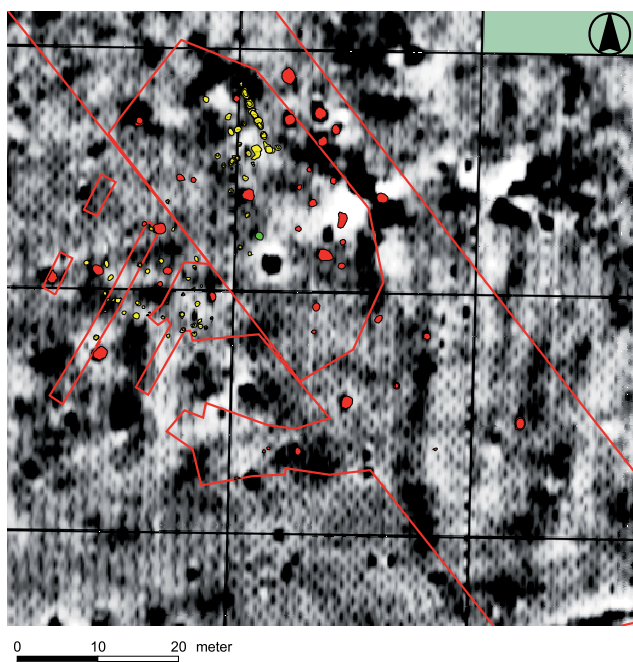
5.1. Magnetometer

Planerna som levererades från SAGA visade sig vara mycket svårtolkade och tyvärr också omöjliga att bearbeta då SAGA inte lämnat ifrån sig värdena i digital form. Magnetometeravsökningen hade inte givit någonting vid vare sig undersökningarna vid Nolshögen eller Furudal (Svensson 2008, Håkansson manus), men vid Tjärby Norra fanns det gott om uppmätta anomalier på SAGA's plan, frågan var bara hur de skulle tolkas. Jag valde ut fem större markeringar som testobjekt, då dessa utmärkte sig lite extra med jämförelsevis påtagligt höga magnethalter

Figur 6a. Resultat från magnetometeravsökning vid Tjärby Norra. Undersökningsområdet samt alla härdar (röda) och gravar (gula) är markerade. Skala 1:2000.

(figur 6). Fläckarnas koordinater noterades och efter avbaning visade det sig att de i tre fall sammanföll med större härdar (SH5761, 5327 och 5078), medan de andra sammanföll med groparna SG8412 och SG7958. Samtliga dessa anläggningar återfinns inom det till synes mest intensivt utnyttjade partiet av undersökningsytan, eller med andra ord såväl i direkt anslutning till gravar som huskroppar. Då SAGA som ovan nämnt inte släpper ifrån sig sina värden digitalt är det dock relativt svårt, för att inte säga omöjligt, att ens våga chansa på att andra fläckar utanför de avbanade ytorna motsvarar lämningar av liknande art. Med tanke på hur många härdar som faktiskt framträder som svarta fläckar (figur 6) så finns det dock en påtaglig antydning att fornlämningsområdet breder ut sig såväl väster om som ostnordost om

Figur 6b. Detaljutsnitt ur magnetometerkartan som visar det stora antalet härdar (röda) som sammanfaller med svarta/kraftiga magnetometeranomalier. På bilden syns gravar (gula) och gropar (gröna). Skala 1:1000.

undersökningsområdet. I sammanhanget bör det påpekas att varken mindre lämningar såsom brandgravar eller stolphål eller stora huskroppar har varit identifierbara på magnetometerkartan.

De stora anomalierna i sydost måste däremot otvivelaktigt tolkas som någon form av geologisk påverkan, förslagsvis utgörs dessa ytor av mer vattensjuk eller järnrik alv. Likaså bör anomalierna inom de två västligaste griderna, i fliken mellan Ramshallsvägen och kyrkogårdsparkeringen, sannolikt vara en följd av någon form av geologisk påverkan, alternativt täktverksamhet och därmed omfattande omstuvning av marken, snarare än spår efter fornlämningar.

Sammanfattningsvis kan magnetometerdetekteringen inte sägas ha levt upp till de förhoppningar vi hade på metoden. Även om vissa uppmätta anomalier förefaller korrelera med fornlämningar kan varken den stora osäkerhetsgraden i resultaten eller faktisk arbetsinsats och kostnad sägas motivera ett förnyat användande av metoden under nuvarande omständigheter.

5.2. Metalldetektering

Metalldetekteringen utfördes av detektorspecialisten Jonas Paulsson och bidrog stort till att bredda vår

förståelse för brukandet av platsen, främst genom att avslöja ett fyndmaterial som ytterst sällan påträffas vid halländska undersökningar. Undersöknings-tekniken med stora matjordsavbaningar inleddes i mitten av 1980-talet och erbjöd därigenom en helt ny kunskap kring förhistoriska boplatstillmiljöer som aldrig kunnat nås tidigare. Nackdelen med metoden är att man ytterst sällan har brytt sig om att undersöka matjorden innan avbaningen. Den mycket givande metalldetekteringen på Tjärby Norra visar med all önskvärd tydlighet att matjordslagret, trots att det är upprepat sönderplöjt och kringrört sedan lång tid tillbaka, ännu kan innehålla en stor kunskapspotential i form av metallfynd. Det hela blir inte desto mindre spännande när man kan konstatera att fynden till övervägande del härrör från perioder vi jämförelsevis sällan finner fasta lämningar ifrån, vilket vi alltså inte heller gjorde i Tjärby. Fyndens blotta närvaro talar dock sitt tydliga språk och ger oss en inblick i att området har fortsatt nyttjas under såväl yngre järnålder som medeltid och inte alls övergivits i och med att de konstaterade fasta lämningarna inom undersökningssytan upphör. Framförallt är det det vikingatida inslaget som kan sägas vara av stort intresse, med fyndtyper som normalt förknippas med såväl handel och högre stånd som gravar. Väg 117 projektet är första gången som Kulturmiljö Halland systematiskt och skiktvis har låtit avsöka uppdragsarkeologiska undersökningslokaler med metalldetektor och redan nu anar vi att den fornlämningstomma, lågmälda och fattiga bild av halländsk yngre järnålder som tidigare i mångt och mycket varit förhärskande, via fortsatt användande av denna metod kan komma att behöva omvärderas totalt i framtiden.

I detta metodutvärderande sammanhang bör dock nämnas att inga av metallfynden i gravarna kunde avslöjas med detektorn. Detta fenomen kan inte säkert förklaras, men en trolig anledning är kanske att föremålens – framförallt järnföremålens – höga ålder och höga grad av nedbrytning och korrosion medfört att kvarvarande metallhalt faktiskt är alltför låg.

Ett axplock av metallfynden presenteras i kapitel 5.8.5. och i övrigt hänvisas till fyndtabellen i bilaga 1, samt till Jonas Paulssons utförliga specialregistrering i bilaga 9.

5.3. Anläggningar

Sammanlagt 1692 mörkfärgningar – förmodade nedgravningar/anläggningar – markerades och mättes in, vilket kan jämföras med det i undersökningsplanen

uppskattade antalet 1100-1200 stycken (varav 20 gravar och 200 pinnhål). När undersökningen planerades beräknades att omkring 70% av anläggningarna, exklusive gravar och pinnhål, eller med andra ord cirka 650 stycken, skulle komma att undersökas.

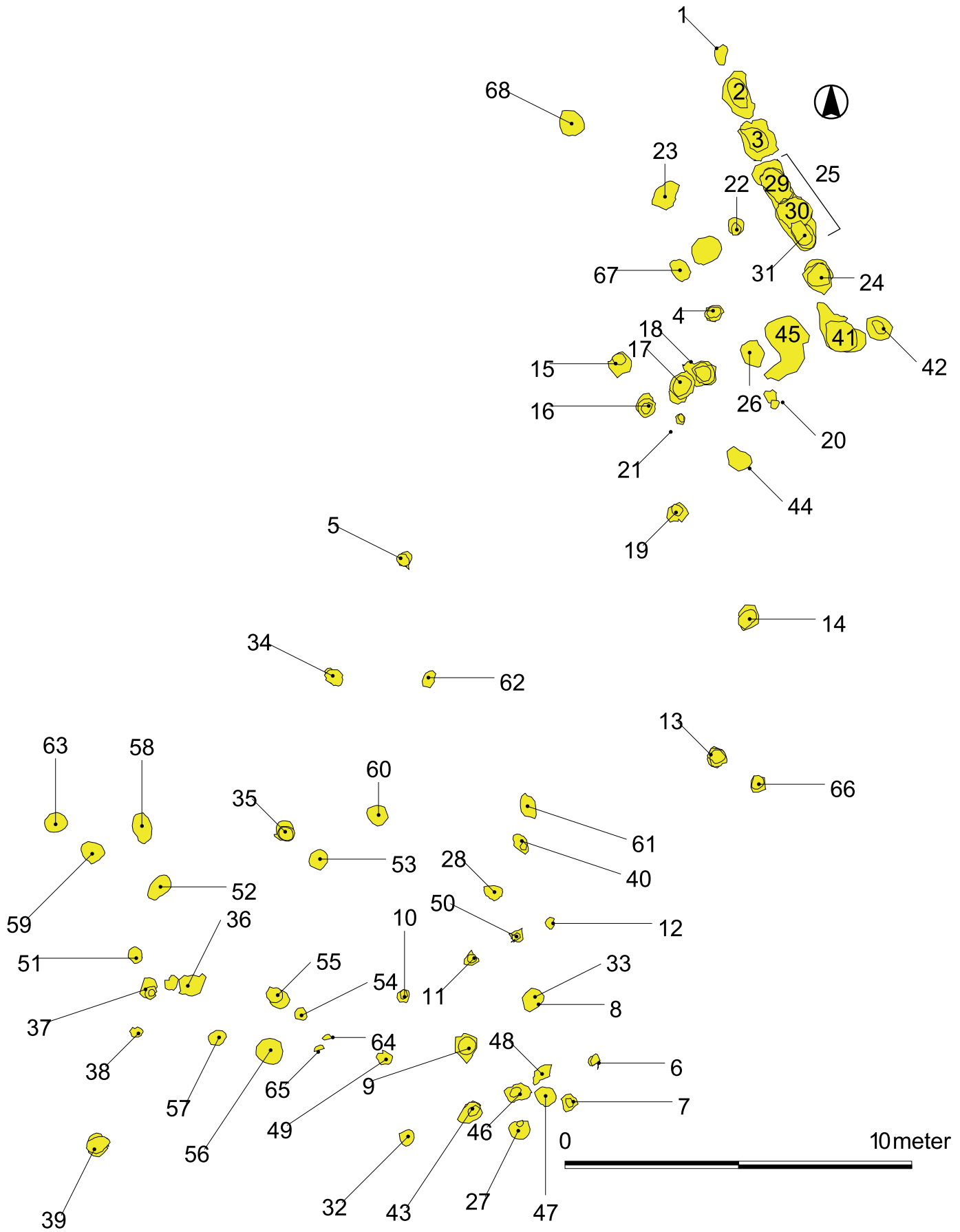
Den faktiska kvantiteten kom dock av förklarliga skäl att bli något lägre. Totalt 537 anläggningar (exklusive pinnhål) kom att undersökas, vilket motsvarar knappt 50% av den faktiska mängden anläggningar. Anledningen till detta lägre undersökta antal står utan någon som helst tvekan att finna i det faktum att mängden gravar – den mest tidskrävande och komplicerade anläggningstypen – visade sig vara tredubbelt större än beräknat. De inmätta objekten fördelas typologiskt enligt följande:

Objekttyp	Antal	Antal undersökta
Brandgrav	64	64
Grop	86	14
Härd	59	33
Pinnhål	577	-
Ränna	6	1
Stolphål	776	301
Ugn	2	2
Utgår	117	117
TOTALT	1692 (1115 exkl. pinnhål)	537

Tabell 1. Antal inmätta och undersökta anläggningar. Notera dock att undersökta pinnhål ej ingår i sammanställningen.

5.4. Gravfältet

Under 2007 och 2008 kom sammanlagt 64 brandgravar att undersökas. Av dessa återfanns 24 stycken inom den egentliga exploateringsytan, vilket väl motsvarar de beräkningar om ett förmodat tjugotal gravar som diskuterades i förundersökningsrapporten (Larsson, Svenson & Wranning 2004:55ff). Ytterligare 16 påträffades i samband med att det västra partiet av hus 2, som fortsatte utanför exploateringsområdet, skulle friläggas. Med anledning av detta togs, efter samråd med Länsstyrelsen, beslutet att försöka avgränsa gravfältets fysiska utbredning med hjälp av ett antal kompletterande skopbredda sökschakt. Ytterligare sju gravar återfanns i dessa, av Länsstyrelsen bekostade sökschakt. Schaktningen visade att gravfältet fortsatte ytterligare cirka tjuo

meter västerut utanför exploateringsområdet och att flera av de här påträffade gravarna var betydligt mer skadade av sentida markarbete (plöjning) än de belägna i öst. De återstående gravarna skulle således komma att bli utsatta för avgaser och vägsalter från den omedelbart intilliggande nya vägen. Likaså skulle gravarnas placering invid vägen innebära att de hamnade i åkerns vändrygg och således också bli extra utsatta i samband med allt framtida jordbruksarbete, såsom exempelvis plöjning. Dessa oroande framtidsutsikter bidrog till att Länsstyrelsen, efter erhållande av medel från Riksantikvarieämbetet, beslutade att även resterande gravar skulle räddas undan den förmodat snart hotande förgängligheten. Under denna räddningsundersökning hösten 2008 påträffades ytterligare 15 gravar. Inberäknat de tre gravar som undersöktes i samband med förundersökningen våren 2004 har således allt som allt 67 gravar identifierats och undersökts på platsen. Huruvida detta också motsvarar gravnedläggningarnas ursprungliga antal eller om ett mörkertal redan hade plöjts bort går ej att uttala sig kring. Vår sammantagna bild av gravfältet, baserat på de enskilda gravarnas inbördes lägen och dateringar antyder dock att den stora merparten faktiskt har räddats.

Under analys-, registrerings- och dokumentationsarbetet av gravarna utfördes den osteologiska analysen av Caroline Arcini, UV Syd och den keramiska analysen av Torbjörn Brorsson, KKS. I syfte att underlätta allt gemensamt arbete, diskussion och tolkningar beslutades att numrera om gravarna i en mer hanterlig löpnummerföljd – 1-68 – istället för de långa Intrasisnumreringarna anläggningarna erhöi i fält. Det bör noteras att denna nya numrering följer Intrasisnumreringen i stigande ordning, gravarnas nya numrering återspeglar med andra ord den ordningsföljd de blev identifierade och inmätta. I det följande diskuteras gravarna uteslutande utifrån den nya löpnumreringen, där förundersökningsgravarna också inkluderas (grav 66, 67, 68) för att få en så komplett bild av lokalen som möjligt. I detta sammanhang bör det påpekas att de sedan tidigare ana-

lyserade förundersökningsgravarna nu gått igenom på nytt av Caroline Arcini och Torbjörn Brorsson i syfte att inkorporera de samma mer naturligt i diskussionen. För närmare information kring ursprungliga anläggnings-, fyllnings-, fynd- och provnummer hänvisas till respektive tabell i rapportens bilagor. Nedan presenteras dock en inledande nyckel till den nya gravnumreringen, vilken också tydliggörs på figur 7.

Gravnr	Grav Intrasis Id	Analyserad vedart	Individer
1	4893		1 vuxen
2	4908	Björk	2 vuxna
3	5378	Björk	1 vuxen man
4	6847		1 vuxen
5	7267		1 barn, 8-9 år
6	7445		1 spädbarn
7	7470		1 vuxen kvinna
8	7514		1 tonåring, kvinna
9	7527		1 vuxen man
10	7542		1 vuxen
11	7555		1 tonåring 1 spädbarn
12	7578		1 barn
13	7835	Björk	1 vuxen
14	8386		1 litet barn
15	8621	Björk	1 större barn
16	8636	Björk	1 tonåring
17	8651		1 vuxen man
18	8666		2 vuxna
19	8708		1 tonåring
20	8737		1 vuxen. (Trolig man)
21	11909	Lind	1 mindre barn
22	12219		1 vuxen kvinna
23	12676		1 vuxen
24	12720		1 barn 6-9 år 1 vuxen
25	12778 "tårtbit 1-5"	Björk	(1 vuxen. 63 gram)
26	15828		1 vuxen
27	16587		1 barn, 10-12 år
28	16632		1 vuxen kvinna

Till vänster:

Figur 7. Gravfältet på Tjärby Norra. På illustrationen har gravarna erhållit den förenklade löpnummerföljd som använts under projektets gång. För ursprunglig numrering hänvisas till tabell 2. Skala 1:150. För gravfältets läge inom undersökningsområdet se figur 35.

29	16936	Björk	1 vuxen man
30	16969	Al	1 vuxen man
31	17003	Björk, Lind, Al	1 vuxen
32	17824	Björk	1 barn
33	17870		1 vuxen
34*	17883		1 vuxen
35*	17909	Björk	1 vuxen kvinna
36*	17945		1 vuxen
37*	17961	Björk	1 vuxen
38*	17976		1 barn
39*	18018	Lind	1 vuxen
40	18174		1 vuxen kvinna 1 vuxen man
41	18295		1 vuxen
42	18328	Björk, Lind, Hassel	1 vuxen
43	18491	Björk	1 vuxen
44	18970		1 vuxen
45	19151		1 vuxen
46	19609		1 vuxen
47	19720		1 vuxen
48	19803		1 vuxen man
49	20028		1 barn 1 vuxen
50	7565		Ben förkomna
51	22210	Björk	1 vuxen kvinna (?)
52	22226	Björk	1 vuxen
53	22246		1 vuxen kvinna
54	22282	Lind	Innehöll inga ben
55	22296	Björk	1 vuxen
56	22314	Björk, Al	1 vuxen
57	22333	Björk	1 barn
58	22349		1 barn
59	22370	Björk	? Går ej att avgöra djur eller msk
60	22392	Björk	1 vuxen man
61	22405	Björk, Ek	1 vuxen, äldre
62	22418		Människa (?)
63	23055	Lind	1 spädbarn
64	23222		1 barn (?)

65	23229		Människa (?)
66	FU, A718	Ljung	1 barn 3-4 år
67	FU, A877		1 vuxen kvinna
68	FU, A1523		1 vuxen, äldre

Tabell 2. Samtliga gravar med ny och gammal löpnummerföljd. I tabellen presenteras också den osteologiska bestämningen av individerna i gravarna, samt det ved-artsanalyserade kolet i gravarnas fyllning.

Ett förtydligande angående grav 25 kan här vara på sin plats. Det som inledningsvis uppfattades som en enda, cirka 2,8 x 1,3 meter stor långsmal nedgrävning indelades i fem tvärsektioner – "tårtbitar" – i syfte att utröna om själva gravläggningen skett i anatomiskt rätt ordning, eller med andra ord om de brända benen i den manslånga graven eventuellt skulle ha deponerats med huvud i ena ändan och fötter i andra. På ett mycket tidigt stadium i framrensningsarbetet framgick det dock att lämningen egentligen utgjordes av de tre separata men mycket tätt intilliggande gravarna 29, 30 och 31. Den lilla mängden ben (63 gram) som hann insamlas i ytan i samband med den inledande framrensningen bibehölls dock under det ursprungliga namnet grav 25, trots att dessa ben alltså med största sannolikhet härrör från någon eller några av de tre gravarna, mest troligt någon av de något grundare grav 29 eller 31. Numreringen "1-68" till trots, så utgörs således det undersökta gravfältet de facto endast av 67 gravar.

5.4.1. Dateringar

Normalt sett brukar jag föredra att redovisa lämningars ¹⁴C-dateringar efter att först ha presenterat lämningarna ingående och diskuterat dess typologiska datering. Då mycket av följande redogörelse av och diskussion kring gravarna och gravfältet är avhängigt på dateringarna väljer jag dock att denna gång inledningsvis redovisa föreliggande ¹⁴C-dateringar i syfte att underlätta för läsaren. Av samma anledning väljer jag också att i samma tabell redovisa de daterade gravarnas ungefärliga rumsliga läge inom gravfältet. Elva gravar har hittills daterats. Samtliga dateringar från slutundersökningarna har utförts av Göran

Grav nr	Läge	Labnr	BP	1 Sigma	2 Sigma
34	S	Ua-36010	2360±35 BP	510-430, 420-380 BC	720-690, 540-370 BC
5	S	Ua-36002	2340±55 BP	520-360 BC	750-200 BC
39	S	Ua-36011	2220±30 BP	370-340, 310-200 BC	380-200 BC
28	S	Ua-36007	2200±30 BP	360-280 , 260-200 BC	380-180 BC
19	N	Ua-36005	2155±35 BP	360-290, 230-220, 210-160 , 140-110 BC	360-270, 260-90 , 70-50 BC
9	S	Ua-36003	2155±30 BP	350-300, 210-160 , 130-120 BC	360-280, 260-90 BC
66	S	Beta-192509	2120±20 BP	190-80 BC	350-310, 210-40 BC
29	N	Ua-36008	2115±35 BP	200-90 BC	350-310, 210-40 BC
17	N	Ua-36004	2080±30 BP	160-130, 120-40 BC	200-20 BC, 10 BC-AD 0
22	N	Ua-36006	2080±25 BP	160-130, 120-50 BC	180-30 BC
30	N	Ua-36009	2055±30 BP	160-130, 120-20 , 10-AD	170 BC-20 AD

Tabell 3. Daterade gravar i kronologisk ordning. Siffror i fet stil anger kalibreringens procentuellt sett mest sannolika värde. Väderstrecksangivelserna S resp N refererar till respektive anläggnings interna rumsliga läge inom gravfältet.

Possnert vid Ångström Laboratoriet i Uppsala och i samtliga dessa fall är det det humana benmaterialet som har använts. Således torde risken för felkällor, såsom exempelvis dateringar av sekundärt deponerat eller infiltrerat äldre kol, helt ha undanröjts. Det bör dock påpekas att i grav 66, som undersöktes vid förundersökningen 2004, är det träkol (en kvist, sannolikt ljung) som har daterats.

5.4.2. Rumslig gruppering

Av figur 7 framgår det att merparten av gravarna grupperar sig i två tydliga koncentrationer, en i nordost och en i sydväst. Av allt att döma förefaller den norra delen av den sydvästra koncentrationen utgöra gravfältets äldsta del. Därefter har först den sydvästra koncentrationen uppstått – gravfältet har fyllts på söderut – och sedan har all utvidgning successivt följt mot nordost, med anläggandet av gravar i raka rader (se nedan, samt figur 7 och 8) som avslutande handling innan gravfältet slutligen togs ur bruk. Inom, såväl som mellan, dessa två koncentrationer finns såväl ett antal återkommande likheter som skillnader som presenteras nedan.

Det som i fält inledningsvis upplevdes som mest slående och originellt i gravfältets rumsliga

organisation var de i linje, tätt och systematiskt anlagda gravarna längst i norr. Framförallt inom den nordnordväst-sydsydostliga raden, bestående av åtta gravar (grav 1, 2, 3, 29, 30, 31, 24 och 41), kunde mycket noggrant upprepade nedgrävningsformer och dimensioner noteras i flera av anläggningarna. En lika uppenbar men inte riktigt lika konsekvent välorganiserad linje av gravar kunde också konstateras i västsydväst-ostnordostlig riktning (grav 16, 17, 18, 26, 45, 41 och 42), med andra ord anlagd i närmast exakt 90° vinkel till den förstnämnda linjen och med gemensamt origo i form av grav 41. I detta sammanhang är det speciellt intressant att notera att grav 41 förefaller ha markerats ovan jord med en rest stolpe eller dylikt (se tabellen nedan) och att läget för denna stolpe sammanfaller till fullo med ovan tänkta origo, där de två raderna möts. Liket en "axis mundi" kan alltså denna gravmarkering tjänat till att dirigera de två radernas läge och riktning. Antydning till liknande grupperingar låter sig också anas inom den södra gruppen (exempelvis de små gravarna 65, 64, 10, 11, 50 och 12), dock ej så uppenbart konsekvent genomfört som i norr.

Även om den korrekta arkeologiska benämningen av dylika gravar är flatmarksgravar bör man hålla i åtanke att denna term först och främst åsyftar

Figur 8. Stina Tegnhed undersöker grav 29 i den nord-nordvästligt anlagda raden. I förgrunden grav 31 och 30. I bakgrunden ansas de redan tömda gravarna 3 och 2. Foto: Maria Brynielsson.

lämningstypens utseende snarare än den ursprungliga utformningen. Med stöd av flera sammanvägda iakttagelser kan man med stor sannolikhet förmoda att flertalet gravar från början varit markerade ovan jord. För att uppnå den rumsliga exakthet som raderna av gravar uppvisar krävs att man vetat exakt var äldre gravläggningar skett. Det faktum att det inom hela gravfältet endast förekom tre fall där äldre gravar skars av yngre gravgömmor och att det i två av dessa fall föreföll ha varit ett medvetet val, stödjer denna åsikt. Indikationer på markeringar ovan jord har noterats i följande femton fall:

Grav nr	Läge	Individ	Typ av spår efter markering
3	N	1 vuxen man	Cirka 80x45 cm stor yta sekundärfyllning i söder. Rest efter bortförd gravmarkering?
7	S	1 vuxen kvinna	En större sten i ytan kan ha fungerat som markering
13	S	1 vuxen	I ytan fanns en 20x15 cm stor sten samt avtryck efter ytterligare en
14	N	1 litet barn	Diffust skålformat stenvtryck överst i anläggningen.
17	N	1 vuxen man	60x30 cm stor klumpsten ytligt
20	N	1 vuxen. (Trolig man)	En större sten i fyllningen
24	N	1 barn 6-9 år 1 vuxen	Stolphålsliknande nedgrävning överst.
26	N	1 vuxen	Kantkedja nedställd efter att ben och kärl deponerats. Fundament?
29	N	1 vuxen man	Kantkedja/stenkrans i oval ringform. Fundament?
30	N	1 vuxen man	Stencirkel anlagd efter att ben och kärl deponerats. Fundament?
41	N	1 vuxen	Stolphål i anläggningens utkant tolkas som gravmarkering.
45	N	1 vuxen	Graven till synes "inringad" av tre stolphål
46	S	1 vuxen	Tre stora stenar över gravläggning. Rester av fundament?
48	S	1 vuxen man	"Flera stora stenar islängda efter gravläggningen"
63	S	1 spädbarn	En 30x20x20 cm stor sten i ytan

Tabell 4. Indikationer på markering ovan jord av gravar

Vad man först slås av är hur mycket mer vanligt förekommande det verkar ha varit med gravmarkeringar inom den norra, yngre gruppen. Det förefaller också ha använts åtminstone tre olika sätt att markera gravarna, med en nedgrävd stolpe eller dylikt, med en mindre klumpsten och med någon form av större markering som krävt ett kraftigt fundament,

sannolikt en större klumpsten eller en rest sten. Det är också tydligt hur gravmarkeringar över vuxna och då företrädesvis vuxna män dominerar. Jag kommer att återvända till detta resultat och diskussionen kring detta under rubriken *Summering kring de gravlagda* nedan.

5.4.3. Innehåll – spår efter handhavanden under begravningsritualen.

Samtliga gravar på gravfältet var brandgravar, eller med andra ord kremationer, vilket också kan sägas ha varit det allmänt förhärskande handhavandet med döda under denna period. Tack vare att de brända benen inte i något fall på platsen tvättats, rengjorts eller ens separerats nämnvärt från övriga bålrester efter kremationen får vi i gravarna också en insikt i hur själva gravbålen anlagts. Vedartsanalys på insamlat kol från 27 gravar har utförts och resultaten påvisar ett nästintill konsekvent val av ved under hela gravfältets brukandeperiod (tabell 5).

Björken, och då framförallt unga stammar (cirka 20-40 år gamla) har varit det allt igenom förhärskande träd som använts till bålen. Thomas Bartholin föreslår en rent praktisk förklaring till detta val, genom att björken är det enda träd som kan brännas omedelbart efter avverkning och alltså inte behöver ligga och torka först (Bartholin muntlig uppgift). Ved till ett likbål skulle med andra ord kunna samlas in först i och med att någon avlidit, istället för att de efterlevande skulle behöva tulla på gårdens ordinarie vedförråd. Dessutom, menar Bartholin, kan valet av unga, lätta stammar indikera att alla – även barn – har kunnat delta i hemsläpandet av stockar till bålet. Man bör dock även kunna tänka sig andra anledningar än rent praktiska till detta återupprepade val av björk. I det rituellt laddade sammanhang som en begravningsritual utgör bör man dock definitivt också ha björkstammarnas vita färg i åtanke. Den vita färgen är något som har varit fyllt med stor symbolik och kan jämföras med den under yngre bronsålder och äldre järnålder utbredda traditionen att sprida ut krossad kvarts i och över gravar. Även i ett par gravar på Tjärby Norra återfanns enstaka kvartsbitar. Den gängse uppfattningen kring den vita kvartsen är att den symboliserar fruktsamhet och magi och därför också var viktig rekvisita vid begravningsritualer (Carlie L. 2008:12ff och där anförd litteratur). Att lägga den döde överst på en bål av enbart vita, smala stammar, kan således ha varit en visuellt effektiv och mycket religiöst laddad handling.

Grav nr	Läge	Individ	Vedart	Egenålder
2	N	2 vuxna	Björk	max 10 år
3	N	1 vuxen man	Björk	max 20 år
13	S	1 vuxen	Björk	max 20 år
15	N	1 större barn	Björk	max 20 år
16	N	1 tonåring	Björk	max 20 år
21	N	1 mindre barn	Lind	max 15 år
25	N	1 vuxen	Björk	max 20 år
29	N	1 vuxen kvinna	Björk	max 20 år
30	N	1 vuxen man, äldre	Al	max 10 år
31	N	1 vuxen	Björk, Lind, Al	max 20 år max 40 år max 20 år
32	S	1 barn	Björk	max 20 år
35	S	1 vuxen kvinna	Björk	max 20 år
37	S	1 vuxen	Björk	max 20 år
39	S	1 vuxen	Lind	max 30 år
42	N	1 vuxen	Björk, Lind, Hassel	max 20 år max 40 år max 10 år
43	S	1 vuxen	Björk	max 20 år
51	S	1 vuxen kvinna	Björk	max 30 år
52	S	1 vuxen	Björk	max 30 år
54	S	Inga bevarade ben	Lind	max 40 år
55	S	1 vuxen	Björk	max 40 år
56	S	1 vuxen	Björk Al	max 35 år ung stam
57	S	1 barn	Björk	max 40 år
59	S	Människa?	Björk	max 40 år
60	S	1 vuxen man	Björk	max 40 år
61	S	1 vuxen, äldre	Björk Ek	ung stam gren, max 10 år
63	S	1 spädbarn	Lind	max 40 år
66	S	1 barn 3-4 år	Ljung	-

Tabell 5. Använda vedarter i kremationsbålen.

Utifrån dessa tankebanor kring den utvalda vedens inneboende symbolism är det även notabelt i vilka gravar andra trädslag än björk ingått. Med tanke på barnbens sämre bevarandeförutsättningar – och speciellt då spädbarn – är det mycket sannolikt att den benlösa grav 54 ska tolkas som en barngrav. Om så är fallet utgörs hälften av de vedartsanalyserade barngravarna av lind istället för björk, vilket är en påtagligt procentuellt högre andel än lindförekomsten i vuxengravar. Det är känt att lind under senare delen av järnåldern ansågs helig och var helgad åt fruktbarhetens beskyddare, gudinnan Freja. Vilken tradition och symbolik som kan ha rått kring linden under förromersk järnålder är helt okänt, men man kan ana att det funnits en speciell bakomliggande anledning till att trädet förefaller ha valts procentuellt oftare till kremation av små barn, även om handlingen inte varit konsekvent utövad på platsen. I detta sammanhang kring trädslagens eventuellt symboliska innebörd bör det också noteras att al och ek endast förekommer i vuxengravar och att två av dessa totalt fyra utgörs av gravfältets två enda konstaterade äldre individer (50-60 år eller mer).

Vid förundersökningen konstaterades inslag av förkolnade ljungvikstar i grav 66. I flera av gravarna under slutundersökningen återfanns också små tunna kvistar, ibland förvillande lika korroderade fragmentariska järnföremål. Kanske är det inte alltför långsökt att anta att kvistarnas/risets funktion varit att vara "bränne", inblandat i bälet, varvat mellan de långa unga stammarna. Inga fler riskvistar, vare sig av ljunger eller av någon annan vedart, har dock bekräftats i vedartsanalysen.

5.4.3.1. Gravläggningsen

En egendomlig företeelse som också kan sägas vara något av hela gravfältets signum är traditionen att lägga ned trasiga kärl tillsammans med de brända benen i graven. Urnorna i gravarna har med andra ord inte i något enda fall fungerat som benbehållare. I stället måste man förmoda att ben, gåvor och kärldatafragment har transporterats till den nygrävda graven i någon annan form av behållare – eventuellt en påse av textil eller skinn – och lagts eller hållts ned däri. Tillvägagångssättet känns igen från det lilla samtida gravfältet RAÄ 202 i Mellby, Laholms landsförsamling (Munkenberg 1994).

Redan vid förundersökningen uppmärksammades att i grav 66 var nästan hela kärlets mynningsrand komplett medan inte ett enda bottenfragment åter-

fanns. Fenomenet tolkades som att kärlet eventuellt hade ställts ned uppochnerad och följaktligen var också en av huvudfrågorna inför slutundersökningen att utröna om det på platsen funnits en återkommande tradition att deponera kärnen liggande eller stående uppochnerad. Således riktades redan från start mycket stor noggrannhet just kring att dokumentera kärldatafragmentens riktningar, lägen och inbördes förhållande. Tack vare denna extra noggranna gräv- och dokumentationsmetod stod det på ett relativt tidigt stadium av fältarbetet klart att kärnen omöjligt kunde ha ställts ned hela över huvudtaget. När det sedan vid rengöring och fyndtvätt också uppdagades att vissa kärldatafragment var kraftigt deformerade av upphettning och i vissa fall även sintrade i brottytorna – fragmenten hade med andra ord sintrat först *efter* att kärlet gått sönder och i vissa fall kunde en av två passbitar vara kraftigt sintrad medan den andra knappt var nämnvärt värmepåverkad – började vi ana hur det hela gått till väga. Slutligen visade Torbjörn Brorssons expertanalys av keramikmaterialet att kärnen närmast genomgående hade blivit utsatta för mycket kraftiga temperaturer, generellt cirka 900-1000°C. Temperaturen har alltså varit närmast dubbelt så hög mot vad som erfordras vid tillverkning av keramik och kan istället snarast jämföras med de temperaturer som måste uppnås och vidmakthållas under flera timmar på ett kremationsbål för en lyckad förbränning av den döde. Brorssons analys kunde också påvisa att kärnen i flera fall magrats med siktad bergart, vilket gjort godset mycket värmetåligt. Många av kärnen i gravarna förefaller med andra ord sannolikt vara tillverkade enkom för att brukas i denna speciella begravningsritual och där kunna motstå mer än ordinär keramik (Brorsson, bilaga 3).

Brorsson delar i sin rapport in kärnen efter form och gods i sex huvudgrupper. Till dessa sex grupper läggs två avvikande kärl som bildar varsin egen grupp. Kärl som inte varit fullständigt rekonstruerbara (botten, buk, mynning) lämnas något åt sidan. Kortfattat kan man konstatera att alla dessa kärldatagrupper är representerade såväl inom den norra som den södra gravkoncentrationen på gravfältet. Av allt att döma råder samtidighet mellan de olika kärldatagrupperna. Ingen uppenbar koppling mellan exempelvis köns- eller åldersgrupp och någon specifik kärldatagrupp kan påvisas. Diskussionen kring kärldatagruppernas inbördes förhållanden och relation till andra parametrar kommer att fördjupas och presenteras mera ingående i min planerade licentiatuppsats och i artikelform.

5.4.3.2. Gravgåvor av metall

I sammanlagt 12 av 67 gravar påträffades metallföremål, vilket motsvarar 18%. Jämfört med ett antal samtida brandgravfält från Göteborgsområdet och Västergötland så kan detta sägas vara en förhållandevis normal siffra, marginellt lägre än genomsnittet

(Sahlström & Gejvall 1948, 1951, Cullberg 1973). Av allt att döma är det först och främst kvinnor och barn som har fått med sig gravgåvor av metall. Merparten har enbart fått ett föremål var, men i ett par fall har två eller flera gåvor deponerats.

Figur 9. T-formig fibula med dekorerad sköld (grav 56, fnr 337). Nedre bilden, samma sköld sett från sidan.
Foto: Lena Bjugger.

Figur 10. Ett urval av gravgåvor av metall från Tjärby Norra. Järnsöror, grav 22 och 68, fnr 232/236 (till vänster) och 35-36 (till höger). Scanning: Monica Bülow Björk.

Överst: Halsring (grav 5, fnr 336). Foto: Anders Andersson.

Underst till vänster: 2 stycken T-formiga fibulor med pågjutna dekorerade knoppar (grav 28, fnr 239,240). Foto: Anders Andersson.

Underst till höger: Ringsölja/bältering (grav 67, fnr 33-34). Scanning: Monica Bülow Björk.

5.4.3.3. Analys av järnskaror

En viktig frågeställning till materialet som sattes upp redan efter förundersökningen, då vi fann en järnskära i en grav, rörde eggverktygens kvalitet. Just järnskaror blev i stora delar av Sydsandinavien en mycket populär gravgåva under yngre förromersk järnålder (se exempelvis Cullberg 1973, Pedersen och Widgren 1998:261ff och Björk 2005) och såle-

des förväntade vi oss att gravfältet kunde innehålla fler. En analys förväntades kunna ge svar på frågor kring såväl material och teknik som symbolism. Var skarorna riktiga bruksföremål med skärande egg, eller var de av symbolisk art, med en skäras form, men enkom tillverkade för att deponeras i gravar? Mycket litet är känt kring dåtidens järnkvalitet och smedernas hantverksskicklighet, så därför var det också av stort

Grav nr	Fnr	Läge	Vedart	Individ	Metall	Föremål	Typologisk datering	¹⁴ C-datering, 1 Sigma
5	336	S		1 barn, 8-9 år	CU-leg	Halsring, samt eventuell nål/syl	(BRÄ p VI –) ÅFR-JÄÄ enligt Jensen 1997	520-360 BC
13	229	S	Björk	1 vuxen	Järn	Fibula, trekantig med stor spiral	YFRJÄÄ, 150 - BC	
20	233	N		1 vuxen. (Trolig man)	Järn	Fibula, T-formig med ändknoppar	YFRJÄÄ, 150 – BC	
21	228	N	Lind	1 mindre barn	Järn	Fibula, trekantig(?) spiral och nål	YFRJÄÄ, 150 - BC	
22	232/236 237 241	N		1 vuxen kvinna	Järn Järn Järn	Skära med ett nithål, Dräknål (alt pryli?) m plant rundat huvud, Nål 5 cm	YFRJÄÄ, 150 – BC	160-130, 120-50 BC
23	227	N		1 vuxen	Järn	Nål/ten(?)Fragment 8 cm		
28	239, 240 238	S		1 vuxen kvinna	CU-leg Järn	T-formig fibula (x2) med 3 pågjutna dekorerade knoppar, Nål (3 cm)	La Tène B2 = 330-260 BC (Müller 1994:459)	360-280, 260-200 BC
56	337	S	Björk, Al	1 vuxen	CU-leg + järn	Fibula, T-formig (fe), med välvd, dekorerad "sköld" (cu-leg)	YFRJÄÄ, 150 – BC (äldsta fasen/grupp A enligt Nylén 1955)	
57	226	S	Björk	1 barn	CU-leg	Fibula, spiral o nål		
58	225	S		1 barn	CU-leg	Plant, böjt fragment, (ev pincett eller fibula)		
67	33, 34 (FU)	N		1 vuxen kvinna	Järn Järn	Gördeltillbehör: Ringsölja/bältering, Remknäppe (?)	YFRJÄÄ 150 – BC	
68	35, 36 (FU)	N		1 vuxen, äldre	Järn	Skära med tånge	YFRJÄÄ, 150 – BC	

Tabell 6. Gravgåvor av metall.

intresse att utröna om eggarna välvts i flera lager i likhet med yngre perioders knivar och svärd, samt om eggarna var av mjukt järn eller kolstål. Sammanlagt två skäror påträffades, en vid förundersökningen (fnr 35 och 36) och en vid slutundersökningen (fnr 232 och 236) och båda analyserades metallografiskt av Lena Grandin vid UV GAL i Uppsala (bilaga 10 och 11). Analyserna visade att de båda skärorna var närmast totalt genomkorroderade, men likväl har de kunnat bidra med viktig kunskap. I den första skäran (fnr 35 och 36) kunde man påvisa innehåll av kolstål i delar av bladet, medan man i den andra (fnr 232 och 236) tydligt kunde följa upprepade vällningar (hopvikningar) av järnet under smidesprocessen. Sammantaget kan man alltså säga att skärorna har varit funktionella, att smeden förefaller ha haft goda kunskaper om såväl material som smidesteknik och att de med största sannolikhet har haft en egg av hårt kolstål.

5.4.4. Summering kring de gravlagda

Som redan nämnts väljer jag att grundligare diskutera gravarna i min planerade licentiatuppsats. I tabellen nedan följer dock en kort inledande sammanställning över ovan redogjorda förhållanden inom gravfältet; köns- och åldersfördelning, samt hur gravmarkeringar ovan jord och gravgåvor av metall fördelar sig procentuellt inom dessa grupper. Jag hoppas att denna uppställning skall räcka tills vidare för den som eventuellt vill jämföra gravfältets innehåll med tidigare undersökta gravfält. För övriga uppgifter hänvisas till bilagorna.

Som tidigare redovisat är mansgravar som markerats ovan jord överrepresenterade jämfört med det övriga materialet. Som en slående kontrast till detta är det mycket intressant att notera att mansgravarna är kraftigt underrepresenterade vad det gäller gravgåvor av metall. Faktum är att den enda mansgraven med

metall är tveksam, då den osteologiskt bestämts som *vuxen, trolig man* (och följaktligen därför tas upp i den ej könsbestämda gruppen i tabell 7). Ser man dock till själva gravgåvan, en T-formig fibula av järn, kan man dock knappast påstå att det rör sig om något utpräglat mansföremål, snarare tvärtom. Vad vi ser förefaller alltså vara ett gravskick där kvinnor och barn har försetts med flest gåvor – föremål dolda för alla utom den döde – medan de mer spartanskt utrustade mansgravarna i stället har framhävts ovan jord som markörer för de efterlevande.

5.5. Härdar

Sammanlagt 33 av totalt 59 inmätta härdar undersöktes. För närmare beskrivning av dessa hänvisas till anläggningstabellen på den CD som avslutar rapportserien, medan fyndrika härdar också omnämns i kapitel 5.8. Fynd. Kol från 19 av härdarna har vedartsbestämts, vilket ger en god inblick i vilket material man valt att elda med, men också i hur växtligheten i lokalens närområde såg ut.

Den stora merparten av härdarna har inte daterats. Björk och ek dominerar materialet kraftigt, men det är likväl intressant att se i vilken bjärt kontrast resultatet, med sina inte mindre än nio olika närvarande vedarter står i jämförelse med de vedartsanalyserade gravarna.

Inte mindre än sex av de undersökta härdarna har tolkats som ingående i fem av långhusen, vilket för halländskt vidkommande kan sägas vara ett relativt ovanligt fenomen, då eventuella härdar inne i byggnader oftast förefaller ha varit grunt anlagda eller inte alls nedgrävda och därför försvunnit. Härdarna i husen kommenteras närmare under respektive husbeskrivning.

En riktad analysinsats fokuserades på härdar som eventuellt skulle kunna ha varit gravbål. I samband

Individer	Antal	% av totala antalet gravlagda	% av samma kategori som fått gravmarkering	% av totala antalet individer med gravmarkering	Antal gravar med gravgåvor Brons	Antal gravar med gravgåvor Järn
Man	10	14	60	38	-	-
Kvinna	11	15	10	6	1	3
Vuxen, ej könsbestämd	29	40	20	38	1	5
Barn	17	24	18	19	3	1
Människa, ej köns- eller åldersbestämd	5	7	-	-	-	-

Tabell 7. Gravvar med gravgåvor och/eller markeringar ovan jord. Obs procentvärdena är avrundade.

Härd nr	Vedart
4430	Björk, grenar
5192	Björk, ung stam Ek, ung stam
5549	Ek, ung stam
5815	Ek, äldre stam Al, ung stam Bok, äldre stam
6253	Lind, ung stam Ask, ung stam
6540	Al, ung stam
6990	Ek, äldre stam Björk, ung stam
7195	Ek, ung stam
8412	Ek, ung och äldre stam Salix, ung stam
10741	Björk, ung stam Ek, ung stam
10794	Björk, ung stam
14537	Lönn, ung stam
17293	Ek, ung stam
22264	Ek, ung stam Björk, ung stam Alm, ung stam
22429	Ek, ung stam
22921	Ek, ung stam Lind, ung stam
23314	Björk, ung stam
23339	Ek, ung stam

Tabell 8. Vedartsanalyserat kol i härdar.

med den osteologiska analysen diskuterades mycket kring hur gravbålen varit utformade och var de legat. Då det stod utom allt tvivel att de fragmenterade kärlen i gravarna aldrig hade fungerat som benbehållare föreslogs det att bålplatserna kunde ha legat omedelbart invid (eller kanske rentav ovan) själva gravgömman, vilket skulle ha underlättat förflyttningen av ben och kärlorester från bål till grav. Således valde jag att vedartsanalysera kolet i de härdar i gravfältets omedelbara närhet som uppvisade manslånga dimensioner, eller med andra ord presumtiva bålplatser. Utifrån dessa resultat valdes tre härdar med samma vedarter som också fanns i gravarna ut för ¹⁴C-analys. Den utförda analysen indikerar dock att dessa härdar sannolikt inte har med kremeringsmomentet att göra. Endast två av de daterade gravarna (grav nr 5 och 34) sammanfaller kronologiskt med de stora daterade härdarna. Således kommer vi inte närmare än att de daterade härdarna möjligen kan ha fyllt en funktion i samband med de äldsta gravläggningarna på platsen. Lika rimligt är det dock att härdarna representerar en verksamhet som föregått gravfältets etablering, under en period vars närvaro vi faktiskt inte tidigare noterat inom Tjärby Norra.

5.6. Pinnhål

Redan vid förundersökningen uppmärksammades en så stor mängd pinnhål att frågor väcktes kring vad de representerade. Målet var således primärt vid avbanningen att markera samtliga pinnhål (vilket inte alltid sker) i syfte att utröna pinnhålens funktion. En hypotes var att gravfältet eventuellt hade varit inhägnat, en annan att pinnarna möjligen fungerat som markörer mellan den historiskt kända åkertegstrukturen. Samtliga pinnhål (577 stycken) mättes in och efterhand det stod klart att en stor mängd ingick

Id nr	Dimension, m	Vedart	Övrigt	¹⁴ C
4430	2,0x1,6	Björk	Brända ben	2448±39 BP, 760-400 BC, 2 Sigma
6540	2,0x1,45	Al		2471±33 BP, 770-410 BC, 2 Sigma
23314	1,5x1,5	Björk		2416±34 BP, 750-390 BC, 2 Sigma

Tabell 9. ¹⁴C-daterade stora härdar, belägna i mer eller mindre omedelbar närhet till gravarna.

i de förhistoriska byggnaderna söktes de allt mer systematiskt via upprepade finrensningar. Som en arbetsinsatsprioritering undersöktes pinnhål dock endast i undantagsfall. Valet att låta bli dem grundade sig i det faktum att så små anläggningar mindre sannolikt skulle innehålla fynd eller erbjuda möjligheter för relevant provtagning och/eller datering. Rent dokumentationsmetodiskt bör nämnas att det stora flertalet pinnhål enbart mättes in med en mittpunkt i syfte att spara tid i fält. Detta förfarande har dock sedan visat sig vara oklokt, då det istället kom att innebära mycket laborerande med att framställa dessa punkter i "rätt" storlek på planerna, en storlek som hela tiden måste korrigeras beroende på vilken skala man för tillfället jobbar i. Vis av erfarenheten rekommenderar jag således att man vid framtida undersökningar mäter in även pinnhål med åtminstone 3-4 punkter, dock inte fler än fem då detta – på grund av alltför grov precision – sannolikt kommer att medföra korsade mätlinjer i polygonerna och därmed ökat redigeringsarbete.

5.7. Bebyggelsen

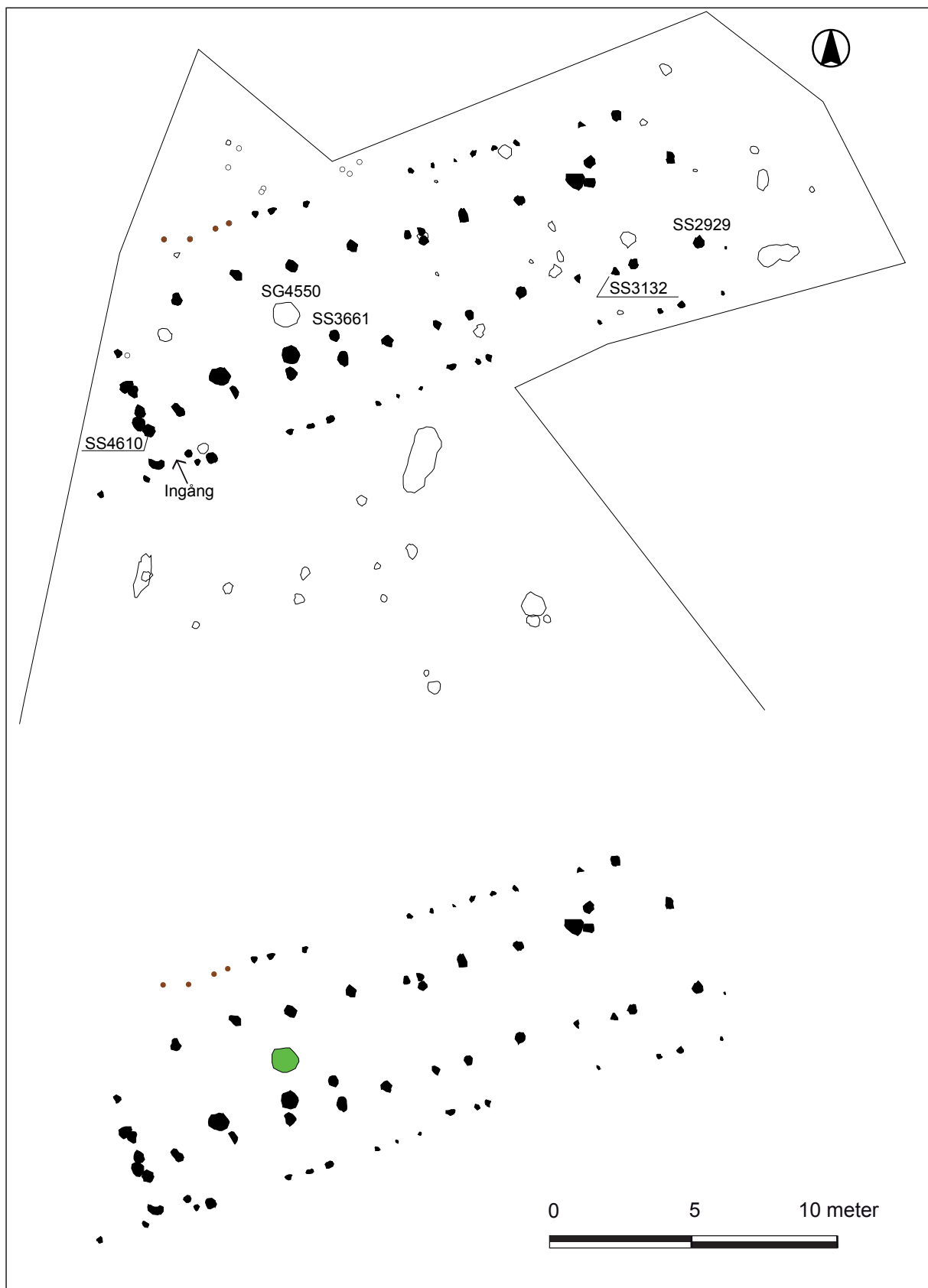
Sammanlagt tio huskroppar identifierades och undersöktes. Husen presenteras inledningsvis kortfattat i den nummerordning de erhöll i fält (vilket också motsvarar den ordningsföljd de identifierades). Därefter summeras bebyggelseutvecklingen på platsen i en kort kronologisk exposé. För husets inbördes placering inom undersökningsområdet se figur 35.

5.7.1. Hus 1

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar
Längd:	≥27,0 meter
Största bredd:	7,7 meter
Bredd i gavelpartierna:	7,1 meter
Riktning	ONO-VSV
Antal ingångar:	1
Antal bockpar:	12
Bockbredd från V:	-/3,8/3,9/3,7/3,5/3,3/3,3/3,3/3,3/3,3/3,3/3,2/3,1 meter
Bockspann från V:	1,5/2,0/2,1/1,9/1,7/1,8/1,2/2,0/2,0/1,3/0,7/2,4 meter
Datering:	Yngre bronsålder (p. IV-V)

Figur 11. Fnr 259, rombporfyr, förmodat husoffer i hus 1. Foto: Lena Bjugger.

Figur 12. Hus 1, skala 1:200. Den grönmarkerade anläggningen är förrådsgropen SG4550 och antas ha ingått i huset. Förmodad ingång i sydväst markerad med pil.

Huset uppvisade svagt trapetsoid vägglinje och var således omkring en halv meter bredare i väst än i öst. Då såväl husets enda förmodade ingång (mellan SS3491 och SS4600), som en eventuell inre mellanvägg påträffades längst i väst, är det mycket troligt att huset ursprungligen varit betydligt längre. Möjlighet gavs att öppna en mindre yta på andra sidan Ramshallsvägen i syfte att se om husets västra ände gick att fånga upp där. Inga anläggningar påträffades dock i detta kompletterande schakt. Inte heller mot ost gick det att belägga hur husets gavel varit konstruerad då anläggningarna upphörde helt i denna riktning.

Placeringen av de takbärande stolparna antyder att dessa ställvis har kompletterats med extra stöttor och i vissa fall kanske också bytts ut. I väst kan en inre rad kraftiga stolpar noteras i den södra raden av takbärande stolpar. Denna förstärkning antas ha hjälpt till att bära upp någon form av loft inom detta parti av byggnaden.

Jordprov för makrofossilanalys insamlades i det södra stolphålet inom respektive bockpar, samt i den förmodat samtida förrådsgruppen SG4550. Nio anläggningar analyserades och endast två (SS3132/P11522, SS2929/P11517) innehöll makrofossilt material. Dessa båda stolphål var belägna invid varandra, i husets östra halva. Båda proven uppvisar inslag av korn, hundstarr och ospecificerat halvgräs och Håkan Ranheden tolkar det som att detta parti av huset rimligen bör ha hyst såväl funktioner för sädeshantering som för djurfoder (Ranheden, bilaga 5). Kol i förvaringsgruppen SG4550 vedartsbestämdes till ask med en maximal egenålder av 15 år (Bartholin, bilaga 4).

Kornet i SS3132 ¹⁴C-daterades till 2765±50 BP (Lus 8107), motsvarande 975-955, 940-835 BC kalibrerat med 1 Sigma, eller med andra ord yngre bronsålder, p IV-V.

Keramik påträffades i två av husets stolphål för takbärande stolpar (SS3661, 4610), samt i den ovan nämnda gruppen (SG4550), vilken tolkats som en förrådsgröp, samtida med huset. Samtliga dessa anläggningar återfinns i husets västra hälft, men i sammanhanget bör man dock ha i åtanke att huset med stor sannolikhet fortsatt ytterligare en bit västerut. Den diagnosticerbara keramiken utgörs av två tunnväggiga mynningsfragment med plan mynning, samt ett mynningsfragment från ett större kärl av A-fas typ, eller med andra ord med rabbnings ända upp till mynningsranden. Den kronologiska övergången mellan A-fas och B-fas brukar sägas ha skett omkring

825 BC (Stilborg 2002:81). Således stämmer fynddateringen mycket väl överens med den föreliggande ¹⁴C-dateringen. I sammanhanget kan också nämnas att en mycket lik byggnad nyligen undersöktes i Kvibille socken (RAÄ 137). Huset i fråga är i skrivande stund inte daterat, men det förekommer mycket lämningar på platsen som med säkerhet kan härledas till yngre bronsålder (Mattsson, manus).

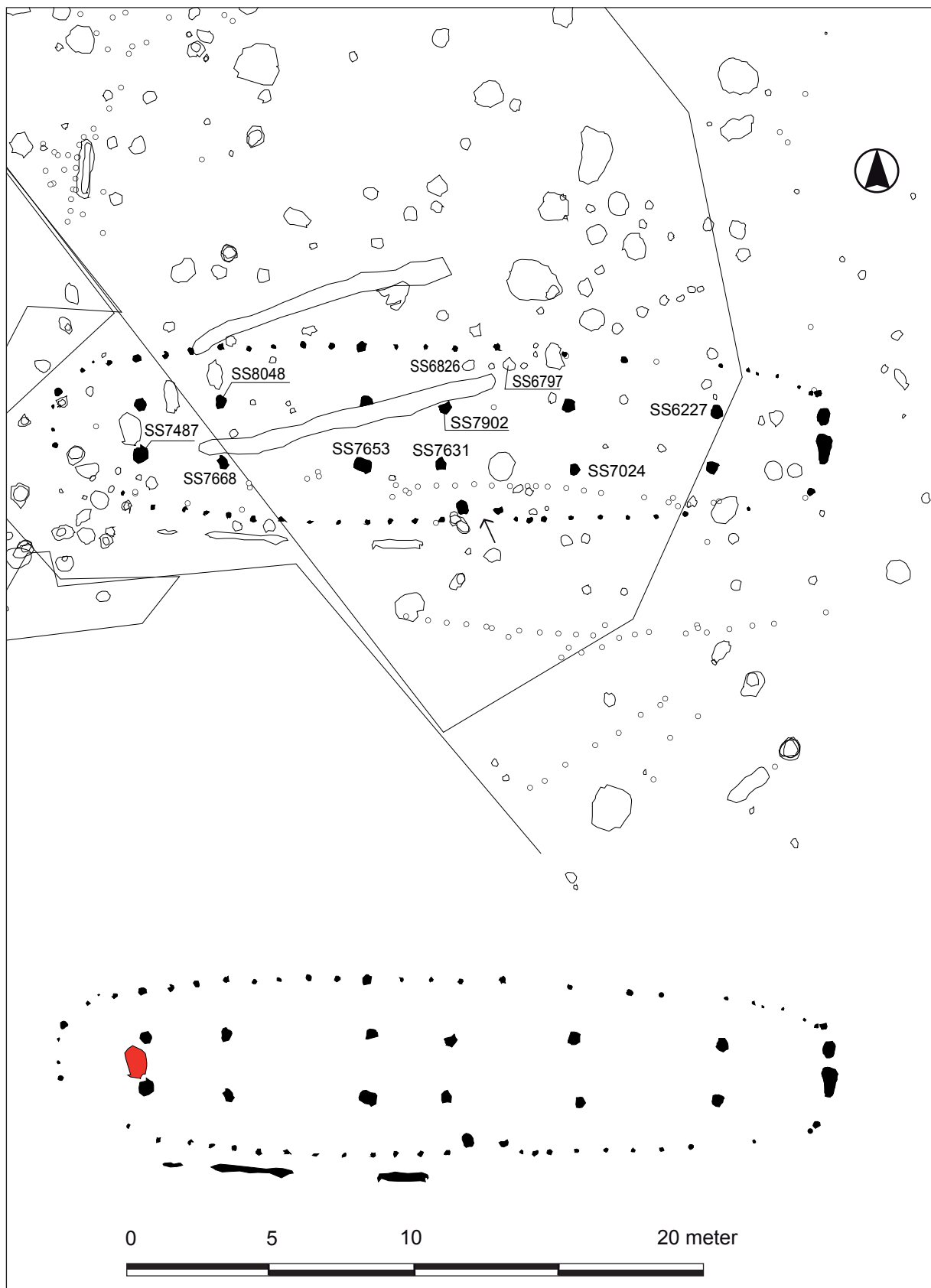
Ett originellt inslag i fyndfloran utgörs av fnr 259, ett drygt 350 gram tungt och närmast klotrunt bergartsfragment av bergarten rombporfyr. Rombporfyr är mycket ovanligt här och återfinns naturligt närmast på Oslofältet i Sydnorge (Jensen och Svedberg 2007:118f). Den klotformade stenen i Tjärby är till synes obehandlad och man kan därför istället anta att den haft någon annan funktion än rent praktisk. Fyndläget i ett stolphål till en takbärande stolpe längst i sydöst i byggnaden (SS2929) antyder att stenen kan ha deponerats medvetet, som ett offer, vilket i sin tur indikerar att denna ovanliga sten haft någon form av symbolisk laddning för husbyggarna.

5.7.2. Hus 2

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar och källar
Längd:	27,0 meter
Största bredd:	6,3 meter
Bredd i gavelpartierna:	3,6 meter
Riktning:	O-V
Antal ingångar:	1
Antal bockpar:	6
Bockbredd från V:	1,7/2,1/2,2/2,0/2,2/1,9 meter
Bockspann från V:	2,8/5,0/2,7/4,4/5,0 meter
Datering:	Yngre romersk järnålder

Det mycket välbevarade huset uppvisar konvexa långsidor och avsmalnande, svagt rundade gavlar. Merparten av nedgrävningarna indikerar att vägglinjens skelett konstruerats med källar eller mycket tunna stolpar. Då i stort sett samtliga anläggningar i vägglinjen fanns kvar kan det helt uteslutas att mönstret i själva verket är en följd av dålig bevarandegrad. Snarare är det så att detta mönster kunnat noteras i samtliga järnåldershus på platsen, vilket är en mycket tydlig indikation på en lokalt väl förankrad byggnadstradition.

Endast en ingång har med säkerhet kunnat identifieras. Den nästintill meterbredda ingången var tydligt markerad med indragna väggstolpar och var belägen centralt (något förskjutet mot öster) på husets södra långsida. Möjligen har det funnits en korresponde-

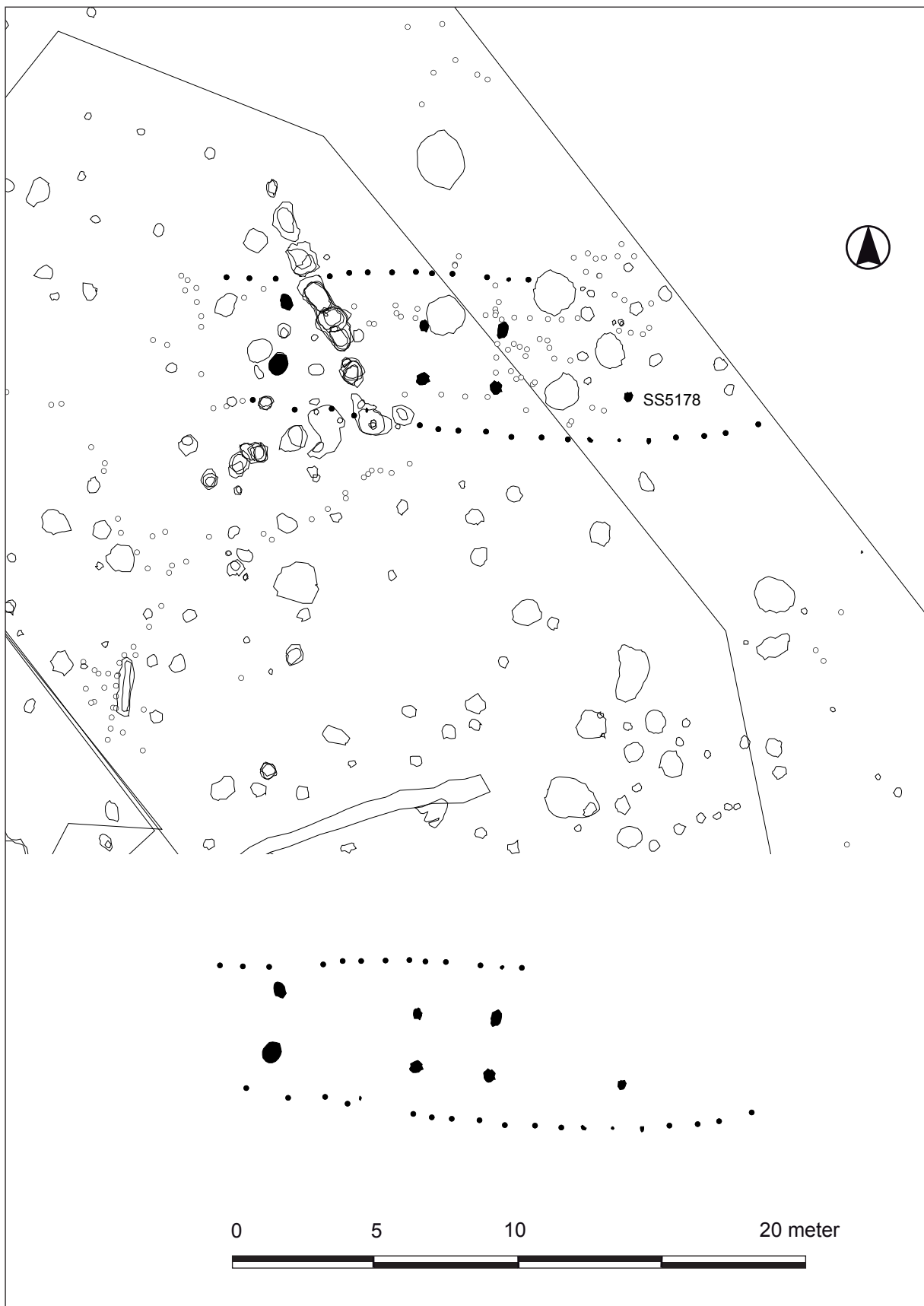

Figur 13. Hus 2, skala 1:200. Den rödmarkerade härden SH7498 antas ha ingått i huset. Ingången i söder är markerad med en pil.

Figur 14. Ola Kadefors stående i mitten av hus 2, med ryggen mot väst. Foto: Per Wranning.
Akvarell och montage: Anders Andersson

Figur 15. Hus 3, skala 1:200.

rande ingång på norrsidan, där i så fall stolphålen SS6826 och SS6797 har utgjort de indragna stolparna i en meterbred öppning. Om så är fallet finns dock en antydning att denna ingång kan ha satts igen.

Spår efter en yttre ränna utmed husets västra hälft av den södra långsidan återfanns i form av tre kortare rännpartier. På denna nästintill platta, mycket väl-dränerade boplatssyta känns det spontant väldigt omotiverat med någon form av dräneringsränna runt huset. Snarare är det så att rännan, som löpte cirka en halvmeter utanför själva stolp-/käppvägen, har uppstått till en följd av taktropp.

De oregelbundna intervallerna i placeringen av de inre, bärande bockparen låter oss förstå att man önskat erhålla större ytor frigjorda från stolpar. Detta kan sägas vara något av ett standardförfarande vid långhusbyggnation, åtminstone från och med romersk järnålder. Den vedertagna tolkningen är att – förutsatt att de takbärande bockparen också utgjort fundament för eventuella mellanväggar – denna typ av oregelbundna stolpintervall påvisar en planlagd rums- och sannolikt även funktionsindelning i byggnaden (se exempelvis Carlie L. 1992:45 eller Wranning 2001:51ff).

Jordprov för makrofossilanalys samlades in i det södra stolphålet i respektive takbärande bockpar. Fyra av dessa prov analyserades. Endast de två stolphålen från husets västra halva (SS7668/P13922 och SS7653/P20395) innehöll makrofossilt material, dock av alltför ringa mängd för att bidra med nämnvärd information om vare sig husets funktionsindelning eller gårdens typ av odling. En sådeskärna av kubbvete i stolphålet SS7653 kunde dock ¹⁴C-dateras till 1755±50 BP (LuS 8106), motsvarande 225-355 AD (64,1%), 365-380 AD (4,1%) kalibrerat med 1 Sigma. Dateringen överensstämmer oerhört väl med det såväl till form som dimensioner närmast identiska långhus som undersöktes 1997 i Elestorp (RAÅ 59 Tjärby socken) endast en kilometer nordost om Tjärby Norra. Det drygt 26 meter långa och närmast 6,2 meter breda långhuset med konvexa långsidor daterades till 1740±40 BP, motsvarande 245-380 AD kalibrerat med 1 Sigma. Liksom hus 2 hade Elestorpshuset sex par takbärande stolpar och mycket klena stolpar/tjocka käppar i vägglinjen (Fors 1998:9ff). Husens slående likheter ger oss en påtaglig bild av att den tidigare nämnda lokala byggnadstraditionen inte enbart var platsbunden till bosättningen på Tjärby Norra, utan snarare förefaller ha varit av mikroregional karaktär.

Fynd påträffades i sex av stolphålen till de takbärande stolparna (från väst: SS7487, 8048, 7902, 7631, 7024 och 6227). Fynden utgörs närmast uteslutande av keramik och i samtliga fall utom ett rör det sig om mycket små mängder. Den jämna fyndspridningen i husets hela längd bidrar således inte med några indikationer på hur den inre rums- och verksamhetsfördelningen i byggnaden varit. Stolphålet SS8048 i husets nordvästra del är dock av intresse. Två kärldpositioner (fnr 249 och 293) med en sammanlagd vikt av 87 gram torde sannolikt kunna tolkas som ett husoffer. Oftast brukar den arkeologiska definitionen på ett husoffer vara att det skall vara minst 100 gram keramik nedlagd (Carlie 1999). Även om fyndmängden per definition alltså inte uppnår kriteriet "husoffer" så står det i sådan kontrast till fyndmängden i husets övriga anläggningar (sammanlagt 17,9 gram) och var dessutom deponerat i ett så typiskt läge för offernedläggelser i byggnaden att jag väljer att kategorisera fyndet som varandes ett husoffer.

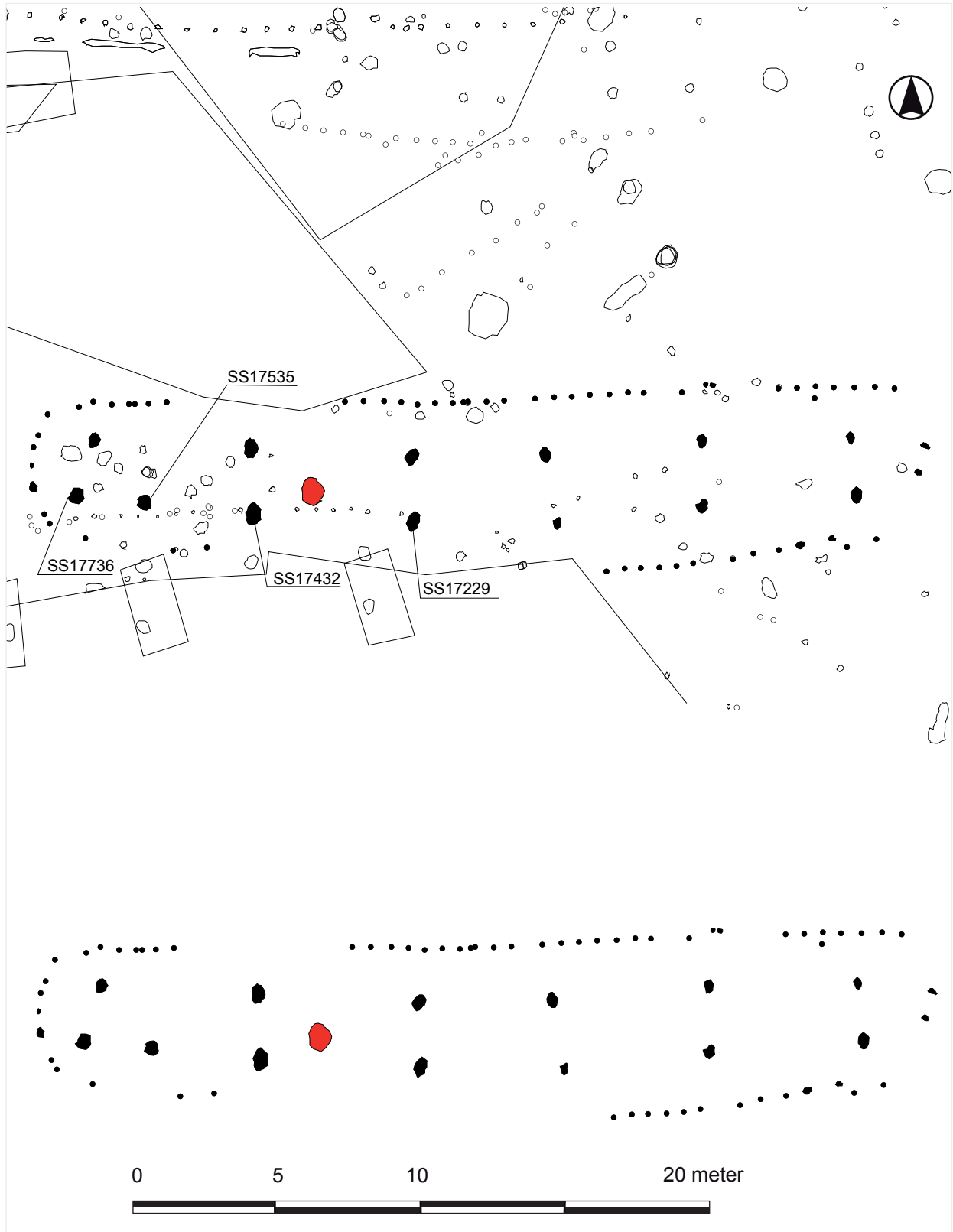
Härden SH7498 var placerad mittemellan stolphålen i det västligaste bockparet och tolkas utifrån sitt rumsliga läge att ha ingått i huset. Inga analyser har dock utförts.

Huset är anlagt omedelbart öster om den sydvästra och äldsta koncentrationen av brandgravar och västgaveln överlagrar fyra av de östligast belägna gravarna i denna grupp.

5.7.3. Hus 3

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Käppar
Längd:	≥ 19,0 meter
Största bredd:	5,5 meter
Bredd i gavelpartierna:	4,5 meter
Riktning:	OSO-VNV
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	≥ 4
Bockbredd från V:	2,1/1,9/2,0/- meter
Bockspann från V:	5,0/2,6/4,6 meter
Datering:	Typologisk; (äldre) romersk järnålder.

Hus 3 sluter an till platstraditionen med kraftiga, djupa stolphål för de takbärande paren och endast tätt ställda käppar i vägglinjerna. Detta faktum i kombination med att det är stratigrafiskt yngre än gravarna gör att det på goda grunder kan dateras till romersk järnålder och i det jämförande skenet av dimensionerna på lokalens övriga byggnader, sannolikt närmare preciserat till äldre romersk järnålder.

Figur 16. Hus 4, skala 1:200. Den rödmarkerade härden SH17293 antas ha ingått i huset.

Jordprov för makrofossilanalys samlades in i den södra stolpen inom respektive bockpar. Då prioritering av prover naturligtvis måste göras och det dels på grund av byggnadens läge bedömdes vara extra stor risk att anläggningarna i hus 3 kunde innehålla sekundärt omlagrat material och dessutom att huset inte frilades i sin helhet ansågs informationsvärdet av analys vara av mindre intresse. Således har inga analyser utförts på material från hus 3.

Det enda fynd som påträffades var ett drygt 2 gram stort, ej närmare diagnostiserbart keramikfragment (fnr 276) i stolphålet SS5178.

5.7.4. Hus 4

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Käppar
Längd:	≥ 31,1 meter
Största bredd:	6,2 meter
Bredd i gavelpartierna:	4,5/5,4 meter
Riktning:	O-V
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	6
Bockbredd från V:	2,0/2,3/2,3/2,4/2,3/2,0 meter
Bockspann från V:	5,4-6,1/5,6/4,7/5,4/5,3 meter
Datering:	(Yngre) romersk järnålder

Hus 4 var den längsta byggnad som identifierades inom Tjärby Norra. Huset knyter med sina käppväggar utan tvekan an till den lokala traditionen, men samtidigt skiljer sig byggnaden en aning från övriga, framförallt på grund av sin skevhet. Kanske är det just husets längd som har inneburit mer problem med själva konstruktionen. Husets takbärande bockpar har ett inneboende vinkelfel som även har kommit att påverka hela byggnadens exteriör. Själva vinkelfelet har uppkommit i höjd med det tredje takbärande paret räknat från väst, vilket har fått innebörden att de tre västligaste bockparen är anlagda i svagt väst-nordvästlig riktning, medan de fyra i öst (inkluderat tredje paret från väst) är anlagda i svagt västsydvästlig riktning. Vinkelfelet är så pass grovt att hade endast stolphålen efter den takbärande konstruktionen varit bevarad hade sannolikt lämningarna uppfattats som två hus. Då husets långsidor var i det närmaste intakta rådde dock inget tvivel om att det verkligen rör sig om en byggnad, en byggnad med konvex sydsida och svagt konkav norrsida. Fenomenet med skeva – uppenbart felbyggda – långhus är relativt ovanligt men definitivt inte okänt. Som exempel på en annan byggnad med till och med större vinkelfel kan nämnas det yngre romersk-folkvandringstid, 36

meter långa hus 1 på boplaten RAÄ 195 i Skrea socken (Wranning 2001:49ff)

Trots denna brist i konstruktionen förefaller hus 4 definitivt inte ha varit ett tillfälligt hastverk. Fyllningen i de ovala, mycket kraftiga och djupa stolphålen till de takbärande stolparna antyder att byggnaden satts om ett flertal tillfällen. Det genomgående långa avståndet mellan bockparen ger ingen omedelbar bild av husets rumsliga indelning. En härd (SH17293) var dock placerad centralt mellan andra och tredje bockparet räknat från väst och bedöms kunna ha ingått i huset. Om så är fallet bör detta parti ha utgjort husets storstuga/boningsdel. Kolet i härden vedartsanalyserades och visade sig uteslutande bestå av unga ekstammar med en maximal egenålder av tjugofem år.

Längst i väst, i den södra linjen mitt emellan det första och andra takbärande bockparet räknat från väst, fanns en anläggning med samma form och dimensioner som anläggningarna i den takbärande konstruktionen. Anläggningen (SS17535) förefaller dock inte ha haft en bärande funktion. Istället har den använts för en deposition i form av stora mängder keramik, vilket tolkas som en rituell nedläggelse. Keramiken utgörs dels av 163 gram av ett buk- och mynningsparti av ett stort, situlaformat, finmagrat och glättat kärl (fnr 246), samt närmare 895 gram av ett stort medelmagrat kärl med avstruken yta (fnr 329). I samma anläggning påträffades också två bitar harts (fnr 301 och 302), vilka hade utgjort delar av tätningen till ett träkärl. Husoffer har förekommit över hela Skandinavien så länge det har byggts hus, i förhistoriskt halländskt material är det vanligast att offergåvan lagts ned i ett av stolphålen till de takbärande stolparna, oftast i husets västra hälft (Carlie A. 2004). Det var åtminstone i Halland väldigt vanligt att endast delar av ett eller flera kärl lades ned som offer, det var alltså inte kärlets innehåll eller funktionsduglighet utan snarare fragmentets inneboende symbolism som förefaller ha varit det viktiga. Offrets art och rumsliga läge i hus 4 är således "rätt", medan det är förhållandevis ovanligt att en ensamliggande anläggning har begagnats som plats för nedläggningen.

Liksom i övriga långhus samlades jordprov för makrofossilanalys in från samtliga stolphål i den södra linjen av de bärande bockparen. Dessutom togs två prover från ovan nämnda SS17535. Analysen ger dock ett mycket blygsamt resultat. Längst i väst fanns en närmare ospecificerad kärna av vete, medan övriga

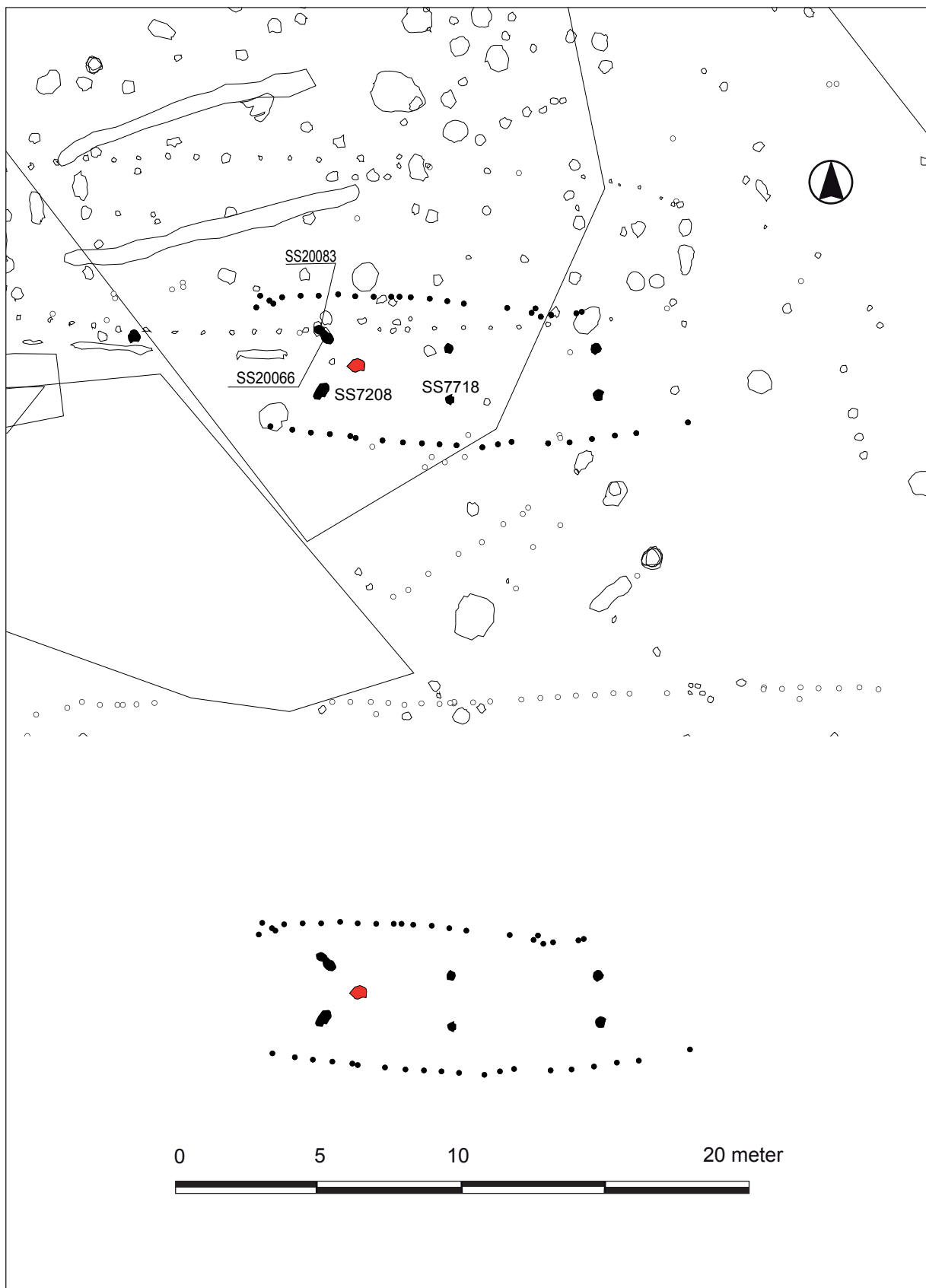
Figur 17. Fnr 246 Situlaformat kärl, nedlagt som husoffer i hus 4. Scanning: Monica Bülow Björk.

analyserade anläggningar endast innehöll svinmålla, trampört, åkerbinda, vägmålla och starr. Den kvävekrävande svinmållan i kombination med säd brukar anses vara en indikator på att man gödslar sina åkrar, men i detta fall känns materialet alltför skralt för att närmare kommentera. Inte heller antyder spridningen av materialet något nämnvärt om husets funktionella indelning. Vetekärnan i stolphålet SS17736 valdes ut för ¹⁴C-analys (Lus8105) och daterades till 1730±100 BP, motsvarande 140-150 AD (0,8%), 170-195 AD (4,3%), 210-420 AD (63,1%) kalibrerat med 1 Sigma. Dateringen stämmer såväl väl överens med övriga daterade byggnader på platsen som med såväl former, dimensioner och byggnadstekniska element typiska för denna tid. Huset kan alltså med andra ord med största sannolikhet dateras till yngre romersk järnålder.

5.7.5. Hus 5

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Käppar
Längd:	≥ 15,5 meter
Största bredd:	5,1 meter
Bredd i gavelpartierna:	4,0 meter
Riktning:	OSO-VNV
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	3
Bockbredd från V:	1,75/1,8/1,65 meter
Bockspann från V:	4,3/5,2 meter
Datering:	(Äldre) Romersk Järnålder

Den konvexa vägglinjen i det förhållandevis lilla långhuset utgjordes precis som i övriga järnåldershus på Tjärby Norra av tätt ställda käppar, medan stolphålen till de takbärande stolparna var kraftigt tilltagna och djupa, även detta är ett återkommande drag bland

Figur 18. Hus 5, skala 1:200. Den rödmarkerade härden SH7195 antas ha ingått i huset.

husen på platsen. Även de glea intervallerna mellan de bärande bockparen känns igen från de övriga byggnaderna och ger ingen antydning om husets rumsliga indelning. Stolphålen till husets takbärande konstruktion var i det närmaste runda i plan, vilket är en notabel avvikelse från de ovala, stundtals närmast rektangulära stolphålen i bockparen i hus 2 och hus 4.

En härd (SH7195) placerad relativt centralt mellan första och andra bockparet räknat från väst antas kunna ha hört till huset. Kolet i härden vedartsanalyserades och visade sig utslutande bestå av unga ekstammar, med en maximal egenålder av femtio år (Bartholin, bilaga 4).

I det södra stolphålet inom det västligaste bockparet (SS7208) påträffades ett husoffer i form av ett nedställt tunnväggigt litet kärl med hank (fnr 243, 149,6 gram). Kärlet hade ursprungligen placerats i en liten ingrävd "nisch" i stolphålets norra del, sannolikt för att inte skada kärlet när stolpen därefter sattes på plats. I samma anläggning påträffades ytterligare drygt 44 gram keramik i form av spridda fragment från minst ytterligare två olika kärl (fnr 244), samt 0,3 gram brända ben (fnr 245). Dessa fragment återfanns dock högre upp i anläggningens fyllning och har med stor sannolikhet hamnat där sekundärt, när stolpen avlägsnades och bör alltså inte betraktas som en del av offernedläggelsen.

Keramik återfanns också i de två stolphålen SS20066 och 20083. Förstnämnda utgjorde korresponderande, nordlig stolpe i det par som ovan nämnda stolpe med husoffer också ingick, medan SS20083 sannolikt har fungerat som en något mindre stötta till SS20066. I båda dessa anläggningar fanns tunnväggigt, polerad finkeramik; 14,2 gram (fnr 292) respektive 2,9 gram (fnr 295). Inga andra av husets anläggningar var fyndförande.

järnålder.

Figur 19. Fnr 243, tunnväggigt kärl med hank, placerat som husoffer i hus 5. Foto: Anders Andersson.

Hus 5 och hus 2 överlagras varandra, men det gick inte att finna några rent stratigrafiska belegg för byggnadernas kronologiska ordningsföljd. Samtidigt råder det inget tvivel om att byggnaderna med sin återupprepade käppväggstradition rimligtvis har avlöst varandra förhållandevis snabbt i tid. Dimensioner och former på vissa byggnadselement ger en antydning att hus 5 kan vara något äldre, vilket alltså också stöds av föreliggande ¹⁴C-dateringar. Således bör vi kunna slå fast att hus 5 med största sannolikhet var först på plats och avlöstes kort därefter av hus 2.

5.7.6. Hus 6

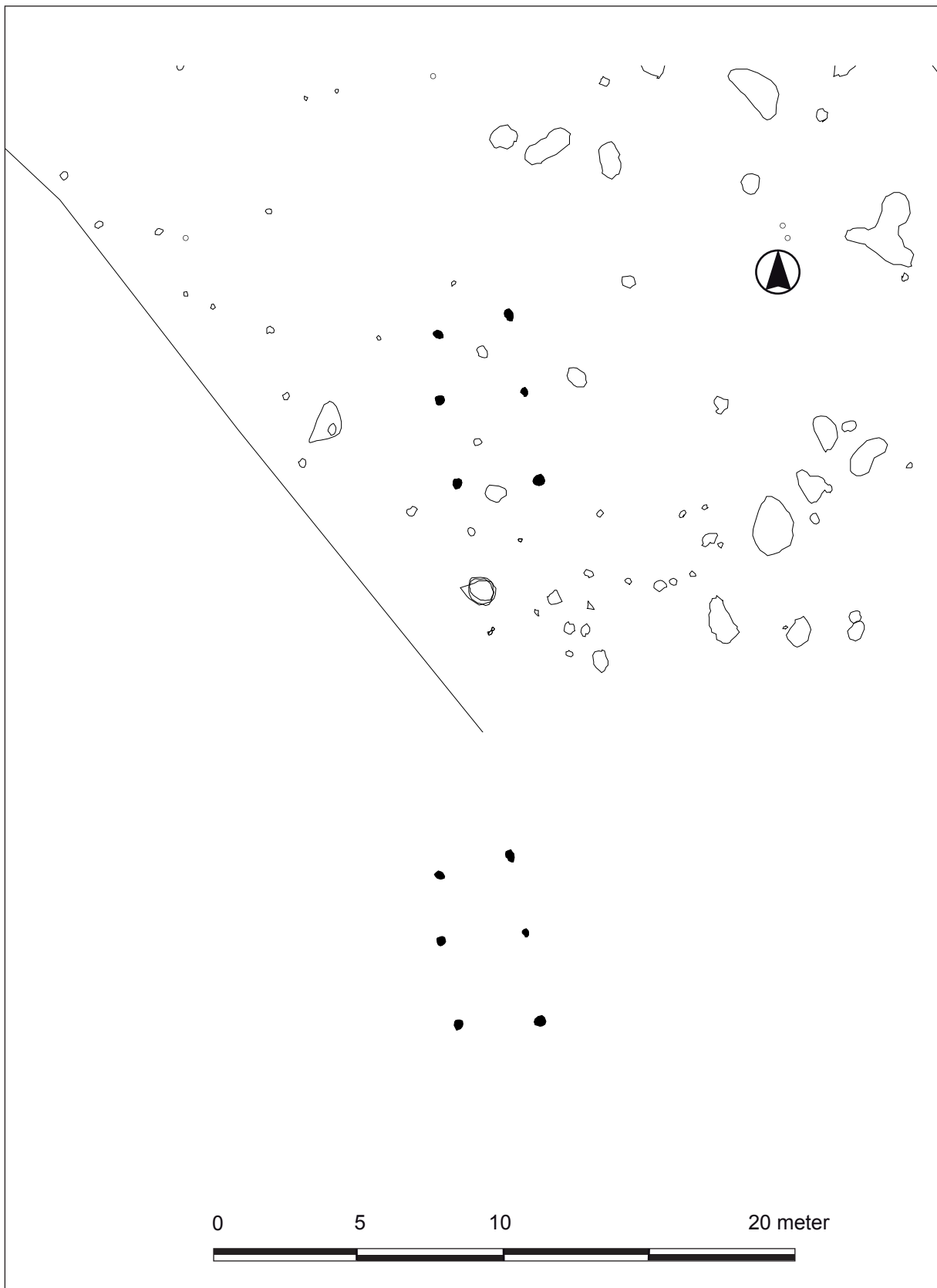
Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	-
Längd:	6,1 meter
Största bredd:	3,2 meter
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning:	NNV-SSO
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	3
Bockbredd från N:	2,5/2,9/2,8 meter
Bockspann från N:	2,3-2,6/3,0 meter
Datering:	?

Jordprov för makro-fossilanalys samlades in i de södra stolphålen i respektive takbärande par.

Även detta hus visade sig vara notabelt fattigt på makro-fossilt material. Endast svinmålla, trampört och ett frö ospecificerat gräs påträffades. Gräsfröet – som återfanns i SS7718 – ¹⁴C-analyserades (LuS- 8103) till 1940±50 BP, motsvarande 5-125 AD kalibrerat med 1 Sigma,

eller med andra ord äldre romersk

Figur 20. Hus 6, skala 1:200.

Spåren efter hus 6 utgjordes enbart av stolphålen till tre takbärande bockpar. Sannolikt har huset varit någon form av mindre förrådsbyggnad, en förlängd variant av vad som ofta kallas fyrstolpshus. Dessa hus förmodas ha haft upphöjt golv och den bärande konstruktionen antas även ha burit husets väggar. Med andra ord motsvarar alltså troligtvis den drygt arton kvadratmeter stora lämningen också huskroppens ursprungliga storlek. Inga fynd påträffades i huset och inga jord- eller kolprover samlades in. Således är det mycket svårt att ange en datering på lämningen. Anläggningsfyllningarna utgjordes genomgående av mörkbrun humös, något grusig sand, vilket kan sägas vara den helt dominerande fyllningstypen i anläggningarna på Tjärby Norra. Således finns det alltså inget i fyllningsfärger eller sammansättning som antyder att byggnaden skulle vara avsevärt äldre eller yngre än övriga lämningar på platsen. Bockbredden i treskeppiga byggnader brukar kunna ge goda dateringsledtrådar och hade det varit fråga om ett ordinärt långhus med denna bockbredd hade det varit rimligt att föra lämningen till yngsta bronsålder eller förromersk järnålder. När det är fråga om en ekonomibyggnad av föreliggande slag är dock inte dessa måttangivelser lika daterande. Husets i stort sett nordsydliga riktning indikerar i sin tur en datering till yngsta järnålder eller historisk tid, då äldre byggnader nästan uteslutande anlades i mer eller mindre östvästliga riktningar. Fyllningar och nedgrävningskanter motsäger dock en så ung datering, då dessa i så fall torde ha varit fetare, heterogenera och skarpare. Väljer vi istället att se på husets rumsliga placering i förhållande till övriga lämningar blir vi heller inte klokare. Beläget drygt trettio meter söder om bronsåldershuset hus 1 och drygt trettio meter norr om såväl det förromerska gravfältet som de romerska långhusen kan huset utifrån sitt läge rent spontant knappast sägas höra till någon av de andra bebyggelsefaserna på platsen.

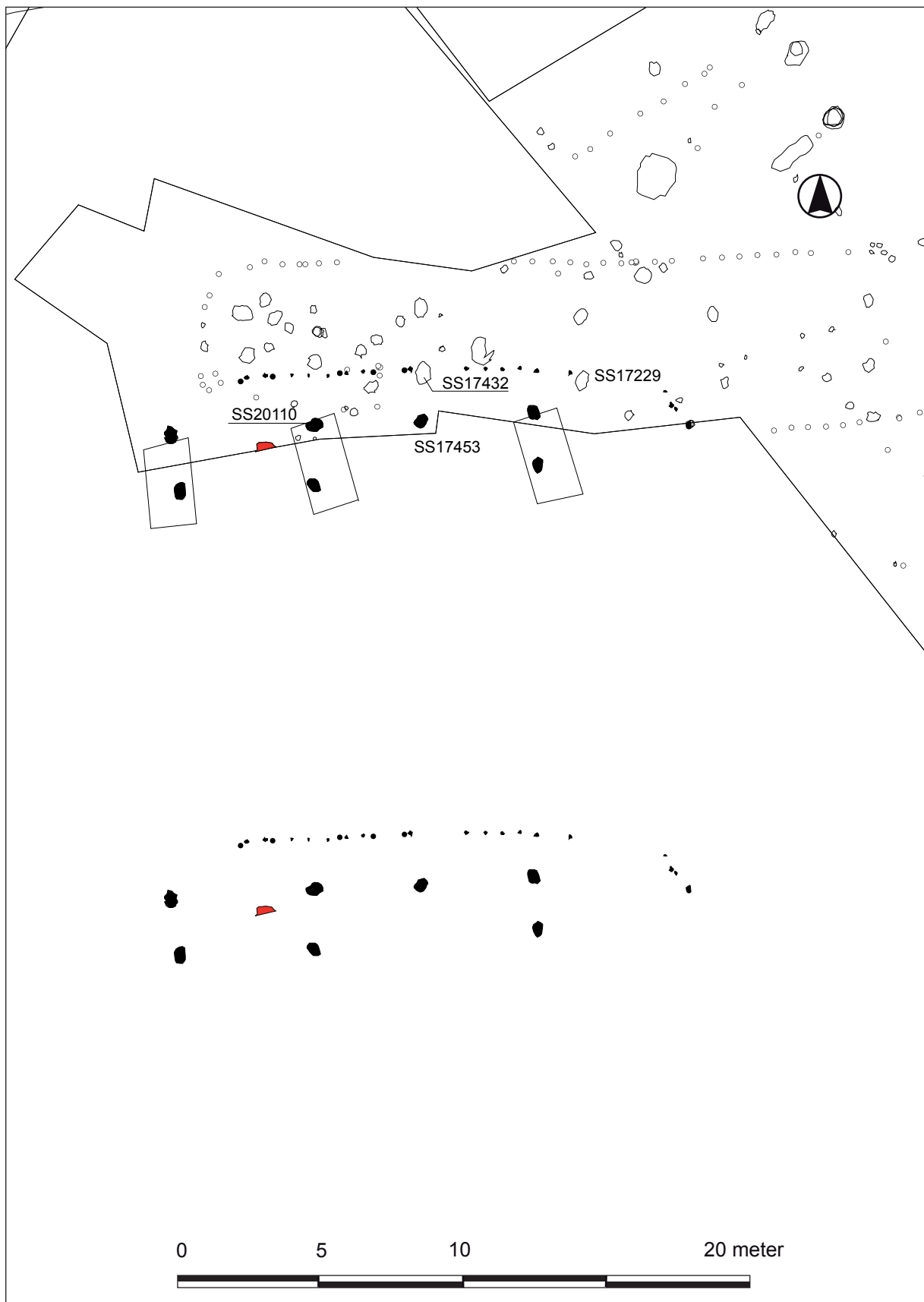
Om vi tar en blick på övrig rumslig närhet finner vi dock en djup härd, eller kanske snarare en kokgrop (SH10741), endast tre meter söder om huset (se översiktsplan, bilaga 15). Kolet i härden vedartsanalyserades och visade sig utgöras av unga stammar från björk och ek (Bartholin, bilaga 4). I anläggningen påträffades malstensfragment (fnr 341 och 342) och rabbad keramik (fnr 247), vilket torde datera anläggningen till bronsålder. Hus 6 förblir dock odaterat.

5.7.7. Hus 7

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar och käppar
Längd:	≥ 18,0 meter
Största bredd:	≥ 5,7 meter
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning:	O-V
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	≥ 4
Bockbredd från V:	2,0/2,1/-/1,8 meter
Bockspann från V:	4,7-5,0/3,7/3,9 meter
Datering:	Typologisk och stratigrafisk, folkvandringstid

Huset påträffades av en slump i samband med att den västra hälften av hus 4 frilades och undersöktes. Då huset identifierades först när det kompletterande avbaningsmomentet avslutats medförde det att endast huskroppens nordöstra parti och endast de norra stolphålen inom respektive takbärande bockpar fanns att tillgå. Detta var frustrerande ur tolknings-synpunkt, då vi alltså inte hade någon uppfattning om husets faktiska bredd och därför inte heller kunde jämföra det något nämnvärt med lokalens övriga byggnader. Således valde vi att i samband med den kompletterande undersökningen av gravfältet hösten 2008 också frilägga tre stolphål i den södra linjen av bockarna. Friläggning, inmätning och igenläggning tog endast några minuter i anspråk, men innebar alltså att husets informationsvärde nu har ökat enormt.

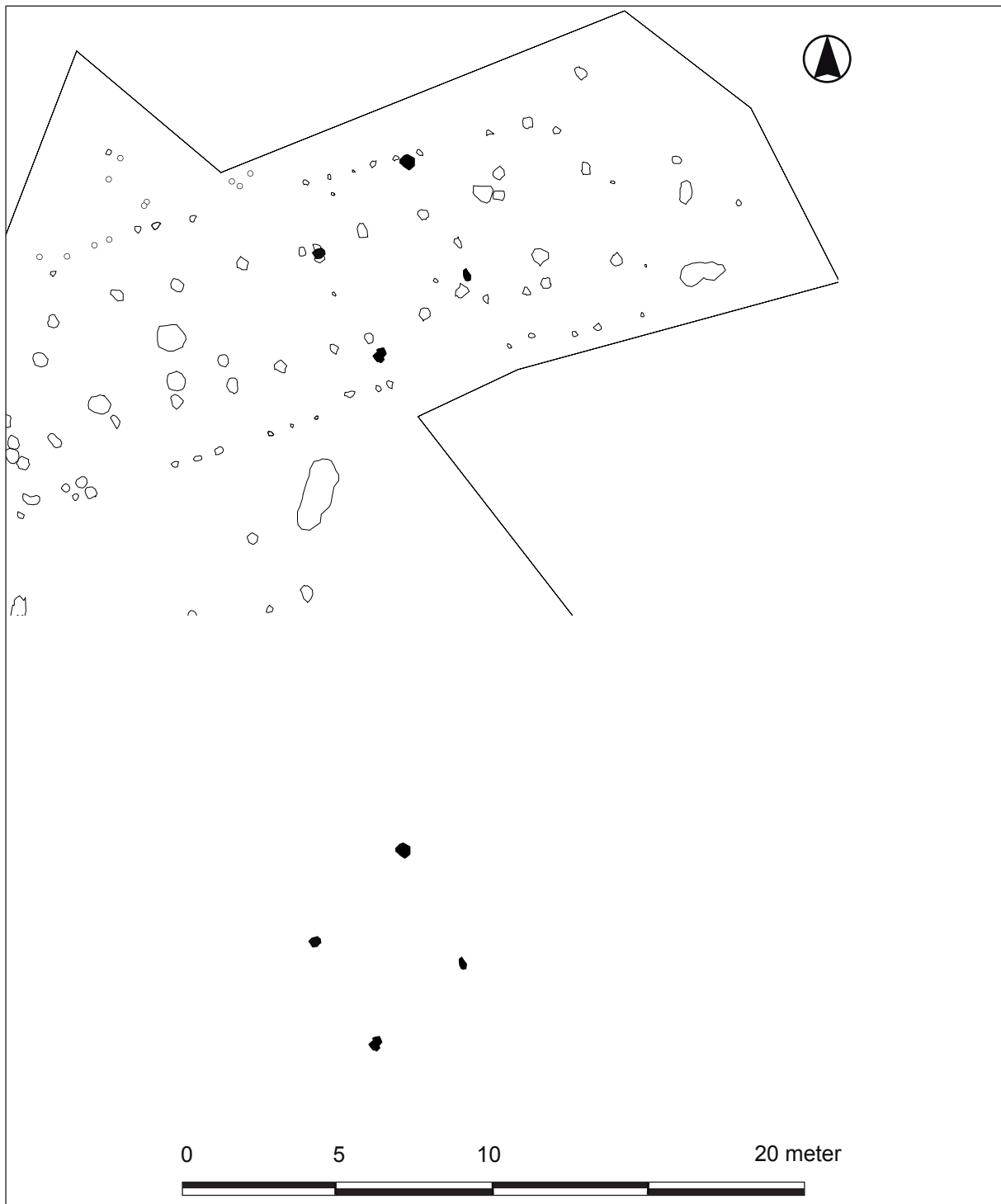
Husets tätt satta käppar i den konvexa vägglinjen visar att det tydligt sluter an till den lokala byggnadstraditionen och alltså rimligen också härrör från romersk järnålder - folkvandringstid. Det gick inte att rent stratigrafiskt belägga den kronologiska sekvensen mellan hus 7 och det omlottplacerade hus 4 i fält. När jag studerade inmätningarna i efterhand framgick det dock att vägglinjen i hus 7 föreföll att brytas i höjd med SS17432 och SS17229, vilka båda var takbärande i hus 4 (figur 16), vilket således torde indikera att hus 4 var den yngsta byggnaden av de två. En närmare kontroll av de dokumenterade profilerna av dessa båda stolphål visar dock att de skurits av två stycken, cirka åtta respektive tolv centimeter i diameter tjocka och 26 respektive 36 centimeter djupa käppar, vilket definitivt kan sägas vara alltför klen för att utgöra stolpfärgning efter de takbärande stolparna. Med andra ord är således hus 7 med stor sannolikhet yngre än hus 4. Hus 4 ¹⁴C-daterades som tidigare nämnt till yngre romersk järnålder. Denna datering läser därmed också hus 7

Figur 21. Hus 7, skala 1:200. Den rödmarkerade härden SH17810 antas ha ingått i huset.

bakåt i tid och i kombination med byggnadens påtagligt stora dimensionella likheter med hus 10 (se nedan) är det mycket sannolikt att hus 7 skall dateras till folkvandringstid.

Samtliga av husets sju frilagda stolphål till takbärande stolpar uppvisade en oval till svagt rundat rektangulär form i plan. En härd (SH17810) var belägen centralt mellan första och andra bockparet räknat från

Figur 22. Hus 8, skala 1:200.

väst och kan, sett ur ren placeringssynpunkt, ha hört till huset. Detta är också en placering som kunnat noteras i flera av platsens andra långhus.

Den norra stolpen i respektive bockpar undersöktes 2007 (dessa var då som ovan nämnt de enda som fanns frilagda i huset). Fyllningen i samtliga fyra innehöll bränd och i enstaka fall sintrad lera vilket kan antyda att huset har brunnit ned. I SS20110 påträffades såväl fragment av glättad, finmagrad och tunnväggig keramik (fnr 288, 2,5 gram) som grovmagrad och obehandlad keramik (fnr 289, 4,6 gram). I SS17453 påträffades ett näst intill intakt, konvext sandstensbryne (fnr 290, 64,3 gram).

5.7.8. Hus 8

Hustyp:	Fyrstolpshus
Väggkonstruktion:	-
Storlek:	4,5 x 4,2 meter
Riktning:	SV-NO
Datering:	?

Huset är i hög grad att betrakta som hypotetiskt. Tre av de fyra anläggningarna "blev över" vid tolkningen av hus 1, då dessa avvek från det husets mönster. Huruvida det verkligen rör sig om en cirka 19 kvadratmeter stor stacklada är dock tveksamt. Inga avvikande anläggningsfyllningar noterades, inga daterande fynd påträffades, ingen stratigrafisk kronologi föreligger och fyrstolpshus är som tidigare nämnt ytterst svåra att datera enbart utifrån formen. Med andra ord är och förblir detta eventuella hus helt odaterat och lämnas av den anledningen utanför den vidare diskussionen kring platsens bebyggelseutveckling.

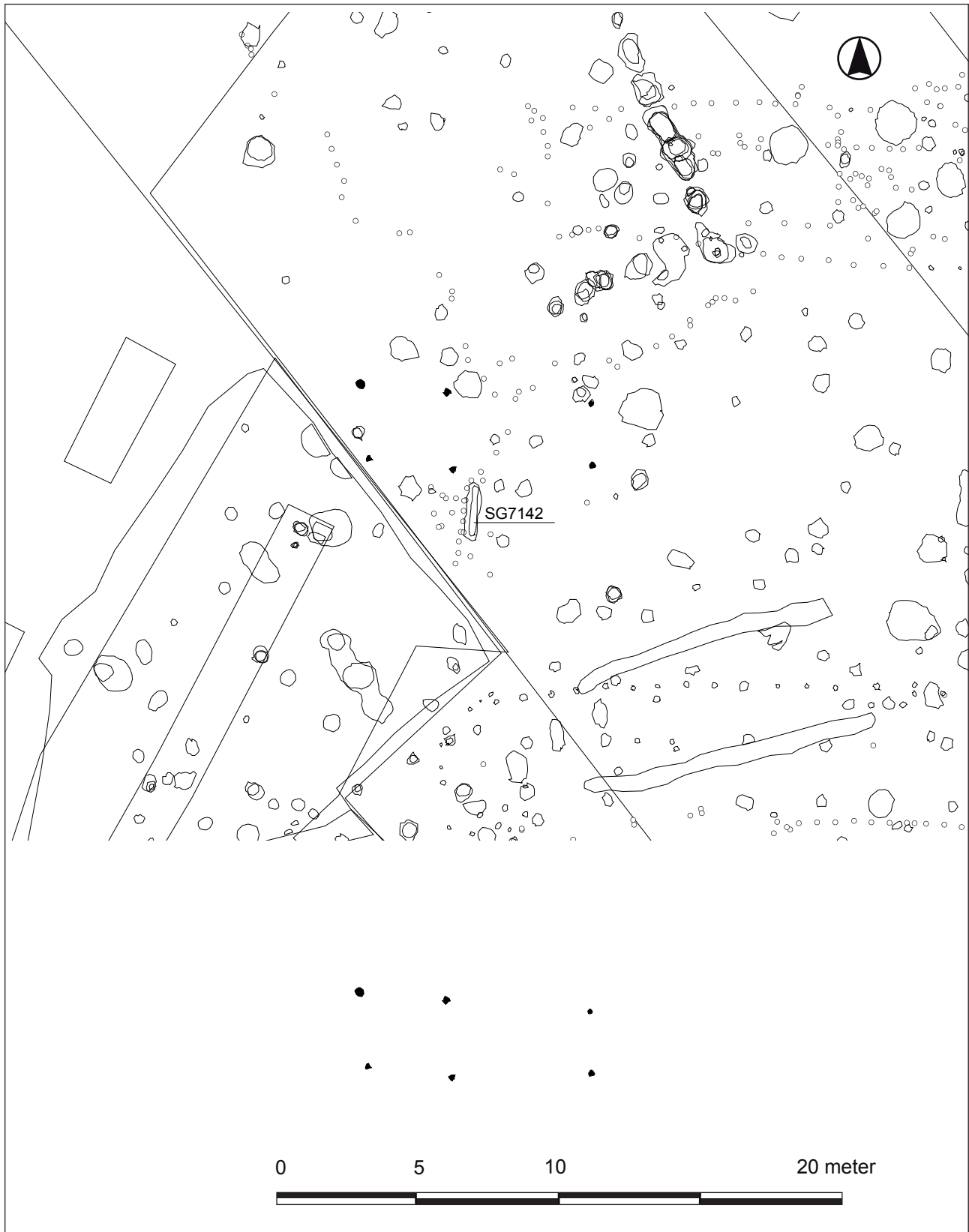
5.7.9. Hus 9

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	-
Längd:	≥ 8,4 meter
Största bredd:	≥ 3,0 meter
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning:	VNV-OSO
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	3
Bockbredd från V:	2,6/2,7/2,2 meter
Bockspann från V:	3,1/4,9-5,1 meter
Datering:	typologisk (och rumslig); förromersk järnålder

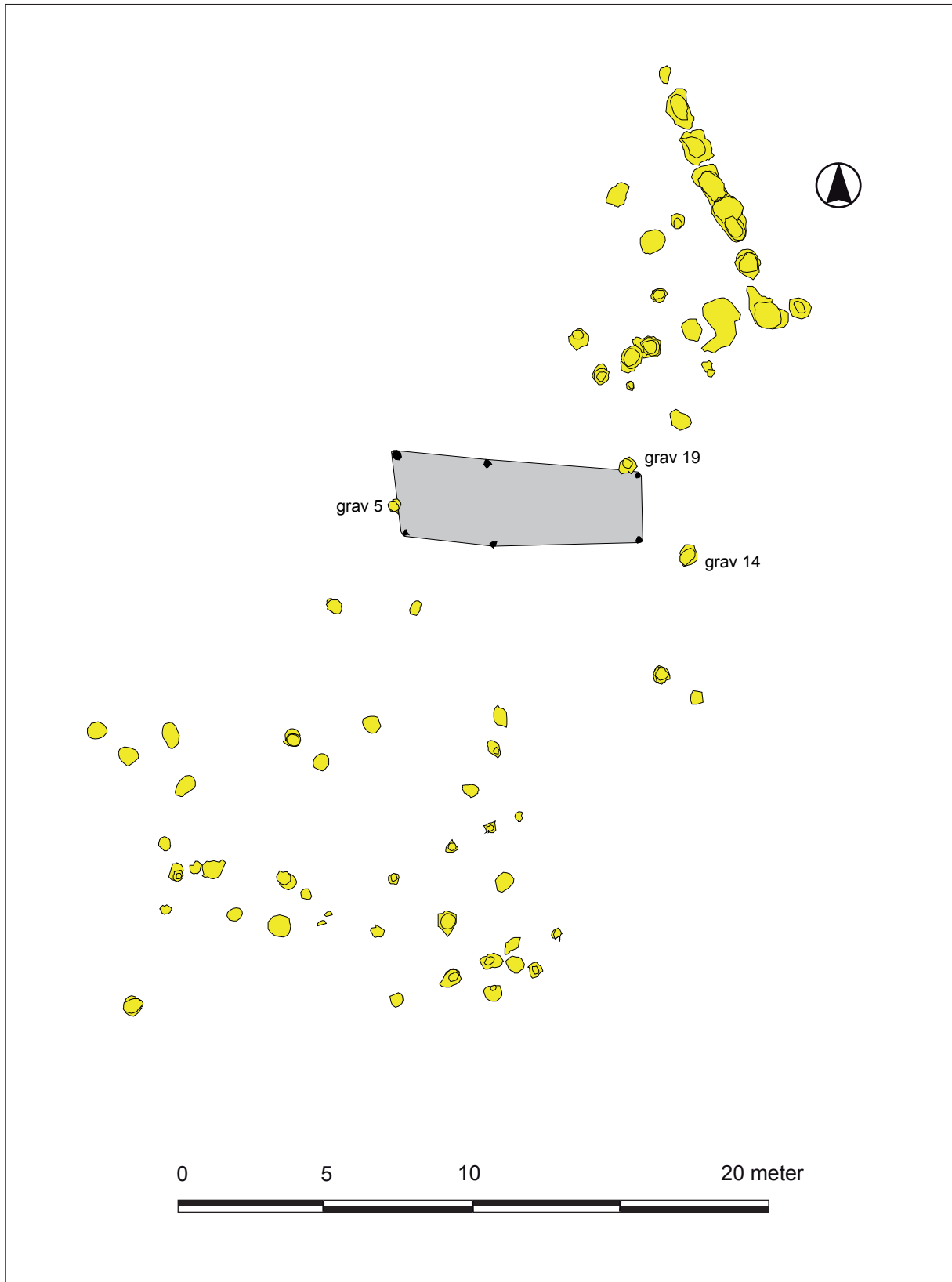
Hus 9 var en treskeppig byggnad helt utan synliga rester efter eventuella väggar. Således är det omöjligt att avgöra om byggnaden i likhet med hus 6 skall klassas som någon form av stacklada eller om det varit frågan om ett regelrätt treskeppigt hus, eller om stolparna kanske rentav bara har burit upp ett tak. Bredden i bockparen påminner mycket om hus 6 samtidigt som dessa båda byggnaders bockbredd totalt avviker från övriga hus på platsen. En sammanställning över samtliga förromerska hus som undersökts i Halland fram till och med år 2003 (Wranning 2005:111) visar att hus 6 och 9 utifrån sina respektive bockbredder rent hypotetiskt mycket väl kan härledas till förromersk järnålder. Vad som dock är extra intressant i sammanhanget med en möjlig sådan datering är hus 9:s rumsliga läge. Byggnaden är placerad mitt på gravfältet, mitt emellan den sydliga, äldre och den nordliga, yngre gravkoncentrationen. I stort sett i mitten av det västra bockparet återfinns gravfältets äldsta daterade grav, barngraven grav 5 som också innehöll en halsring av brons, vilket också är den enda grav som kan sägas vara placerad inom husets utbredning. I husets direkta närhet, inom detta förövrigt förhållandevis gravglesa parti av gravfältet, återfanns också gravarna grav 19 och grav 14, vilka innehöll en tonåring respektive ett litet barn.

Förutom bockparens hypotetiskt daterande bredd, husets rumsliga läge och kontextuella sammanhang, centralt placerat inom ett gravglest parti av gravfältet, finns inget som styrker min tolkning, men likväl känns det inte orimligt att byggnaden faktiskt varit samtida med gravarna och haft någon form av funktion inom begravningsritualen. Inga fynd påträffades och inga prover har analyserats, då risken för omrörning och kontaminering av fyllningar och dess innehåll föreföll alltför stor för att prova.

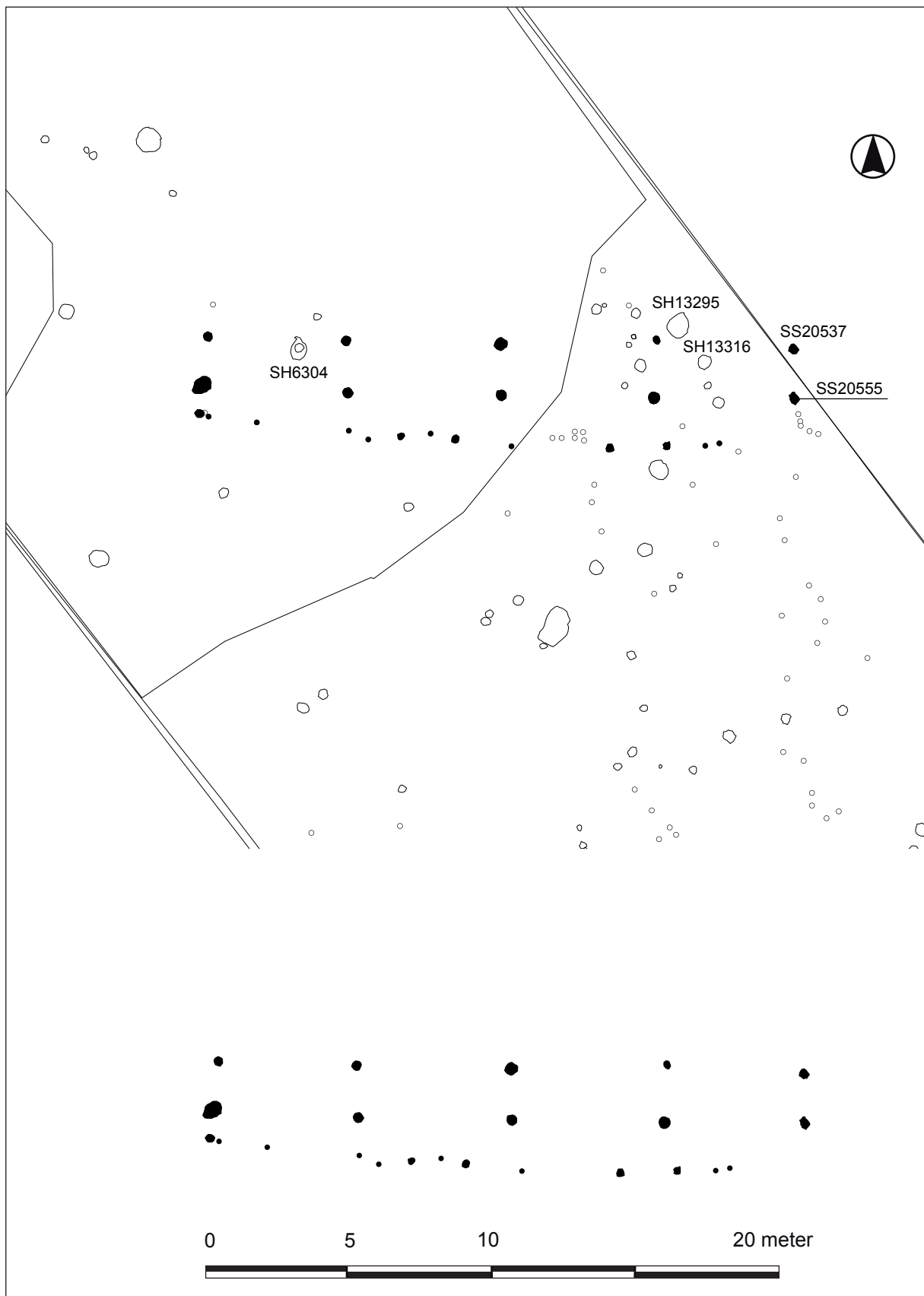
Den smala och manslånga, nordsydliga gropen SG7142 omedelbart söder om hus 9 kan vara av visst intresse att nämna i sammanhanget. Utifrån anläggningens dimensioner och rumsliga läge undersöktes den omkring två meter långa, 45 cm breda och 18 cm djupa gropen med arbetshypotesen att den möjligtvis kunde ha fungerat som lufttillförsel- och uppsamlingsgrop under ett gravbål. Gropen innehöll dock varken fynd eller daterande material som kunde bekräfta detta. Prov insamlades för lipidanalys. Denna har dock inte utförts i skrivande stund.

Figur 23. Hus 9, skala 1:200

Figur 24. Rumsliga förhållanden mellan gravfältet och hus 9, skala 1:200.

Figur 25. Hus 10, skala 1:200.

5.7.10. Hus 10

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar och käppar
Längd:	≥ 21,0 meter
Största bredd:	≥ 5,5 meter
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning:	O-V
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	≥ 5
Bockbredd från V:	1,7/1,8/1,8/2,0/1,75 meter
Bockspann från V:	4,8-5,0/5,4/5,3-5,4/4,8-4,9 meter
Datering:	Yngre romersk järnålder - folkvandringstid

Det treskeppiga långhuset sluter tydligt an till platsens byggnadstradition med nedslagna käppar som vägglinjernas inre skelett istället för nedgrävda stolpar. Huset gick inte att frilägga i sin helhet mot ost där det fortsatte utanför schaktkanten, men sett till såväl bockparens interna bredd som intervallerna mellan spannen finns det fog att anta att det östligaste frilagda paret faktiskt också motsvarar byggnadens östligaste takbärande par.

Ingenting i spannets symmetriska intervall avslöjar något om vare sig husets rumsliga eller funktionella indelning. Jordprov från samtliga stolphål i bockparens södra linje skickades in för makrofossilanalys. I likhet med analyserad jord från övriga samtida byggnader inom Tjärby Norra visade sig dock det makrofossila inslaget vara mycket blygsamt. En kärna av korn, ett frö av ospecificerat gräs och ett frö från ospecificerad viol var det enda som återfanns. Sädskornet ¹⁴C-analyserades (LuS 8104) till 1625±60 BP, motsvarande 380-535 AD kalibrerat med 1 Sigma. Denna, till övervägande del folkvandringstida datering är således också den yngsta ¹⁴C-dateringen som föreligger från platsen och torde i det närmaste ange när den bosättning som anlades något århundrade efter Kristi födelse övergavs.

Tre härdar (SH6304, 13316, 13295) återfanns inom huskroppens utbredning, varav de två förstnämnda utifrån sina rumsliga placeringar – en i väst och en i öst – kan anses ha en hypotetiskt god möjlighet att faktiskt ha ingått i huset. Ingen av dessa anläggningar vedartsanalyserades eller daterades dock.

Förmodade husoffer i form av keramik påträffades i två stolphål för takbärande stolpar, det ena, fnr 258, beläget i SS20555 längst i sydöst, var ett mellanstort kärl med bottendiameter på cirka 11 cm (vikt 603,1 gram) det andra, fnr 257, utgjordes av

en botten till ett mycket stort kärl (enbart den fragmentariska botten vägde 1422, 5 gram) beläget i SS20537 längst i nordost. Med andra ord hade offer alltså deponerats i båda stolphål som ingick i det östligaste framrensade (och förmodligen även östligaste i huset) bockparet.

5.7.11. Kronologisk utvärdering av byggnaderna på Tjärby Norra

Det finns en stor kronologisk spännvid bland de undersökta långhusen (fig 35). Lämpligt nog var hus 1 just den första byggnaden som anlades på undersökningsytan. Långhuset har ¹⁴C-daterats till någon gång mellan andra hälften av bronsålderns P IV och första hälften av P V, vilket också stöds av husets typologiskt "rätta" dimensioner. Ett snarlikt långhus undersöktes år 2008 i Kvibille socken (RAÄ 137) och även den byggnaden kan föras till yngre bronsålder (Mattsson, manus).

Därefter sker av allt att döma ett kronologiskt uppehåll från fast bebyggelse på platsen fram till någon gång under förromersk järnålder då hus 9 antas uppföras. Antagandet är helt baserat på jämförelser mellan husets stolpsättning och ett stort antal övriga halländska förromerska hus, samt inte minst byggnadens påtagliga olikheter jämfört med daterade hus på platsen. Vi vet inte om konstruktionen har varit ett hus med väggar eller om det bara bestått av ett stolpuppuret tak. Det är inte helt omöjligt att hus 9, som alltså placerats centralt på det förmodat samtida gravfältet, haft en funktion i samband med begravningsritualerna på platsen, exempelvis för iordningställande av den döde eller för fester vid gravläggningstillfället (figur 24).

Nästa byggnadsgeneration uppträder inte inom undersökningsområdet förrän efter vår tideräknings början. Det råder dock dels viss osäkerhet om hur snart efter millennieskiftet detta skedde, men också om det funnits föregående generationer utanför den undersökta ytan. Dessa frågor baseras primärt på det faktum att hus 5, som ¹⁴C-daterats till äldre romersk järnålder och därmed har den äldsta dateringen av detta yngre byggnadsskede, också uppvisar en husoffer nedläggelse i form av en hankförsedd kopp. Husoffer förekommer oftast inte under en bosättnings första fas, utan hellre under andra fasen (se exempelvis Carlie L. 1992 och Hvass 1985), vilket eventuellt kan förklaras med att det offerade föremålet härrör från första fasen och att man därigenom via offerned-

läggelsen både riktar sig framåt (önskan om gårdens kommande lycka och välgång) och också återknyter till det som varit. Stämmer dessa tankebanor kanske hus 5 i själva verket utgör andra generationen i en gårdsbebyggelse vars första fas vi inte identifierat. Alternativt utgör det snarlika och utifrån typologiska grunder samtida hus 3 första generationen i denna gård. Hus 3 kan dock ha varit samtida med hus 5 och de två skulle i sådana fall kunna tolkas som två tätt intilliggande granngårdar.

Under yngre romersk järnålder ersätts hus 5 av hus 2 och ungefär vid denna tid byggs också hus 4. De två förhållandevis korta byggnaderna hus 3 och hus 5 efterföljs alltså av två avsevärt större långhus. Intressant i sammanhanget är att samtidigt som denna omläggning sker på Tjärby Norra så anläggs, det med hus 2 i stort sett identiska, långhuset "hus 1" i Elestorp, RAÄ 59, endast en dryg kilometer nordost om Tjärby Norra (Fors 1998). Husen uppvisar så stora likheter och så karaktäristiska särdrag (pinnhålsraderna i väggarna) att man kan ana en mikroregional byggnadstradition som innefattat båda dessa bosättningar.

Något senare, antingen under dessa båda byggnaders levnadstid eller som en nästföljande generation, anläggs hus 10 cirka 70 meter sydost om hus 4. Förmodligen samtidigt med denna yngsta generation ersätts också hus 4 med hus 7. Det är inte orimligt att lämningarna på platsen låter oss följa två gårdsenheters utveckling under tre bebyggelsegenerationer; Hus 5 och hus 3 under fas ett, hus 2 och hus 4 under

fas två och slutligen hus 10 och hus 7 under fas tre.

Oavsett om den exakta kronologiska utvecklingsföljden inte går att fastslå med säkerhet och oavsett om föreliggande ¹⁴C-dateringar kan förefalla något vida, råder inget tvivel om att alla dessa byggnader (hus 2, 3, 4, 5, 7, 10) har uppförts inom en och samma byggnadstradition och således med all sannolikhet också representerar en fast bosättning med rotade och generationsöverbyggande sedvänjor och traditioner och obruten kontinuitet på platsen. Dateringen av hus 10 sträcker sig över hela folkvandringstiden och detta är också den yngsta ¹⁴C-dateringen som föreligger på platsen. Antingen har bosättningarna försvunnit därefter eller också har de under nästkommande generationer enbart flyttat utanför undersökningsytan.

De två små stackladeliknande husen hus 6 och hus 8 förblir odaterade då de uppvisar alltför få kronologiskt identifierbara kriterier och har därför utelämnats i tabellen nedan.

Det är i sammanhanget intressant att notera att långhusbebyggelsen på Tjärby Norra och den intilliggande boplatserna Tjärby Södra i mångt och mycket verkar ha avlöst varandra. När Tjärby Södra etableras under äldsta bronsålder händer ännu ingenting på Tjärby Norra. När så det första huset (hus 1) växer upp på Tjärby Norra under yngre bronsålder förefaller långhusbebyggelsen på Tjärby Södra ha genomgått en tillfällig nedgång. Under gravfältets framväxt och brukandetid finner vi den närmaste kända och samtida bebyggelsen på Tjärby Södra

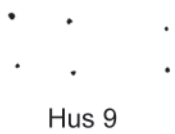
Hus	Längd	Bredd	Antal TB	Form TB	Bockbredd	Spann	Härd	Offer	Datering (*= ¹⁴ C)	Fas
1	≥ 27	7,1-7,7	12	rund	3,1-3,9	1,5-2,4	-	SO	YBRÄ*	I
9	≥ 8,4	≥ 3,0	3	rund	2,2-2,7	3,1-5,1	-	-	FRJÄÄ	II
5	≥ 15,5	4,0-5,1	3	rund/oval	1,6-1,8	4,3-5,2	V	SV	ÄRJÄÄ*	III
3	≥ 19	4,5-5,5	≥ 4	rund/oval	1,9-2,1	2,6-5,0	-	-	ÄRJÄÄ	III
4	≥ 31,1	4,5-6,2	6	rund/oval	2,0-2,4	4,7-6,1	V	SV	ÄRJÄÄ- YRJÄÄ*	IV
2	27	3,6-6,3	6	rund	1,7-2,2	2,7-5,0	V	NV	YRJÄÄ*	IV
7	≥ 18	5,7	≥ 4	oval	1,8-2,1	3,7-5,0	V	-	YRJÄÄ- FVT	V
10	≥ 21	≥ 5,5	≥ 5	rund	1,7-2,0	4,8-5,4	V+O	NO+SO	YRJÄÄ- FVT*	V

Tabell 10. Ett försök att presentera husen i förmodat kronologisk ordning, baserat på dimensioner, läge, fynd och ¹⁴C-analyser. Notera att hus 6 och hus 8 utelämnats. Förkortningen TB betyder takbärande stolpar.

Fas 1, yngre bronsålder

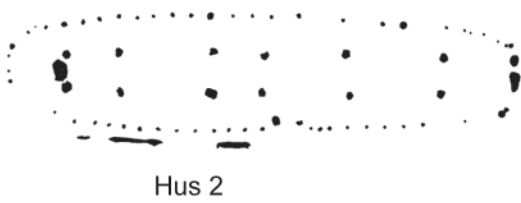
Fas 2, förromersk järnålder

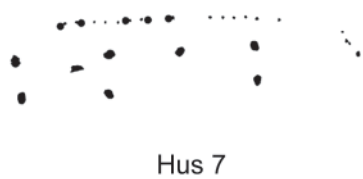
Fas 3, äldre romersk järnålder

Fas 4, yngre romersk järnålder

Fas 5, yngsta romersk järnålder-folkvandringstid

Figur 26. Förmodade bebyggelsefaser, baserat på tabell 10. Skala 1:400.

och när sistnämnda till synes försvinner växer ny bosättning fram på och invid det likaledes övergivna gravfältet. Från och med folkvandringstidens slut finner vi ingen mer bebyggelse inom de båda platserna, men båda förefaller, av detektorfynden att döma, ha fortsatt frekventeras under såväl yngre järnålder och medeltid som under nyare tid.

5.8. Fynd

Den utan jämförelse vikt- och volymmässigt största fyndmaterialgruppen på Tjärby Norra utgörs av keramik. Det omfattande keramikmaterialet i gravarna bidrar förstas med lejonparten till denna materialkategori, men även de boplotsrelaterade anläggningarna var i flera fall förhållandevis fyndrika, och då företrädesvis vissa stolphål till långhusens bärande konstruktioner (bilaga 15, översiktsplan. Fyndmaterialet fördelar sig enligt följande inom de olika kontexterna:

5.8.1. Bergart

Inom fyndkategorin bergart döljer sig dels ett par större mal- och slipstensfragment, men också ett antal mindre bitar av kvarts och ett förmodat husoffer av rombporfyr.

Två stora malstensfragment (fnr 341 och 342) påträffades i härden SH10741 och ett mindre slipstensfragment (fnr 335) i härden SH10794, vilken var belägen strax söder om hus 1. Ett annat slipstensfragment (fnr 340) återfanns i ett stolphål till en takbärande stolpe längst i öst i hus 10. I ett stolphål utmed norra vägglinjen i hus 4 återfanns en malsten/löpare (fnr 334) och i ett stolphål till en takbärande stolpe i hus 7 fanns ett sandstenbryne (fnr 290). Ytterligare ett bryne (fnr 107), men av glimmerskiffer, återfanns som lösfynd omedelbart invid den nordsydliga raden av gravar. I grav 41 fanns tre bitar kvarts, en mjölkvit och två blanka (fnr 300), i grav 3 fanns ytterligare en bit kvarts (fnr 299) och i grav 2 fanns en gräddgul, blank sten av ej bestämd

	Brandgrav	Grop	Härd	Stolphål	Ugn	Ruta, K-lager	Lösfynd	Detektorfynd	Totalvikt (g), per materialkategori
Bergart	73,6	-	17001,7	973	-	26,6	-	-	18074,9
Bly	-	-	-	-	-	-	-	51,9	51,9
Bränt ben	19239,1	0,2	0,1	0,3	3,1	1,2	0,8	-	19244,8
Bränd lera	-	-	-	73,7	1466,8	13,1	-	-	1553,6
CU-leg	64,5	-	-	-	-	-	-	87,7	152,2
Flinta	9,7	4,7	-	1,7	-	24,6	9,7	-	50,4
Glas	-	-	-	-	-	29,8	-	-	29,8
Harts	-	-	-	8,6	-	-	-	-	8,6
Järn	65,5	9,7	-	0,6	-	6,2	-	24,5	106,5
Keramik	43312,5	92,9	4395,1	3519,9	-	24,6	-	-	51345
Metall	-	-	-	-	-	5,3	-	-	5,3
Organiskt mtrl	13,2	-	-	-	-	-	-	-	13,2
Sandsten	-	-	-	64,3	-	-	-	-	64,3
Skiffer	-	-	-	-	-	24,5	-	-	24,5
Slagg	-	-	-	-	-	17,9	-	-	17,9
Totalvikt (g) per kontexttyp	62778,1	107,5	21396,9	4642,1	1469,9	173,8	10,5	164,1	90742,9

Tabell 11. Samtliga fyndkategorier inom Tjärby Norra, fördelat på vikt inom respektive kontext/fyndsammanhang.

bergart (fnr 269). Redan under förundersökningen noterades en bit icke slagen kvarts i en av gravarna och därför var man extra noggrann i fält med att ta in allt sådant, då dessa eventuellt har utgjort någon form av gravgåva eller symboliskt laddad amulett. Kvarts i och på gravar är ett vanligt förekommande järnåldersfenomen. Det är intressant att notera att ingen av de gravar där kvarts eller andra "fina, blanka stenar" noterades uppvisade någon annan typ av gravgåva, vilket stärker tolkningen att stenarna verkligen har deponerats som gåvor.

Den redan nämnda, närmast klotrunda stenen av rombporfyr (fnr 259) vittnar om långväga kontakter av lite oväntat, annorlunda slag under yngre bronsålder och påträffades i stolphålet till en takbärande stolpe i hus 1.

5.8.2. Brända ben

Den absoluta lejonparten brända ben utgjordes av människoben från gravarna. Förutom dessa har det bara rört sig om några enstaka fragment som påträffats i de boplotsrelaterade anläggningarna. I sammanhanget bör nämnas att i inget fall, varken i anläggningar eller i meterrutor, har människoben hittats någon annanstans än i faktiska gravar. Detta faktum ger en indikation om hur lite gravarna faktiskt förefaller ha störts av efterföljande verksamhet på platsen. För den exakta fördelningen av ben i gravarna hänvisas till Caroline Arcinis tabell i bilaga 2.

5.8.3. Bränd lera

Den enda anläggning som innehöll någon mer påtaglig mängd bränd lera var den 1,10x1,10 meter stor och 10 cm djupa förmodade ugnen 5586, vilken var belägen omedelbart norr om hus 2. I övrigt var närvaron av bränd lera påtagligt låg på platsen. Inte ens noteringar om förekomst av, men ej insamlad, bränd lera i undersökta anläggningar är vanligt förekommande. Endast i hus 7 noterades närvaro av bränd lera så konsekvent att man kan anta att huset har eldhärjats.

5.8.4. Flinta

Flinta förekom ytterst sparsamt på platsen, såväl i anläggningar som i form av lösfynd. Arkeolog Ola Kadefors har gått igenom den slagna flintan och säger att flintmaterialet inte innehåller några kronologiska detaljer som gör att flintorna kan härledas till någon specifik tid. Av de fyra påträffade flintobjekten är två skrapor, en retuscherad flinta och ett avslag med bruksretusch. Samtliga objekt är således använda,

men inget av objekten är kronologiskt bestämbar. Eftersom flintmaterialet är så pass ringa, med så pass hög andel brukade föremål och dessutom grovt tillslaget, så bör det kunna härledas till metalltid. Om stenålder eller tidig bronsålder funnits på platsen borde detta avsatt ett betydligt mer omfattande avslagsmaterial.

5.5.5. Metallfynd

Metallfynden från gravarna – uteslutande järn och CU-leg – har redan redovisats i kapitlet om gravarna. Tack vare den omfattande och mellan skiktvis avbaning upprepade metalldetekteringen, påträffades dock ett ytterligare antal metallfynd. Metallfyndens mängd och art är, sett till jämförelse med andra halländska ickeurbana boplatslämningar, såväl notabelt omfattande som av stort vetenskapligt värde. Som påpekades i metodkapitlet bör det dock tilläggas att så här noggranna metalldetekteringar tidigare inte genomförts i Halland, vilket innebär att vi inte har något egentligt facit att jämföra med. Det mest intressanta med dessa matjords- och lagerfynd är att de ger platsen såväl som området en annan historisk dimension. Vi får via dessa fynd en god inblick i hur Tjärby Norra med omnejd har fortsatt att frekventeras alltifrån tiden för den nu undersökta bosättningen övergavs och vidare in i historisk tid, då kyrkan och sannolikt även byn anlagts. Dels för att materialet är omfattande och dels för att det är många fynd som inte är närmare daterbara, så väljer jag att endast kort redovisa några "highlights" från slutundersökning och förundersökning. För övriga fynd hänvisas till fyndtabellen i bilaga 1, där samtliga konserverade fynd registrerats, samt till Jonas Paulssons heltäckande fyndtabell i bilaga 9. I sammanhanget kan också nämnas att drygt 2,2 kg recent metallskrot (patronhylsor, spik, plomber etc etc) också samlades in i samband med detekteringarna.

5.8.5.1. Metaller från yngre järnålder och medeltid.

I norra änden av den norra ytan, närmare bestämt ett drygt trettioal meter sydost om Ramshallsvägen, återfanns ett fibulafragment från tidig folkvandringsstid, en huvudplatta med knapp till en korsformig fibula (fnr 219). Endast knappt åtta meter sydost där om påträffades ytterligare ett fragment av en korsformig fibula, alternativt en armborstfibula, av CU-leg (fnr 208), vilken också kan dateras till folkvandringsstid, eller med andra ord 400-550 e Kr.

Figur 27. Ett folkvandringstida fibulafragment i skala 2:1, fnr 219.

Foto: Anders Andersson

Ett fåtal meter ifrån ovan nämnda folkvandringstida fynd och drygt 25 meter nordväst om gravfältet påträffades armen till en hopvikbar balansvåg av CU-leg (fnr 210). Vågfragmentet kan dateras till perioden yngre järnålder – medeltid. Omedelbart invid vågfragmentet återfanns också ett eventuellt armringsfragment (fnr 209) som preliminärt kan dateras till yngre järnålder. Inom detta parti av undersökningsområdet återfanns vid förundersökningen ett fragmentariskt likarmat spänne (fnr 14). Spännet/fibulan kan dateras till 800-tal, eller med andra ord tidig vikingatid.

Fnr 223 är ett fragment av ett likarmat beslag av CU-leg som påträffades inom den äldre markhorisonten, eller med andra ord i gravfältets omedelbara närhet. Beslaget kan dateras till yngre järnålder. Endast ett drygt femtontal meter nordväst därom, centralt inom gravfältet, återfanns ett försilvrat treflikigt spänne (fnr 218), vilket kan dateras till tidig vikingatid. Mittemellan de sistnämnda fynden återfanns ett hänge av CU-leg och med förgyllning på ena sidan (fnr 217). Hänget klassas av Jonas Paulsson som varandes ett så kallat *rasselbleck* och dateras till perioden yngre järnålder – högmedeltid.

Figur 28. Arm till balansvåg, fnr 210. Foto/teckning: Anders Andersson

Inom undersökningsområdets södra yta, det vill säga partiet sydost om grusvägen mellan Örelid och parkeringen vid kyrkan, återfanns fler vikingatida fynd. Ett silvermynt i form av en Abbasidisk Dirham, präglat 785-786 e Kr i nuvarande Tunisien av myntherren och tillika blivande kalifen, Hârûn al-Rashîd, tillsammans med kalif al-Hâdî (fyndenhet 229) återfanns nära grusvägen. Fyndet utgörs enbart av ett fragment, en så kallad klippbit, som indikerar att det använts som handelsvara även här i det icke monetära nordnordnorden, där metallens vikt och inte myntets präglade penningvärde var det som betydde något. Att även myntets, eller snarare silvrets, äkthet har testats vittnar ett antal små probermärken om, eller med andra ord snitt som skurits i myntet. Denna äkthetstest utfördes vanligen inom nuvarande Ryssland, vilket också ger oss en antydning om myntets färdväg från Tunisien till Tjärby (Rispling bilaga 12, Bjugger 2008:110f). Ett hänge av bly i form av ett likarmat kors med borrarhål (fnr 220) som återfanns ett tjugotal meter söder om grusvägen kan dateras till vikingatid – tidig medeltid.

Figur 29. Försilvrat treflikigt spänne, fnr 218. Foto: Anders Andersson

Figur 30. Förgyllt rasselbleck, fnr 217.
Foto: Anders Andersson.

Även sydost om Tjärby Norra, eller med andra ord inom det anläggningstomma parti av exploateringsområdet mellan Tjärby Norra och Tjärby Södra återfanns några intressanta metallfynd i samband med metalldetektering av markytan, bland annat fnr 418 som är en likarmad, vendeltida fibula av CU-leg och fnr 417 som är ett fragment av ett förgyllt vikingatida hängsmycke med volutornamentik (Pålsson, bilaga 9).

Bland medeltida metallföremål inom undersökningsområdet kan nämnas ett tidig – högmedeltida betselbeslag (fnr 206) en sölja av CU-leg (fnr 205), en signetring av bly (Fnr 221), ett bokbeslag/bokbandsknäppe (fnr 222), samt hängsmycket i form av en fågel och den senmedeltida signetringen (fnr 16 resp. 32) som påträffades vid förundersökningen. Till detta kan även nämnas en medeltida ornerad sländtrissa av bly (fnr 419) som återfanns inom exploateringskorridoren, drygt fyrtio meter sydost om undersökningsytan.

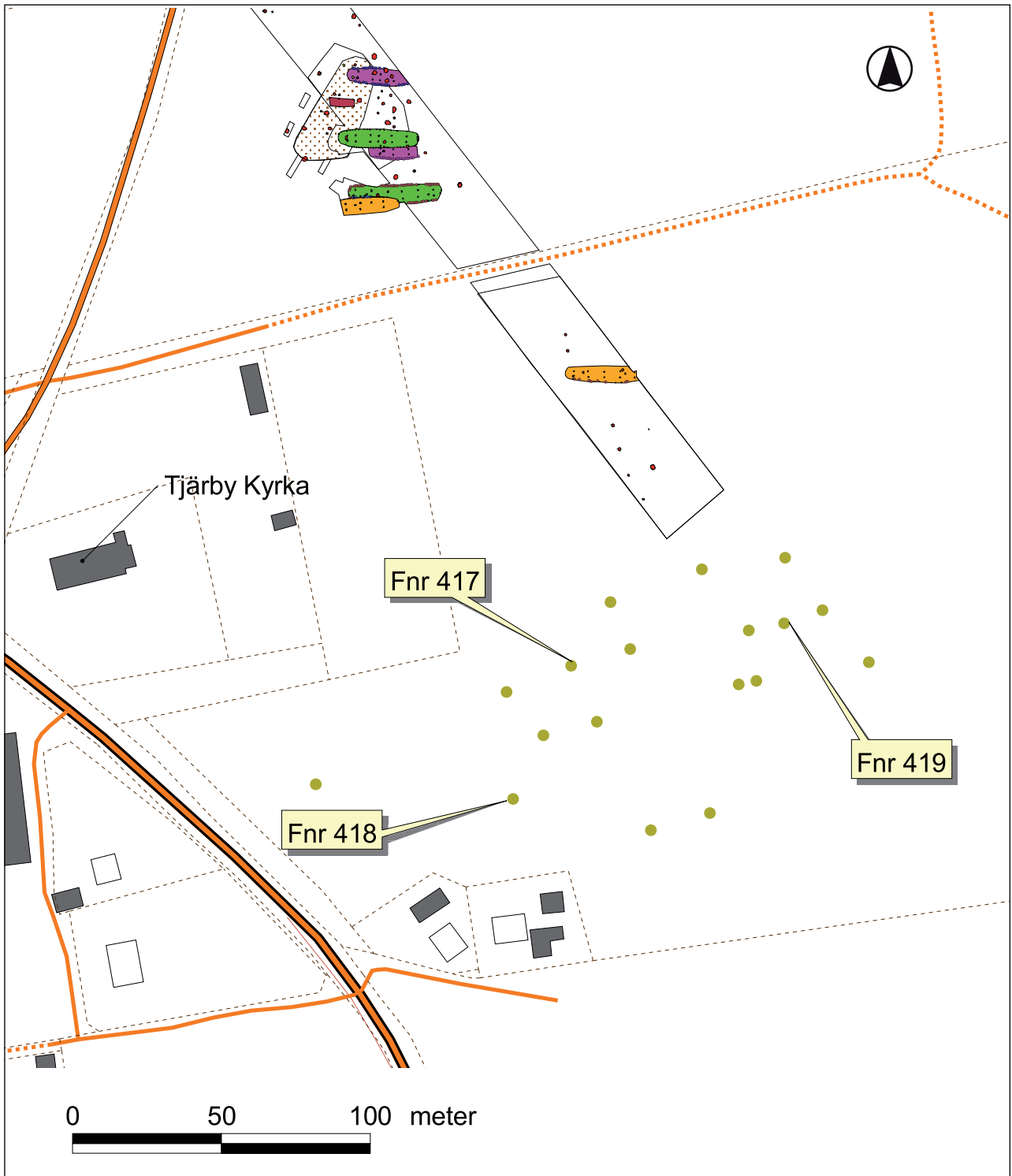
5.8.6. Keramik

Sammanlagt påträffades drygt 51 kg keramik. Även den gravrelaterade keramiken – motsvarande totalt 43312 gram (Brorsson, bilaga 3) – borträknat var lokalen förhållandevis rik på keramik. Framförallt utgjordes den boplatserelaterade keramiken av ett flertal

Figur 31. Klippbit av Abbasidisk Dirham. Foto: Gabriel Hildebrand, KMK

Figur 32. Detektorfynd utanför undersökningsområdet. Fynd omnämnda i texten är markerade. Skala 1:2000.

Figur 33. Detektorfynd utanför undersökningsområdet.
Överst: Fnr 417, förgyllt hängsmycke, vikingatid, (skala 4:1). Scanning: Monica Bülow Björk
Underst: Fnr 419, sländtrissa av bly, medeltid, (skala 2:1). Scanning: Monica Bülow Björk

så kallade husoffer, placerade i stolphål till takbärande stolpar i flera av platsens långhus. I inte mindre än fyra av husen återfanns nedlagda keramikkoncentrationer på ett sådant sätt att de rimligen måste anses ha utgjort just husoffer. Förutom dessa anläggningar är det framförallt tre härdar och en grop som sticker ut med större mängder keramik.

Figur 34. Överst: Fnr 16, fågel, hängsmycke av bly, medeltid. Scanning: Monica Bülow Björk
Underst: Fnr 222, bokbeslag/bokbandsknäppe, medeltid. Foto: Anders Andersson

5.8.6.1. Husoffer

I ett stolphål till en takbärande stolpe längst i sydväst i hus 4 återfanns 1057 gram keramik (fnr 246 och 329) i form av ett stort situlaformat kärl. Huset och därmed även kärlet, dateras till romersk järnålder, mest sannolikt dess yngre fas.

I ett stolphål till en takbärande stolpe i motsva-

rande sydvästliga läge i hus 5 påträffades en hankförsedd kopp (fnr 243, 149,6 gram) inställd i en urgröpt nisch i stolphålets botten. Huset dateras till äldre romersk järnålder.

I hus 10 återfanns husoffer av keramik i båda stolphålen i det takbärande bockparet längst i öst. I det nordöstra stolphålet påträffades ett 1422,5 gram tungt bottenfragment efter ett mycket stort kärl (fnr 257) och i det sydöstra fanns såväl 603 gram keramik (fnr 258) som ett 400 gram tungt slipstensfragment (fnr 340). Byggnaden dateras till yngsta romersk järnålder – folkvandringstid.

I det nordvästra stolphålet i andra bockparet räknat från väst i hus 2 återfanns delar av två olika kärl (fnr 249 och 293). Kärlets sammanlagda vikt uppgår endast till 87 gram, vilket per definition är något för lite för att kunna anses vara ett husoffer. Sett till nedläggningens rumsliga läge i den för övrigt mycket fyndklena byggnaden gör dock att jag väljer att tolka även dessa kärl som en medveten deposition. Huset dateras till yngre romersk järnålder.

5.8.6.2. Andra anläggningar med mycket keramik

I härden 5815, belägen väster om gravfältet och cirka tio meter väster om hus 3, återfanns ett mycket stort glimmermagrat fragmentariskt kärl (fnr 256) till en vikt av 3035 gram. Omkring femton meter sydost därom, motsvarande fem meter söder om hus 3, påträffades 117 gram keramik (fnr 250) i härden 8412. Cirka tretton meter sydost om föregående härd och tio meter söder om hus 3 fanns gropen 6657. I gropen återfanns drygt 520 gram keramik (fnr 270) i form av kärlfragment med mycket varierad bränning. Mynnings- hank- och bukbitarna härrör av allt att döma från ett och samma kärl. Trots det är vissa fragment dåligt brända medan andra är sintrade. Ett tolkningsförslag är att gropen fungerat som keramikugn och att kärlfragmenten är rester efter en misslyckad bränningsprocess.

Även om den stora merparten av materialet har en tydlig järnåldersprägel finns det också inslag av trolig bronsålderskeramik på platsen. Närmare 400 gram rabbad, medel- grovmagrad keramik (fnr 247 och 277) påträffades i den förhållandevis ensamliggande härden 10741. Anläggningen som var belägen 37 meter söder om hus 1 och cirka 35 meter nordväst om gravfältet innehöll förutom keramiken också två stycken tillsammans närmare sju kilo tunga malstensfragment (fnr 341 och 342).

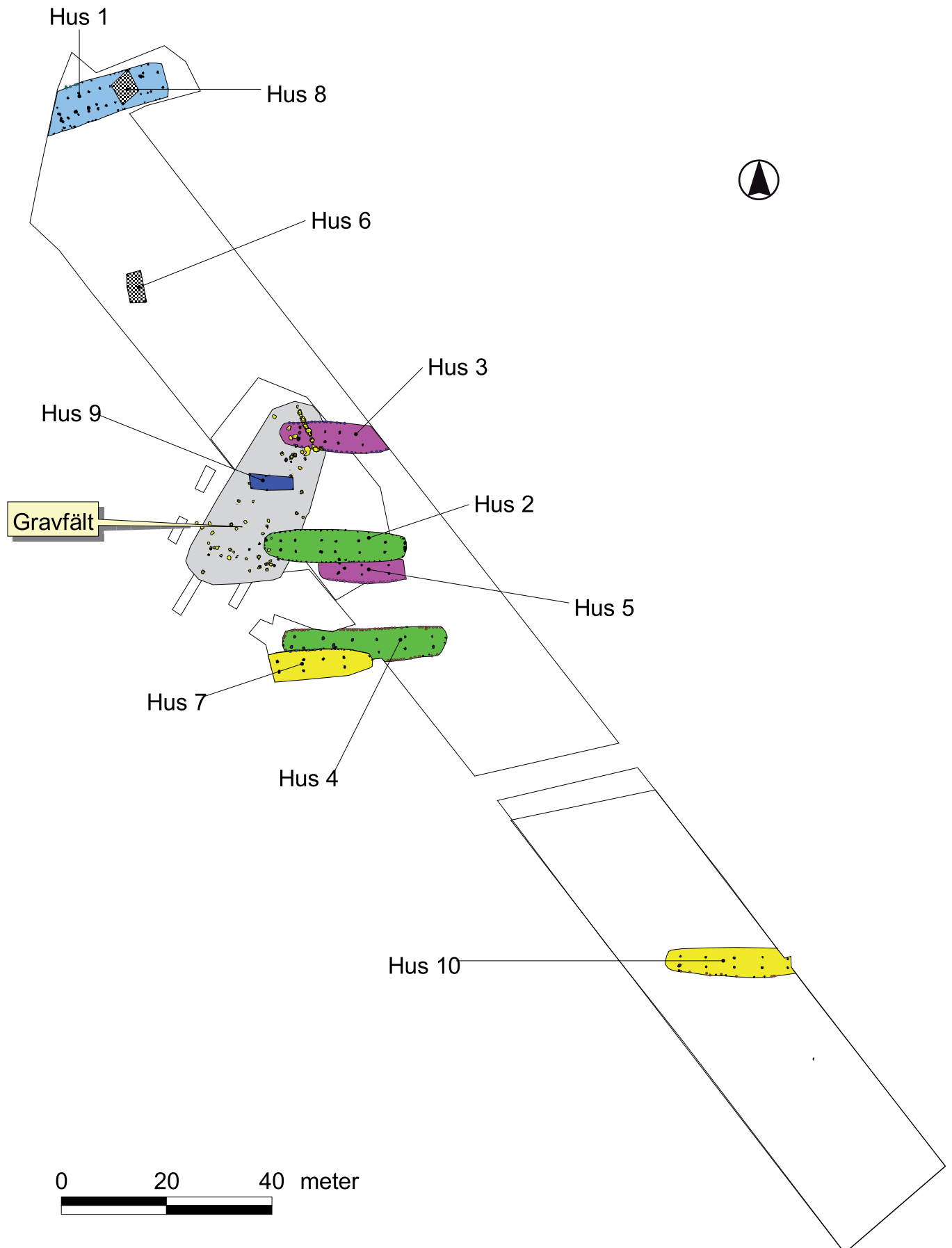
6. RAÄ 68 – återkoppling till frågeställningarna och en kulturhistorisk utvärdering

Undersökningarna på Tjärby Norra har kunnat ge svar på såväl de lokalspecifika frågor som projektets övergripande tematiska frågor som formulerades och ställdes upp i projektprogrammet. Utredning och förundersökning visade att gravfältet var i bruk under yngre förromersk järnålder och ett naturligt mål var därför att också kunna belägga när gravfältet togs i bruk respektive övergavs. Vi vet nu att gravfältets äldsta gravar uppträder redan under första hälften av förromersk järnålder och att gravfältet därefter är i kontinuerligt bruk fram till omkring Kristi födelse. Med andra ord har de sjuttio individerna gravlagts under en maximalt fyrahundraårig tidsintervall, vilket i runda tal torde motsvara en tillväxttakt med en ny-anlagd grav vart femte år. Med tanke på det under alla dessa år konsekvent genomförda tillvägagångssättet i kombination med keramikanalysens indikationer på nära släktskap och samtidighet mellan flera av kärnen torde dock denna tidsintervall kunna snävas in något.

Möjligheten att totalundersöka gravfältet har erbjudit mycket god insikt i platsens gravläggnings-traditioner och ritualer, köns- och åldersfördelning på de gravlagda, val av kärityper, ålders- och genderrelaterad särbehandling rörande gravgåvor, gravmarkeringar och inbördes placeringar, liksom kronologiska variationer i de samma, vilket också var huvudmålet i fråga två. Dessa frågor kommer dessutom att penetreras ytterligare i såväl artikelform som i en högre akademisk uppsats.

Vi vet också att en bosättning fanns under yngre bronsåldern (period IV-V) ett sextiototal meter nordväst om de ytor som senare skulle tas i anspråk för gravfältet. Likaså kan vi följa fast, kontinuerlig bebyggelse på platsen under romersk järnålder och folkvandringstid och därefter fortsatt närvaro i form av lösfynd från yngre järnålder såväl som medeltid och senare tid, vilket var huvudfrågeställningen i fråga tre. Varför platsen omvandlas från gravfält till gårdsplan under det första århundradet efter Kristi födelse återstår dock att reda ut, liksom frågan om hur många familjer och/eller gårdar man kan förmoda har brukat platsen för att begrava sina döda.

Tjärby Norra lämpar sig mycket väl att, tillsammans med undersökningsresultaten från den i mångt och mycket samtida boplaten Tjärby Södra, lyfta till

Figur 36. Personalen uppställda vid gravfältsskylten. I fonden anas de resta stenarna på Öreildsgravfältet. Däremellan återfinns undersökningsområdet med det nu undersökta brandgravfältet.

en större studie kring landskapsrummets inredning och utveckling under brons- och äldre järnålder. Dessa teman avvaktar jag dock med att redovisa till kommande, ovan nämnda publikationer.

7. Sammanfattning

I samband med Vägverket Region Västs planerade omläggning av Väg 117 mellan Daggarp och Skogaby undersöktes fornlämning RAÅ 68 i Tjärby socken inom ramen för Kulturmiljö Hallands uppdragsarkeologiska projekt kring berörda fornlämningar utmed den nya vägsträckan. Den arkeologiska undersökningen av själva exploateringsområdet utfördes under sensommaren och hösten 2007. Därefter genomfördes också under en höstvecka 2008 en kompletterande undersökning i form av en räddningsundersökning på extra känsliga och utsatta lämningar i

den nya vägens omedelbara närhet. Denna kompletterande fältundersökning finansierades av välvilligt av Länsstyrelsen, medan därpå följande analyser har finansierats via generösa bidrag från Stiftelsen Konung Gustav VI Adolfs fond för svensk kultur.

Platsen förefaller först ha tagits i bruk under yngre bronsålder, då en gård etableras i höjd med nuvarande Ramshallsvägen. Efter att denna gård försvinner dröjer det sannolikt några århundraden innan fast verksamhet åter sker på platsen, denna gång i form av etableringen av ett gravfält. Gravfältet är i bruk under stora delar av förromersk järnålder. Till synes relativt snart efter gravfältets övergivande etableras en eller ett par bosättningar på platsen och förblir där till någon gång under folkvandringstid då alla fasta lämningar upphör. Fortsatt mänsklig närvaro på platsen kan dock via lösfynd följas under alla nästföljande tider, såväl förhistoriska som historiska.

Till vänster:

Figur 35. Alla hus och gravar på Tjärby Norra. Notera att i de fall byggnader överlappar varandra har den yngre fasen här för tydlighetens skull lagts över den äldre. Ljusblått = yngre bronsålder, mörkblått = förromersk järnålder, rosa = äldre romersk järnålder, grönt = yngre romersk järnålder, gul = yngsta romersk – folkvandringstid, grått = odaterat. Gravfältets utbredning är markerat med grå färg. Skala 1:1000.

Referenser

- Bjuggner, L. 2008. Från Tusen och en natt till Tjärby. I: Wranning, P (red.). *Vägen genom historien. Arkeologi längs Väg 117*. Stiftelsen Hallands Läns museer – Kulturmiljö Halland. Halmstad
- Bjuggner, L., Carlie, L. 2003. *Arkeologisk förstudie för Väg 117. Delen Daggarp – Skogaby*. Arkeologisk utredning etapp 1, 2003. Halland, Veinge och Tjärby socken, väg 117, delen Daggarp – Skogaby. Landsantikvarien, Arkivrapport.
- Bjuggner, L., Svensson, M. 2004. Väg 117, Delområden 6:3 och 7:3. Arkeologisk förundersökning 2004. Halland, Veinge socken, Skogaby 4:34 och 4:39, Laholms lfs, Årnaberga 1:5. Landsantikvarien 2003:3. Arkivrapport
- Bjuggner, L., Wranning, P. 2004. *Väg 117. Sträckan Skogaby – Daggarp*. Arkeologisk utredning 2003. Halland, Tjärby och Veinge socknar. Laholms landsförsamling, väg 117. Hallands läns museer, Landsantikvarien, Uppdragsverksamheten. Arkivrapport
- Björk, T. 2005. *Skäran på bålet. Om den äldre järnålderns gravar i Skåne*. University of Lund, Institute of Archaeology – Report Series No 92. Lund
- Carlie, A. 2004. *Förntida byggnadskult. Tradition och regionalitet i södra Skandinavien*. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar, Skrifter No 57. Malmö
- Carlie, L. 1992. *Brogård – ett brons- och järnålderskomplex i södra Halland. Dess kronologi och struktur*. Hallands läns museers skriftserie 6. Lund
- Carlie, L. 1999. Boplatsoffer under järnålder - ur ett halländskt perspektiv. I: Artelius, T, Englund, E, Ersgård, L (red). *Kring västsvenska hus - Boendets organisation och symbolik i förhistorisk och historisk tid*. Gotarc Serie C. No 22. Göteborg.
- Carlie, L. 2008. *Stensättning i Kinnared. En grav med många överraskningar*. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2008:4. Halland, Kinnareds socken, Kinnared 3:12, RAÄ 10. Halmstad
- Cullberg, K. 1973. *Ekebögen – Backa Röd – Valtersberg. Frågor om kronologi och kulturkontakter under yngre förromerska järnålder i Göteborgsområdet*. Studier i nordisk arkeologi 12 utgivna i Göteborg av Arkeologiska museet och fornminnesföreningen i Göteborg
- Fors, T. 1998. *Boplatsslämningar från bronsålder och äldre järnålder i Elestorp*. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 1998:3. Halland, Tjärby socken, Elestorp 7:570, RAÄ 59. Stiftelsen Hallands läns museer, Uppdragsverksamheten, Halmstad.
- Hvass, S. 1985. Hodde. Et vestjysk landsbysamfund fra ældre jernalder. *Arkeologiske studier Volume VII*. København
- Håkansson, A., Svensson, M., Wranning, P. 2006. *Människan och landskapsrummets olika dimensioner – fysiska, kronologiska och mentala*. Arkeologiskt projektprogram och undersökningsplaner inför omläggning av Väg 117 på sträckan Skogaby – Daggarp, Laholms kommun, Halland. Kulturmiljö Halland. Arkivrapport
- Håkansson, A. (manus). Furudal. Boplatsslämningar från järnålder och medeltid. RAÄ 326, Skogaby 2:31, Veinge socken, Laholms kommun.
- Jensen, E. S., Svedberg, U. 2007. *Våra stenar*. Prismas förlag. Stockholm
- Jensen, J. 1997. *Fra Bronze- til Jernalder. En kronologisk undersøgelse*. Nordiske Fortidsminder, Serie B, Bind 15. Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab. København
- Larsson, A-C., Svensson, M., Wranning, P. 2004. *Väg 117. Sträckan Skogaby – Daggarp*. Arkeologisk förundersökning 2004. Halland, Tjärby och Veinge socknar, Laholms landsförsamling. Landsantikvarien. Arkivrapport
- Larsson, A-C., Wranning, P. 2004. Väg 117. Sträckan Skogaby – Daggarp. Kompletterande utredningar. Arkeologisk utredning 2004. Halland, Tjärby och Veinge socknar, Väg 117. Område 6:3, område 7:3 (RAÄ 327), markväg, gång- och cykelväg. Hallands läns museer, Landsantikvarien, Uppdragsverksamheten. Arkivrapport
- Lundborg, L. 1967. Örelids stenar. *Halland, årgång 50. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård i Hallands län*. Halmstad
- Lundborg, L. 1972. *Undersökningar av bronsåldersbogar och bronsåldersgravar i södra Halland. Höks, Tönnersjö och Halmstad härader under åren 1854-1970*. Hallands museum, 2. Halmstad
- Mattsson, L. (manus). RAÄ 137, Kvibille socken, Halmstad kommun, Halland. Arkeologisk undersökning 2008.
- Munkenberg, B-A. 1994. *Förromerska brandgravar och mesolitiska flintor*. RAÄ 202 Mellby 5:44 och 19:1, Laholms lfs, Halland. Arkeologisk undersökning 1993. Stiftelsen Hallands läns museer, Uppdragsverksamheten, Halmstad. Arkivrapport
- Müller, R. (red). 1994. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, Band VIII.

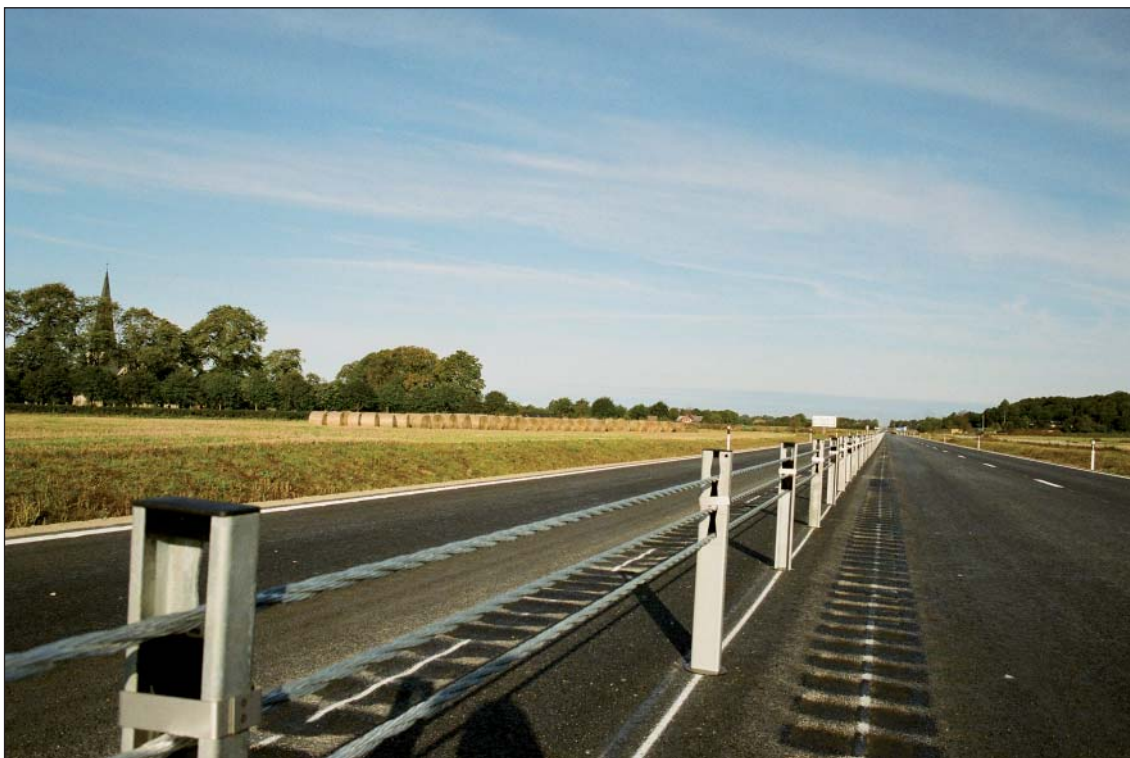
- Nicklasson, P. 2000. *Tjärby socken, Örelids stenar. Projektet järnålderns okända gravar i Halland, Rapport 3.* Arkeologisk rapport från Hallands läns museer 2000:3. Halland, Tjärby socken, Örelids gravfält, RAÄ 37. Halmstad
- Nilsson, I-M. 1994. *Sockenbildning i Höks härad i södra Halland.* C-uppsats i medeltidsarkeologi. Arkeologiska Institutionen Lunds Universitet.
- Nylén, E. 1955. *Die Jüngere Vorrömische Eisenzeit Gotlands – Funde, Chronologie, Formenkunde.* Uppsala
- Pedersen, E. A., Widgren, M. 1998. Del 2. Järnålder, 500 f.Kr. – 1000 e.Kr. I: Myrdal, J (red.). *Jordbrukets första femtusen år, 4000 f.Kr. – 1000 e.Kr. Det Svenska jordbrukets historia*, del 1. Stockholm
- Persson, C. 1999. *En grav från senneolitikum/tidig bronsålder i Lilla Tjärby?* Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 1999:1. Halland, Laholms lfs, Lilla Tjärby 1:100, RAÄ 207. Halmstad
- Sahlgren, J. 1948. *Ortnamnen i Hallands län. Del 1. Bebyggelsenamnen i södra Halland.* Lund
- Sahlström, K. E. & Gejvall, N-G. 1948. *Gravfältet på Kyrkebacken i Horns socken, Västergötland.* Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar. Del 60:2. Stockholm
- Sahlström, K. E. & Gejvall, N-G. 1951. *Gravfältet i Mellby by Kållands härad.* Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. 5:e delen. 6:e häftet.
- Stilborg, O. 2002. Bronsåldern. I: Lindahl, Anders, Deborah Olausson & Anne Carlie (red), 2002. *Keramik i Sydsverige – en handbok för arkeologer.* Lund.
- Svensson, M. 2008. *Nolsbögen – boplats, samlingsplats och gravplats.* Människan och landskapsrummets olika dimensioner, teknisk rapport 2. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2008:3. Halmstad
- Wranning, P. 2001. RAÄ 195 – Undersökning 1996. *Landskap i förändring, vol 2.* Teknisk rapport från de arkeologiska undersökningarna av RAÄ 106, 162, 193 och 195 Skrea socken, Halland. Stiftelsen Hallands läns museer och Riksantikvarieämbetet UV Väst. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2000:1. Göteborg
- Wranning, P. 2005. Järnframställarnas stora gård. I: Toreld, C. & Wranning, P. (red.). *Förromerska järnålder i fokus. Framgrävt förflutet i Fyllinge, vol 2.* Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2005:2. Halmstad
- Wranning, P. 2006. Boplatslämningar utmed Ramshallsvägen, invid RAÄ 68, Tjärby. Arkeologisk utredning – slutredovisning och förenklad rapport 2006. Halland, Tjärby socken, Tjärby 9:4, 3:2. Kulturmiljö Halland. Arkivrapport
- Wranning, P. (red.). 2008a. *Vägen genom historien. Arkeologi längs Väg 117.* Stiftelsen Hallands Läns museer – Kulturmiljö Halland. Halmstad
- Wranning, P. 2008b. Högen Högen, ett bortglömt nav i Tjärbytrakten. I: Wranning, P (red.). *Vägen genom historien. Arkeologi längs Väg 117.* Stiftelsen Hallands Läns museer – Kulturmiljö Halland. Halmstad

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslutsnr:	431-3472-06
Eget diarienummer:	2003-321
Uppdragsgivare:	Vägverket Region Väst
Utförandetid:	2007-08-07 – 2007-10-09, samt 2008-09-15 – 2008-09-19
Personal:	Lena Bjugger, Maria Brynielsson, Ola Kadefors, Linn Mattsson, Helén Romedahl, Stina Tegnhed och Per Wranning (undersökningsansvarig). Metalldetektering utfördes av Jonas Paulsson. Dessutom deltog referensgruppsmedlem Tore Artelius, Riksantikvarieämbetet UV Väst, under sammanlagt tre fältveckor
Koordinatsystem:	RT R02 5 gon väst
Höjdsystem:	RH 70
Läge:	Halland, Tjärby socken, Tjärby 9:4, 2:3, 3:2, RAÄ 68 Ekonomiska kartan 042 46 (4C4g) Koordinater: X 6267420 och Y 1330550 (2,5 gon väst)
Undersökt:	6955 m ² banades av skiktvis och undersöktes intensivt. År 2008 banades 221 m ² och för kompletterade undersökning. Ytterligare 18900 m ² utanför det egentliga exploateringsområdet undersöktes extensivt via georadarkartering och metalldetektering.
Dokumentationsmaterial:	Den digitala dokumentationen finns tillgänglig i Intrasisprojektet Tjärby2003321S9 (Tjärby Norra). Fotodokumentation skedde med färgfilm. Lager undersöktes medelst meterrutor, medan anläggningar grävdes ut till hälften, en fjärdedel, eller i sin helhet. Alla undersökta lämningar ritades och dokumenterades i fält på millimeterritfilm, Ritningarna har nummer HMAK 4316 och färgnegativ har fotonummer K5415-K5422, K5423:1-10, K5458 och K5459:1-11. Fynden förvaras på Länsmuseet i Halmstad och allt övrigt dokumentationsmaterial förvaras i Kulturmiljö Hallands arkiv i Halmstad.
Fynd:	I väntan på fyndfördelning har fynden preliminärt tilldelats accessionsnummer HM 25657:70-416 (fnr:1-69 utgör fynd från förundersökning 2004, fnr:70-79 utnyttjas ej).
Datering:	Anläggningar och fynd från yngre bronsålder (p IV-V), förromersk järnålder, romersk järnålder och folkvandringstid, samt lösfynd från vikingatid, medeltid och nyare tid

**KULTURMILJÖ
HALLAND**

Postadress

Kulturmiljö Halland
Bastionsgatan 3
302 43 Halmstad

Tfn

035-19 26 00

Fax

035-19 26 26

E-post

kansli@kulturmiljohalland.se

Hemsida

www.kulturmiljohalland.se